

RZECZNIK PRAW DZIECKA

Marek Michalak

KODEKS RODZINNY *(projekt)*

Lipiec 2018 r.

PREAMBUŁA

W poszanowaniu godności człowieka, Rzeczpospolita Polska chroni dobro dziecka i dobro rodziny, wspiera rodzinę, w tym małżeństwo, a także rodzicielstwo, zgodnie z zasadą subsidiarności tworzy warunki do prawidłowego funkcjonowania rodziny.

Mając na uwadze wyjątkową rolę prawa rodzinnego w zakresie ochrony praw i wolności dziecka, praw rodziny oraz jego wieloaspektowość w procesie stanowienia i stosowania prawa:

- uwzględniając powszechnie uznane wartości, wymienione w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i obowiązujących aktach prawa międzynarodowego, w szczególności przyrodzoną godność człowieka jako źródło przysługujących mu praw;*
- działając dla dobra dziecka i zapewnienia mu godnych warunków życia w rodzinie, stanowiącej jego naturalne środowisko i dla zaspokojenia jego potrzeb fizycznych, psychicznych, społecznych i moralnych, kształtujących jego osobowość;*
- mając na uwadze konieczność zapewnienia dziecku środowiska wychowawczego gwarantującego mu wszechstronny rozwój;*
- uznając rodzinę jako podstawową wspólnotę osób i instytucję społeczną;*
- mając na celu wzmocnienie pozycji i funkcji rodziny;*
- preferując dialog i mediację jako narzędzia rozwiązywania konfliktów i sporów rodzinnych;*
- uwzględniając szczególną rolę sądownictwa rodzinnego w ochronie wskazanych wartości oraz potrzebę realizacji i rozwoju jego idei;*
- respektując aksjologiczną jedność prawa oraz wynikającą z niej konieczność spójności rodzinnego prawa materialnego, procesowego i wykonawczego*

stanowi się, co następuje:

KSIĘGA PIERWSZA

PRZEPISY OGÓLNE

TYTUŁ I

Przepisy wstępne

Art. 1. Kodeks reguluje stosunki rodzinnoprawne pomiędzy osobami fizycznymi, a także określone w tym Kodeksie stosunki prawne między tymi osobami i organami władzy publicznej oraz innymi instytucjami i podmiotami.

Art. 2. Państwo stoi na straży praw dziecka i chroni autonomię rodziny.

Art. 3. Ingerencja organów władzy publicznej w stosunki rodzinnoprawne może nastąpić tylko przy poszanowaniu zasady pomocniczości i zapewnieniu ochrony dobra dziecka.

Art. 4. W sprawach dotyczących dziecka sąd może działać z urzędu i ustanowić dla niego adwokata dziecka.

Art. 5. Nikt nie może czynić ze swego prawa użytku jeżeli godzi to w dobro dziecka i rodziny. Jeżeli Kodeks uzależnia skutki prawne od dobrej lub złej wiary, domniemywa się istnienie dobrej wiary.

Art. 6. W kwestiach nieuregulowanych w Kodeksie stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego, o ile nie są one sprzeczne z zasadami prawa rodzinnego.

TYTUŁ II

Zasady prawa rodzinnego

Zasada podmiotowości dziecka

Art. 7. Dziecko jest podmiotem praw i obowiązków wynikających z Kodeksu i innych aktów prawnych.

Zasada dobra dziecka

Art. 8. Zasada dobra dziecka ma pierwszeństwo przed innymi zasadami. Podmioty stosunków rodzinnoprawnych oraz organy władzy publicznej kierują się w swoich działaniach dobrem dziecka.

Zasada ustalania pochodzenia dziecka

Art. 9. Pochodzenie dziecka ustala się zgodnie z prawdą biologiczną, z zastrzeżeniem wyjątków określonych w ustawie.

Zasada wysłuchania dziecka

Art. 10. W każdej sprawie dotyczącej dziecka rodzice, inne osoby ponoszące taką odpowiedzialność jak rodzice oraz organy władzy publicznej mają obowiązek wysłuchania go, umożliwienia dziecku swobodnego wypowiedzenia się we wszystkich kwestiach dotyczących jego osoby i majątku, w tym związanych z jego sytuacją rodzinną i społeczną.

Zasada wychowania dziecka w środowisku rodzinnym

Art. 11. Dziecko ma prawo do wychowania w rodzinie biologicznej przez oboje rodziców zgodnie z ich odpowiedzialnością rodzicielską. W razie braku rodziny biologicznej lub niemożności ponoszenia przez rodziców odpowiedzialności rodzicielskiej, organy władzy publicznej mają obowiązek zapewnienia dziecku zastępczego środowiska zgodnie z przepisami odrębnymi.

Zasada ochrony rodziny

Art. 12. Organy władzy publicznej obowiązane są wspierać rodzinę oraz zgodnie z zasadą subsydiarności umożliwić jej prawidłowe funkcjonowanie.

Zasada monogamii

Art. 13. Osoba pozostająca w związku małżeńskim nie może zawrzeć małżeństwa z inną osobą.

Zasada autonomii rodziny

Art. 14. Autonomia rodziny wymaga poszanowania wolności i praw członków rodziny w procesie wzajemnych relacji, kształtowania solidaryzmu wewnątrzrodzinnego oraz pierwszeństwa rodziców w wychowaniu dzieci.

Zasada subsydiarności państwa

Art. 15. Sąd i inne organy władzy publicznej, uznając autonomię rodziny, udzielają wsparcia dziecku, rodzicom i innym osobom ponoszącym taką odpowiedzialność jak rodzice oraz rodzinie na warunkach określonych w ustawie.

Zasada niedyskryminacji dziecka i rodziny

Art. 16. Organy władzy publicznej, instytucje i osoby, obowiązane do udzielania ochrony, pomocy oraz wsparcia dziecku i rodzinie, kierują się zasadą równego ich traktowania i niedyskryminacji.

Zasada mediacyjnego rozwiązywania konfliktów i sporów rodzinnych

Art. 17. W ugodowym rozwiązywaniu konfliktów i sporów rodzinnych podstawowym sposobem jest mediacja.

Zasada wyłącznej właściwości sądu rodzinnego

Art. 18. Kognicja w sprawach rodzinnych należy wyłącznie do sądów rodzinnych.

Art. 19. § 1. W sprawach z zakresu prawa rodzinnego w obu instancjach orzekają sądy rodzinne.

§ 2. W sądach rodzinnych orzekają sędziowie rodinni.

Zasada współpracy w sprawach rodzinnych

Art. 20. W sprawach rodzinnych organy władzy publicznej i inne podmioty współpracują z sądem rodzinnym, Rzecznikiem Praw Dziecka oraz Rzecznikiem Praw Obywatelskich.

TYTUŁ III

Objaśnienia określeń ustawowych

Art. 21. Użyte w Kodeksie określenia oznaczają:

- 1) adwokat dziecka – to pełnomocnik wyspecjalizowany w sprawach ochrony praw i wolności dziecka (adwokat lub radca prawny), który działa dla dobra dziecka w przypadkach przewidzianych w Kodeksie i innych ustawach;
- 2) dobro dziecka – to stan, w którym dziecko osiąga prawidłowy, całościowy i harmonijny rozwój psychiczny, fizyczny i społeczny, z poszanowaniem jego godności i wynikających z niej naturalnych praw. Dobro to jest kształtowane w szczególności przez pozytywne relacje osobiste, relacje rodzinne i sytuacje wychowawcze;
- 3) dziecko - to istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności. Uzyskanie pełnoletności określają odrębne przepisy;
- 4) instytucjonalna ochrona dziecka i rodziny - to działalność podmiotów odpowiedzialnych za udzielanie wsparcia i pomocy dziecku oraz jego rodzinie, zgodnie z kompetencjami określonymi w przepisach odrębnych;
- 5) konkubinat – to nieformalny związek kobiety i mężczyzny oparty na porozumieniu osób niezwiązanych ze sobą stosunkiem małżeństwa, a pozostających w takich relacjach jak małżonkowie;
- 6) kuratela – to instytucja prawna polegająca na reprezentacji osoby ubezwłasnowolnionej częściowo i współzarządzaniu jej majątkiem albo ustanowiona w przypadkach przewidzianych w Kodeksie lub innych ustawach;
- 7) małżeństwo – to formalnoprawny związek kobiety i mężczyzny zawarty zgodnie z przepisami prawa o zawarciu małżeństwa, z uwzględnieniem ich relacji osobistych i majątkowych;
- 8) mediacja rodzinna – to sposób rozwiązywania konfliktu lub sporu rodzinnego, w którym bezstronny i neutralny mediator wspomaga strony w uzyskaniu porozumienia, za ich dobrowolną zgodą oraz przy zachowaniu poufności;
- 9) miejsce zwykłego pobytu – to miejsce, w którym osoba ma swoje centrum życiowe, a także w którym wykazuje integrację ze środowiskiem rodzinnym i społecznym;

- 10) odpowiedzialność rodzicielska – to zadanie, postawa i relacje rodziców z dzieckiem, wykonywane z poszanowaniem jego godności i praw, zgodnie z porządkiem społeczno-prawnym. Ma ona na celu troskę o dziecko i zaspokajanie jego potrzeb, przygotowanie do życia w rodzinie i społeczeństwie oraz wypełnianie obowiązku alimentacyjnego. Jest realizowana w szczególności przez wykonywanie obowiązków i praw w zakresie pieczy nad osobą i majątkiem dziecka, reprezentacji, utrzymywania relacji osobistych, ustalania pochodzenia dziecka, jego imienia i nazwiska, miejsca pobytu. Odnosi się odpowiednio do osób, które na mocy orzeczenia sądu ponoszą wobec dziecka taką odpowiedzialność jak rodzice;
- 11) opieka – to instytucja prawna zastępująca odpowiedzialność rodzicielską w zakresie pieczy nad osobą i majątkiem dziecka, a także jego reprezentacji albo zastępująca działanie osoby nieposiadającej zdolności do czynności prawnej, mająca na celu troskę o dobro podopiecznego, ochronę jego praw i potrzeb;
- 12) organ pomocniczy sądu – to podmiot, który z mocy prawa lub na podstawie decyzji sądu ma obowiązek podejmowania działań w zakresie udzielanej przez ten sąd ochrony prawnej;
- 13) osoba bliska dziecku – to osoba, która zapewnia bądź zapewniała dziecku opiekę i wychowanie, realizację jego potrzeb emocjonalnych, rozwojowych, bytowych, społecznych i duchowych.
- 14) piecza konsensualna – to piecza rodziców sprawowana nad dzieckiem, oparta na porozumieniu między nimi, zgodna z dobrem dziecka, uwzględniająca jego zdanie oraz prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców;
- 15) piecza równoważna – to piecza rodziców sprawowana nad dzieckiem, określona w orzeczeniu sądu, sprawowana naprzemiennie przez każdego z rodziców w powtarzających się, ale niekoniecznie w takich samych okresach, zgodna z dobrem dziecka, uwzględniająca jego zdanie oraz prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców;
- 16) piecza zastępcza – to instytucja prawna służąca zapewnieniu czasowej opieki, wychowania i reprezentacji dziecka w takim zakresie, w jakim rodzice lub opiekunowie jej nie wykonują, jeżeli przepisy odrębne tak stanowią;
- 17) pokrewieństwo – to relacja pomiędzy osobami fizycznymi z uwagi na więzy krwi. Krewnymi w linii prostej są osoby, z których jedna pochodzi od drugiej. Krewnym wstępnym jest przodek w linii prostej. Krewnym zstępnym jest potomek w linii prostej. Krewnymi w linii bocznej są osoby, które pochodzą od wspólnego przodka, a nie są krewnymi w linii prostej. Stopień pokrewieństwa określa się według liczby urodzeń, wskutek których powstało pokrewieństwo;
- 18) powinowactwo – to relacja pomiędzy jednym z małżonków a krewnymi drugiego małżonka. Trwa ono mimo ustania małżeństwa. Linię i stopień powinowactwa określa się według linii i stopnia pokrewieństwa;
- 19) przedstawiciel ustawowy dziecka – to każde z rodziców, które ponosi odpowiedzialność rodzicielską, a także inna osoba, która odpowiedzialność tę ponosi na podstawie przepisów odrębnych;

- 20) relacje osobiste – to styczność dziecka z rodzicami, osobami które ponoszą taką odpowiedzialność jak rodzice, krewnymi i innymi osobami mu bliskimi, a także między małżonkami oraz ich wzajemne stosunki i powinności osobowe, oparte na więzi psychicznej, fizycznej i gospodarczej;
- 21) relacje rodzinne – to osobista styczność oraz wzajemne stosunki i powinności osobowe i majątkowe między członkami rodziny;
- 22) rodzina – to wspólnota obejmująca małżonków, małżonków i dziecko, rodzica i dziecko, a także oparta na pokrewieństwie, powinowactwie lub adopcji, którą łączą relacje rodzinne. Konkubinat stanowi rodzinę, jeżeli wychowuje się w niej wspólne dziecko konkubentów lub dziecko jednego z nich;
- 23) sąd rodzinny – to sąd orzekający w sprawach rodzinnych uregulowanych w Kodeksie, prawie międzynarodowym i w innych ustawach. Ilekroć w Kodeksie używa się zwrotu sąd, należy przez to rozumieć sąd rodzinny, a zwrotu sędzia – sędziego rodzinnego;
- 24) sytuacja wychowawcza - to zespół warunków społecznych występujących lub wprowadzanych w środowisku życia dziecka, które kształtują w sposób pozytywny lub negatywny jego rozwój fizyczny, psychiczny, społeczny i moralny oraz jego zachowania i postawy;
- 25) uczestnik postępowania – to osoba, której obowiązków lub praw dotyczy wynik postępowania;
- 26) współdziałanie dla dobra rodziny – to partycypacja i wspieranie się członków rodziny w celu prawidłowego funkcjonowania rodziny i przyczyniania się do zaspokajania jej potrzeb;
- 27) wysłuchanie dziecka - to umożliwienie dziecku swobodnego wyrażenia myśli, uczuć, woli w sprawach jego dotyczących, przy zachowaniu metod odpowiednich do wieku i rozwoju dziecka, w warunkach przyjaznych oraz zabezpieczających jego dobro.

KSIĘGA DRUGA

RODZINA

TYTUŁ I

Przepisy wstępne

Art. 22. Księga reguluje podstawy powstania rodziny i jej funkcjonowania, status dziecka oraz relacje kształtujące rodzinę i inne środowiska opiekuńczo-wychowawcze.

Art. 23. Rodzina oraz relacje w rodzinie i innych środowiskach opiekuńczo-wychowawczych powinny być kształtowane zgodnie z dobrem dziecka.

Art. 24. Sądy i inne organy władzy publicznej obowiązane są do udzielania pomocy rodzicom oraz innym osobom ponoszącym taką odpowiedzialność jak rodzice, przy należyтым jej wykonywaniu.

Art. 25. Szczególną rolę i funkcję kontrolną nad instytucjonalną ochroną dziecka i rodziny sprawują sądy zgodnie z przepisami Kodeksu, a sądy administracyjne, Rzecznik Praw Dziecka i Rzecznik Praw Obywatelskich, zgodnie z kompetencjami określonymi w przepisach odrębnych.

TYTUŁ II

Relacje kreujące rodzinę i inne środowiska opiekuńczo - wychowawcze

Dział I

Zawarcie małżeństwa

Art. 26. § 1. Małżeństwo zostaje zawarte, gdy kobieta i mężczyzna jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński.

§ 2. Małżeństwo zostaje również zawarte, gdy kobieta i mężczyzna zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa. Gdy zostaną spełnione powyższe przesłanki, małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego.

§ 3. Przepis § 2 stosuje się, jeżeli ratyfikowana umowa międzynarodowa lub ustawa regulująca stosunki między państwem a kościołem albo innym związkiem wyznaniowym przewiduje możliwość wywołania przez związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu tego kościoła albo innego związku wyznaniowego takich skutków, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego.

§ 4. Kobieta i mężczyzna, będący obywatelami polskimi przebywającymi za granicą, mogą zawrzeć małżeństwo również przed polskim konsulem lub przed osobą wyznaczoną do wykonywania funkcji konsula.

§ 5. Osoby zamierzające zawrzeć małżeństwo powinny złożyć lub przedstawić kierownikowi urzędu stanu cywilnego dokumenty niezbędne do zawarcia małżeństwa, określone w odrębnych przepisach.

§ 6. Jeżeli otrzymanie dokumentu, który osoba zamierzająca zawrzeć małżeństwo jest obowiązana złożyć lub przedstawić kierownikowi urzędu stanu cywilnego, napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody, sąd może zwolnić tę osobę od obowiązku złożenia lub przedstawienia tego dokumentu.

§ 7. Kierownik urzędu stanu cywilnego wyjaśnia osobom zamierzającym zawrzeć małństwo doniosłość związku małżeńskiego, przepisy regulujące prawa i obowiązki małżonków oraz przepisy o nazwisku małżonków i o nazwisku ich dzieci.

Art. 27. Jeżeli mimo niezachowania art. 26 został sporządzony akt małżeństwa, każdy, kto ma w tym interes prawny, może wystąpić z powództwem o ustalenie nieistnienia małżeństwa.

Art. 28. § 1. Małżeństwo przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego nie może być zawarte przed upływem miesiąca od dnia, kiedy osoby, które zamierzają je zawrzeć, złożyły kierownikowi urzędu stanu cywilnego pisemne zapewnienie, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie tego małżeństwa.

§ 2. Jednakże kierownik urzędu stanu cywilnego może zezwolić na zawarcie małżeństwa przed upływem tego terminu, jeżeli przemawiają za tym ważne względy.

Art. 29. § 1. Osobom zamierzającym zawrzeć małżeństwo w sposób określony w art. 26 § 2 i 3, kierownik urzędu stanu cywilnego wydaje zaświadczenie stwierdzające brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa oraz treść i datę złożonych przed nim oświadczeń w sprawie nazwisk przyszłych małżonków i ich dzieci.

§ 2. Zaświadczenie traci moc po upływie sześciu miesięcy od dnia jego wydania.

§ 3. Wydając zaświadczenie kierownik urzędu stanu cywilnego informuje strony o dalszych czynnościach koniecznych do zawarcia małżeństwa.

Art. 30. Kierownik urzędu stanu cywilnego, który dowiedział się o istnieniu okoliczności wyłączającej zawarcie małżeństwa, odmówi przyjęcia oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński lub wydania zaświadczenia, o którym mowa w art. 29, a w razie wątpliwości zwróci się do sądu o rozstrzygnięcie, czy małżeństwo może być zawarte.

Art. 31. § 1. Jeżeli małżeństwo jest zawierane przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński powinny być złożone publicznie w obecności dwóch pełnoletnich świadków.

§ 2. Kierownik urzędu stanu cywilnego zapytuje mężczyznę i kobietę, czy zamierzają zawrzeć ze sobą małżeństwo, a gdy oboje odpowiedzą na to pytanie twierdząco, wzywa ich do złożenia oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński oraz oświadczeń w sprawie nazwisk małżonków i ich dzieci.

§ 3. Każda z osób zawierających małżeństwo składa oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński, powtarzając za kierownikiem urzędu stanu cywilnego treść oświadczenia lub odczytując je na głos:

„Świadomy/Świadoma praw i obowiązków wynikających z zawarcia małżeństwa uroczyście oświadczam, że wstępuję w związek małżeński z (imię i nazwisko drugiej z osób wstępujących w związek małżeński) i przyrzekam, że uczynię wszystko, aby nasze małżeństwo było zgodne, szczęśliwe i trwałe.”

§ 4. Osoba niemogąca mówić składa oświadczenie, o którym mowa w § 3, podpisując protokół przyjęcia oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński.

§ 5. Po złożeniu oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński przez obie strony kierownik urzędu stanu cywilnego ogłasza, że wskutek zgodnych oświadczeń obu stron małżeństwo zostało zawarte.

Art. 32. § 1. Duchowny, przed którym zawierany jest związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego, nie może przyjąć oświadczeń, o których mowa w art. 26 § 2, bez uprzedniego przedstawienia mu zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, sporządzonego przez kierownika urzędu stanu cywilnego.

§ 2. Niezwłocznie po złożeniu oświadczeń, o których mowa w § 1, duchowny sporządza zaświadczenie stwierdzające, że oświadczenia zostały złożone w jego obecności przy zawarciu związku małżeńskiego podlegającego prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego. Zaświadczenie to podpisują duchowny, małżonkowie i dwaj pełnoletni świadkowie obecni przy złożeniu tych oświadczeń.

§ 3. Zaświadczenie, o którym mowa w § 2, wraz z zaświadczeniem sporządzonym przez kierownika urzędu stanu cywilnego na podstawie art. 29, duchowny przekazuje do urzędu stanu cywilnego przed upływem pięciu dni od dnia zawarcia małżeństwa; nadanie jako przesyłki poleconej w polskiej placówce pocztowej operatora wyznaczonego w rozumieniu ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe (Dz. U. z 2016 r. poz. 1113, 1250, 1823 i 1948 oraz z 2017 r. poz. 1128) jest równoznaczne z przekazaniem do urzędu stanu cywilnego. Jeżeli zachowanie tego terminu nie jest możliwe z powodu siły wyższej, bieg terminu ulega zawieszeniu przez czas trwania przeszkody. Przy obliczaniu biegu terminu nie uwzględnia się dni uznanych ustawowo za wolne od pracy.

§ 4. Przepis art. 31 § 4 stosuje się odpowiednio.

Art. 33. § 1. W razie niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio życiu jednej ze stron, oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński mogą być złożone niezwłocznie przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego. Jednakże i w tym przypadku strony są obowiązane złożyć zapewnienie, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa.

§ 2. W razie niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio życiu jednej ze stron oświadczenia przewidziane w art. 26 § 2 mogą być złożone przed duchownym bez przedstawienia zaświadczenia sporządzonego przez kierownika urzędu stanu cywilnego, stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa. W takim przypadku strony składają przed duchownym zapewnienie, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa. Przepisy art. 26 § 3, art. 27 oraz art. 32 § 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

§ 3. Przepis art. 31 § 4 stosuje się odpowiednio.

Art. 34. Nie może zawrzeć małżeństwa osoba niemająca ukończonych lat osiemnastu. Jednakże z ważnych powodów sąd może zezwolić na zawarcie małżeństwa kobiecie, która ukończyła lat szesnaście, gdy z okoliczności wynika, że zawarcie małżeństwa będzie zgodne z dobrem założonej rodziny.

Art. 35. Nie może zawrzeć małżeństwa osoba, u której występują podstawy do ubezwłasnowolnienia całkowitego. Jeżeli jednak stan zdrowia lub umysłu takiej osoby nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłego potomstwa, sąd może jej zezwolić na zawarcie małżeństwa.

Art. 36. Nie może zawrzeć małżeństwa osoba, która pozostaje już w związku małżeńskim.

Art. 37. Nie mogą zawrzeć ze sobą małżeństwa krewni w linii prostej, rodzeństwo ani powinowaci w linii prostej. Jednakże z ważnych powodów sąd może zezwolić na zawarcie małżeństwa pomiędzy powinowatymi.

Art. 38. Nie mogą zawrzeć ze sobą małżeństwa adoptujący i adoptowany.

Art. 39. Oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenie, o którym mowa w art. 26 § 2 nie może być złożone:

- 1) przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome wyrażenie woli;
- 2) pod wpływem błędu co do tożsamości drugiej strony;
- 3) pod wpływem bezprawnej groźby drugiej strony lub osoby trzeciej, jeżeli z okoliczności wynika, że składający oświadczenie mógł się obawiać, że jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste.

Art. 40. § 1. Małżeństwo może być zawarte przez pełnomocnika tylko za zezwoleniem sądu, na podstawie ważnego pełnomocnictwa.

§ 2. Tylko z ważnych powodów sąd może zezwolić, żeby oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenie przewidziane w art. 26 § 2 zostało złożone przez pełnomocnika.

§ 3. Pełnomocnictwo powinno być udzielone na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym i wymieniać osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte.

Dział II

Macierzyństwo i ojcostwo

Rozdział 1

Macierzyństwo

Art. 41. Matką dziecka jest kobieta, która je urodziła.

Art. 42. Zawarcie umowy o macierzyństwo zastępcze jest niedopuszczalne.

Art. 43. § 1. Jeżeli sporządzono akt urodzenia dziecka nieznanych rodziców albo macierzyństwo kobiety wpisanej w akcie urodzenia dziecka jako jego matka zostało zaprzeczone, można żądać ustalenia macierzyństwa.

§ 2. Powództwo o ustalenie macierzyństwa wytacza dziecko przeciwko domniemanej matce, a jeżeli matka ta nie żyje – przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd.

§ 3. Domniemana matka wytacza powództwo o ustalenie macierzyństwa przeciwko dziecku.

§ 4. W przypadku powództw określonych w § 2 i 3 dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Art. 44. § 1. Nie można wytoczyć powództwa o ustalenie macierzyństwa po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności.

§ 2. Ograniczenie, o którym mowa w § 1, nie dotyczy powództwa wytoczonego przez dziecko.

Art. 45. § 1. Jeżeli w akcie urodzenia jest wpisana jako matka kobieta, która dziecka nie urodziła, można żądać zaprzeczenia macierzyństwa.

§ 2. Powództwo o zaprzeczenie macierzyństwa dziecko wytacza przeciwko kobiecie wpisanej w akcie urodzenia dziecka jako jego matka, a jeżeli kobieta ta nie żyje – przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd.

§ 3. Matka wytacza powództwo przeciwko kobiecie wpisanej w akcie urodzenia dziecka jako jego matka i przeciwko dziecku, a jeżeli kobieta ta nie żyje – przeciwko dziecku.

§ 4. Kobieta wpisana w akcie urodzenia dziecka jako jego matka wytacza powództwo przeciwko dziecku.

§ 5. Mężczyzna, którego ojcostwo zostało ustalone z uwzględnieniem macierzyństwa kobiety wpisanej w akcie urodzenia dziecka jako jego matka, wytacza powództwo przeciwko dziecku i tej kobiecie, a jeżeli ona nie żyje – przeciwko dziecku.

§ 6. W przypadku powództw określonych w § 2-5 dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Art. 46. § 1. Matka albo kobieta wpisana w akcie urodzenia dziecka jako jego matka, może wytoczyć powództwo o zaprzeczenie macierzyństwa w ciągu sześciu miesięcy od dnia sporządzenia aktu urodzenia dziecka.

§ 2. Mężczyzna, którego ojcostwo zostało ustalone z uwzględnieniem macierzyństwa kobiety wpisanej w akcie urodzenia dziecka jako jego matka, może wytoczyć powództwo o zaprzeczenie macierzyństwa w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się, że kobieta wpisana w akcie urodzenia dziecka nie jest matką dziecka, nie później jednak niż do osiągnięcia przez dziecko pełnoletności.

§ 3. Przepisy art. 50 i art. 51 stosuje się odpowiednio.

Art. 47. § 1. Dziecko może samodzielnie wytoczyć powództwo o zaprzeczenie macierzyństwa w ciągu trzech lat od osiągnięcia pełnoletności.

§ 2. Przepisy art. 50 i art. 51 stosuje się odpowiednio.

Rozdział 2

Ojcostwo

Art. 48. § 1. Jeżeli dziecko urodziło się w czasie trwania małżeństwa albo przed upływem trzystu dni od jego ustania, domniemywa się, że pochodzi ono od męża matki. Domniemania tego nie stosuje się, jeżeli dziecko urodziło się po upływie trzystu dni od orzeczenia separacji.

§ 2. Jeżeli dziecko urodziło się przed upływem trzystu dni od ustania małżeństwa, lecz po zawarciu przez matkę drugiego małżeństwa, domniemywa się, że pochodzi ono od drugiego męża. Domniemanie to nie dotyczy przypadku, gdy dziecko urodziło się w następstwie procedury medycznie wspomaganej prokreacji, na którą wyraził zgodę pierwszy mąż matki.

§ 3. Domniemania mogą być obalone tylko na skutek powództwa o zaprzeczenie ojcostwa.

Art. 49. Mąż matki może wytoczyć powództwo o zaprzeczenie ojcostwa w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o urodzeniu dziecka przez żonę, nie później jednak niż do osiągnięcia przez dziecko pełnoletności.

Art. 50. § 1. Jeżeli mąż matki został całkowicie ubezwłasnowolniony z przyczyn, które powstały w terminie do wytoczenia powództwa o zaprzeczenie ojcostwa, powództwo może wytoczyć jego przedstawiciel ustawowy. Termin do wytoczenia powództwa wynosi w tym przypadku sześć miesięcy od dnia ustanowienia przedstawiciela ustawowego, a jeżeli przedstawiciel powziął wiadomość o urodzeniu się dziecka później – sześć miesięcy od dnia, w którym tę wiadomość powziął.

§ 2. Jeżeli przedstawiciel ustawowy męża całkowicie ubezwłasnowolnionego nie wytoczył powództwa o zaprzeczenie ojcostwa, mąż może wytoczyć powództwo po uchyleniu ubezwłasnowolnienia. Termin do wytoczenia powództwa wynosi w tym przypadku sześć miesięcy od dnia uchylenia ubezwłasnowolnienia, a jeżeli mąż powziął wiadomość o urodzeniu się dziecka później – sześć miesięcy od dnia, w którym tę wiadomość powziął.

Art. 51. Mąż matki, który mimo podstaw do ubezwłasnowolnienia całkowitego istniejących w ciągu terminu do wytoczenia powództwa o zaprzeczenie ojcostwa, nie został ubezwłasnowolniony, może wytoczyć powództwo w terminie sześciu miesięcy od ich ustania, a gdy powziął wiadomość o urodzeniu się dziecka później – w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym tę wiadomość powziął.

Art. 52. § 1. Mąż matki wytacza powództwo o zaprzeczenie ojcostwa przeciwko dziecku i matce, a jeżeli matka nie żyje – przeciwko dziecku.

§ 2. W sprawie, o której mowa w § 1 dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Art. 53. Zaprzeczenie ojcostwa następuje przez wykazanie, że mąż matki nie jest ojcem dziecka.

Art. 54. Zaprzeczenie ojcostwa nie jest dopuszczalne, jeżeli dziecko zostało poczęte w następstwie procedury medycznie wspomaganej prokreacji, na którą mąż matki wyraził zgodę. Zgoda może być cofnięta do czasu wykonania tego zabiegu.

Art. 55. § 1. Matka może wytoczyć powództwo o zaprzeczenie ojcostwa swego męża w ciągu sześciu miesięcy od urodzenia dziecka.

§ 2. Matka wytacza powództwo o zaprzeczenie ojcostwa przeciwko mężowi i dziecku, a jeżeli mąż nie żyje – przeciwko dziecku, reprezentowanemu przez adwokata dziecka.

§ 3. Przepisy art. 50 i art. 51 stosuje się odpowiednio.

Art. 56. § 1. Powództwo o zaprzeczenie ojcostwa dziecko wytacza przeciwko mężczyźnie wpisanemu w akcie urodzenia dziecka jako jego ojciec, a jeżeli mężczyzna ten nie żyje – przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd.

§ 2. Powództwo o zaprzeczenie ojcostwa męża matki dziecko wytacza przeciwko mężowi swojej matki i matce, a jeżeli matka nie żyje – przeciwko jej mężowi. Jeżeli mąż matki nie żyje, powództwo wytacza przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd.

§ 3. W przypadku powództw określonych w § 1 i 2, dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

§ 4. Dziecko może samodzielnie wytoczyć powództwa, o których mowa w § 1 i 2, w ciągu trzech lat od osiągnięcia pełnoletności.

§ 5. Przepisy art. 50 i art. 51 stosuje się odpowiednio.

Art. 57. § 1. Jeżeli nie zachodzi domniemanie, że ojcem dziecka jest mąż jego matki, albo gdy domniemanie takie zostało obalone, ustalenie ojcostwa może nastąpić albo przez uznanie ojcostwa albo na mocy orzeczenia sądu.

§ 2. W czasie toczącego się postępowania o ustalenie ojcostwa nie może nastąpić uznanie ojcostwa, za wyjątkiem uznania przez mężczyznę, który jest stroną tego postępowania.

Art. 58. § 1. Uznanie ojcostwa następuje, gdy mężczyzna, od którego dziecko pochodzi, oświadczy przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, że jest ojcem dziecka, a matka dziecka potwierdzi to oświadczenie jednocześnie albo w ciągu trzech miesięcy od dnia oświadczenia mężczyzny.

§ 2. Kierownik urzędu stanu cywilnego odmawia przyjęcia oświadczeń koniecznych do uznania ojcostwa, jeżeli uznanie jest niedopuszczalne albo gdy powziął wątpliwość co do pochodzenia dziecka.

§ 3. Uznanie ojcostwa może nastąpić także przed sądem, a za granicą również przed polskim konsulem lub osobą wyznaczoną do wykonywania funkcji konsula, jeżeli uznanie dotyczy dziecka, którego oboje rodzice albo jedno z nich są obywatelami polskimi. Przepisy § 1 i 2 stosuje się odpowiednio.

§ 4. Jeżeli matka i ojciec dziecka są obywatelami polskimi, uznanie ojcostwa może nastąpić również przed organem państwa obcego, jeżeli dwustronna umowa międzynarodowa tak stanowi.

Art. 59. § 1. W razie niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio życiu matki dziecka lub mężczyzny, od którego dziecko pochodzi, oświadczenie konieczne do uznania ojcostwa może zostać zaprotokołowane przez notariusza albo złożone do protokołu wobec wójta (burmistrza, prezydenta miasta), starosty, marszałka województwa, sekretarza powiatu albo gminy. Przepisy art. 58 § 1 i 2 stosuje się odpowiednio.

§ 2. Protokół podpisuje osoba, która przyjęła oświadczenie, oraz osoba, która je złożyła, chyba że nie może ona go podpisać. Przyczynę braku podpisu należy podać w protokole.

§ 3. Protokół zawierający oświadczenie konieczne do uznania ojcostwa powinien być niezwłocznie przekazany do urzędu stanu cywilnego właściwego do sporządzenia aktu urodzenia dziecka.

§ 4. Jeżeli oświadczenie konieczne do uznania ojcostwa zostało złożone przed urodzeniem dziecka poczętego, lecz nieurodzonego, protokół zawierający to oświadczenie jest przekazywany do urzędu stanu cywilnego właściwego ze względu na miejsce sporządzenia aktu urodzenia matki dziecka lub do urzędu stanu cywilnego właściwego dla miasta stołecznego Warszawy - gdy rejestracja urodzenia matki nie nastąpiła na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 60. § 1. Uznanie ojcostwa następuje z dniem urodzenia się dziecka także wtedy, gdy przed przeniesieniem do organizmu kobiety komórek rozrodczych pochodzących od anonimowego dawcy albo zarodka powstałego z komórek rozrodczych pochodzących od anonimowego dawcy albo z dawstwa zarodka, mężczyzna oświadczy przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, że będzie ojcem dziecka, które urodzi się w następstwie procedury medycznie wspomaganej prokreacji z zastosowaniem tych komórek albo tego zarodka, a kobieta ta potwierdzi jednocześnie albo w ciągu trzech miesięcy od dnia oświadczenia mężczyzny, że ojcem dziecka będzie ten mężczyzna.

§ 2. Oświadczenia są skuteczne, jeżeli dziecko urodziło się w następstwie procedury medycznie wspomaganej prokreacji, o której mowa w § 1, w ciągu dwóch lat od dnia złożenia oświadczenia przez mężczyznę.

§ 3. Przepisów art. 58 oraz art. 59 nie stosuje się.

Art. 61. § 1. Uznanie ojcostwa nie może nastąpić po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności.

§ 2. Jeżeli dziecko urodziło się martwe lub zmarło przed osiągnięciem pełnoletności, uznanie ojcostwa może nastąpić w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym mężczyzna składający oświadczenie konieczne do uznania dowiedział się o śmierci dziecka, nie później jednak niż do dnia, w którym dziecko osiągnęłoby pełnoletność.

Art. 62. § 1. Uznanie ojcostwa jest skuteczne nawet jeśli dziecko urodziło się martwe.

§ 2. Jeżeli dziecko urodziło się po zawarciu przez matkę małżeństwa z innym mężczyzną niż ten, który uznał ojcostwo, przepisu art. 48 nie stosuje się.

Art. 63. Uznanie ojcostwa mające na celu obejście prawa jest nieważne z mocy prawa.

Art. 64. § 1. Oświadczenie konieczne do uznania ojcostwa może złożyć przed sądem osoba, która ukończyła szesnaście lat, jeżeli nie istnieją podstawy do jej całkowitego ubezwłasnowolnienia.

§ 2. W sprawie, o której mowa w § 1, osobę, która ukończyła szesnaście lat reprezentuje adwokat dziecka.

Art. 65. § 1. Mężczyzna, który uznał ojcostwo, może wytoczyć powództwo o ustalenie bezskuteczności uznania w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się, że dziecko od niego nie pochodzi. W razie uznania ojcostwa przed urodzeniem się dziecka, bieg tego terminu nie może rozpocząć się przed jego urodzeniem.

§ 2. Przepisy art. 50 i art. 51 stosuje się odpowiednio.

Art. 66. Przepisy o ustaleniu bezskuteczności uznania ojcostwa stosuje się odpowiednio do potwierdzenia ojcostwa przez matkę dziecka.

Art. 67. Powództwo o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa nie może być wytoczone po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności.

Art. 68. § 1. Dziecko reprezentowane przez adwokata dziecka może żądać ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa, jeżeli uznający mężczyzna nie jest jego ojcem.

§ 2. Z żądaniem, o którym mowa w § 1 dziecko może wystąpić po dojściu do pełnoletności, nie później jednak niż w ciągu trzech lat od jej osiągnięcia.

§ 3. Przepisy art. 50 i art. 51 stosuje się odpowiednio.

Art. 69. § 1. Powództwo o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa wytacza:

- 1) mężczyzna, który uznał ojcostwo - przeciwko dziecku i matce, a jeżeli matka nie żyje – przeciwko dziecku;
- 2) matka - przeciwko dziecku i mężczyźnie, który uznał ojcostwo, a jeżeli mężczyzna ten nie żyje – przeciwko dziecku;
- 3) dziecko - przeciwko mężczyźnie, który uznał ojcostwo i przeciwko matce, a gdy matka nie żyje – tylko przeciwko temu mężczyźnie. Jeżeli mężczyzna ten nie żyje, powództwo wytacza przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd.

§ 2. W przypadku powództw, o których mowa w § 1 dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Art. 70. W przypadku gdy uznanie ojcostwa nastąpiło na podstawie art. 60¹, ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa jest dopuszczalne jedynie wówczas, gdy dziecko nie urodziło się w następstwie procedury medycznie wspomaganej prokreacji, o której mowa w art. 60 § 1.

Art. 71. § 1. Po śmierci dziecka ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa nie jest dopuszczalne.

§ 2. Jeżeli uznanie ojcostwa nastąpiło po śmierci dziecka, stosuje się odpowiednio art. 69 § 1 pkt 1 i 2.

§ 3 Powództwo wytacza się przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd na miejsce dziecka, nie później niż do dnia, w którym dziecko osiągnęłoby pełnoletność.

Art. 72. § 1. Sądowego ustalenia ojcostwa może żądać dziecko, jego matka oraz domniemany ojciec dziecka. Jednakże matka ani domniemany ojciec nie mogą wystąpić z takim żądaniem po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności.

§ 2. Powództwo o ustalenie ojcostwa wytacza:

- 1) dziecko albo matka lub matka w przypadku urodzenia dziecka martwego przeciwko domniemanemu ojcu, a gdy ten nie żyje – przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd;
- 2) domniemany ojciec dziecka - przeciwko dziecku i matce, a gdy matka nie żyje lub nie jest znana – przeciwko dziecku.

§ 3. W przypadku powództw, o których mowa w § 1 i 2, dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Art. 73. § 1. Domniemywa się, że ojcem dziecka jest ten, kto obcował z matką dziecka nie dawniej niż w trzechsetnym, a nie później niż w sto osiemdziesiątym pierwszym dniu przed urodzeniem się dziecka, albo ten, kto był dawcą komórki rozrodczej w przypadku dziecka urodzonego w wyniku dawstwa partnerskiego w procedurze medycznie wspomaganej prokreacji.

§ 2. Obcowanie przez matkę w tym okresie także z innym mężczyzną, może być podstawą do obalenia domniemania tylko wtedy, gdy z innych okoliczności wynika, że ojcostwo innego mężczyzny jest bardziej prawdopodobne.

Art. 74. Jeżeli dziecko wystąpiło z powództwem o ustalenie swojego pochodzenia, w przypadku jego śmierci, na miejsce dziecka mogą wstąpić jego zstępni lub rodzeństwo.

Art. 75. § 1. Powództwo o ustalenie pochodzenia dziecka może wytoczyć także prokurator, Rzecznik Praw Dziecka lub Rzecznik Praw Obywatelskich, jeżeli wymaga tego dobro dziecka lub ochrona interesu społecznego.

§ 2. Jeżeli uznanie ojcostwa nastąpiło po śmierci dziecka, mogą oni wytoczyć powództwo o ustalenie bezskuteczności uznania, przy czym powództwo może być wytoczone nie później niż do dnia, w którym dziecko osiągnęłoby pełnoletność.

§ 3. Niedopuszczalne jest powództwo o ustalenie bezskuteczności uznania dziecka, które urodziło się martwe.

Dział III

Adopcja

Art. 76. § 1. Adoptować można osobę małoletnią i tylko dla jej dobra.

§ 2. Wymaganie małoletności powinno być spełnione w dniu złożenia wniosku o adopcję.

Art. 77. § 1. Adoptującym może być osoba, której kwalifikacje osobiste uzasadniają przekonanie, że będzie należycie wywiązywać się z obowiązków adoptującego, posiadająca opinię kwalifikacyjną oraz świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny, o którym mowa w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2017 r. poz. 697 i 1292), chyba że obowiązek ten

wyłączają przepisy szczególne. Adoptującym nie może być osoba, która nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych lub nie korzysta w pełni z praw publicznych.

§ 2. Między adoptującym a adoptowanym powinna istnieć odpowiednia różnica wieku.

Art. 78. § 1. Adopcja, która spowoduje zmianę dotychczasowego miejsca zwykłego pobytu adoptowanego w Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce takiego pobytu w innym państwie, może nastąpić wówczas, gdy tylko w ten sposób jest możliwe zapewnienie adoptowanemu odpowiedniego zastępczego środowiska rodzinnego.

§ 2. Przepis § 1 nie ma zastosowania, jeżeli między adoptującym a adoptowanym istnieje stosunek pokrewieństwa lub powinowactwa albo gdy adoptujący już adoptował rodzeństwo adoptowanego.

§ 3. W sprawach, o których mowa w § 1, dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Art. 79. § 1. Adoptować wspólnie mogą tylko małżonkowie.

§ 2. Adopcja ma skutki adopcji wspólnej także wtedy, gdy adoptowany przez jednego z małżonków zostaje następnie adoptowany przez drugiego małżonka.

§ 3. Sąd może na wniosek adoptującego orzec, że adopcja ma skutki adopcji wspólnej, jeżeli adoptujący był małżonkiem osoby, która wcześniej dziecko adoptowała, a małżeństwo ustało przez śmierć małżonka, który już dokonał adopcji.

Art. 80. Adopcja przez jednego z małżonków nie może nastąpić bez zgody drugiego małżonka, chyba że ten nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych albo że porozumienie się z nim napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody.

Art. 81. § 1. Sąd orzeka o adopcji na wniosek adoptującego.

§ 2. Orzeczenie nie może być wydane po śmierci adoptującego lub osoby, która miała być adoptowana.

§ 3. Po śmierci adoptującego orzeczenie o adopcji może być wydane wyjątkowo, jeżeli z wnioskiem o adopcję wystąpili oboje małżonkowie, a jeden z nich zmarł po wszczęciu postępowania, zaś drugi z nich podtrzymuje ten wniosek oraz gdy przez dłuższy czas przed wszczęciem postępowania adoptowany pozostawał pod pieczęcią wnioskodawców lub tylko zmarłego wnioskodawcy i między stronami powstała więź taka jak między rodzicami a dzieckiem.

§ 4. Na miejsce zmarłego wnioskodawcy do postępowania wstępuje kurator ustanowiony przez sąd.

§ 5. Adopcja, o której mowa w § 3, ma takie same skutki jak orzeczona przed śmiercią małżonka.

Art. 82. Orzeczenie adopcji nie stoi na przeszkodzie ponownej adopcji po śmierci adoptującego.

Art. 83. § 1. Do adopcji potrzebna jest zgoda adoptowanego, który ukończył lat trzynaście.

§ 2. Sąd wysłuchuje dziecko, które nie ukończyło lat trzynastu w celu ustalenia, czy ma ono dostateczne rozeznanie co do istoty adopcji i jej znaczenia oraz co do jego stosunku do wnioskodawców.

§ 3. Sąd może wyjątkowo orzec adopcję bez żądania zgody adoptowanego lub bez jego wysłuchania, jeżeli nie jest on zdolny do wyrażenia zgody lub jeżeli z oceny stosunku między adoptującym a adoptowanym wynika, że uważa się on za dziecko adoptującego, a żądanie zgody lub wysłuchanie byłoby sprzeczne z dobrem dziecka.

Art. 84. § 1. Do adopcji jest potrzebna zgoda rodziców adoptowanego, chyba że zostali oni zwolnieni z odpowiedzialności rodzicielskiej lub nie żyją lub są nieznani albo porozumienie się z nimi napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody.

§ 2. Sąd może ze względu na szczególne okoliczności, orzec adopcję mimo braku zgody rodziców, których zdolność do czynności prawnych jest ograniczona, jeżeli odmowa zgody na adopcję jest oczywiście sprzeczna z dobrem dziecka.

Art. 85. § 1. Rodzice mogą przed sądem wyrazić zgodę na adopcję swego dziecka w przyszłości bez wskazania adoptującego. Rodzice, którzy wyrazili taką zgodę, nie ponoszą odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym nie przysługuje im prawo do relacji z dzieckiem, obciąża ich zaś obowiązek alimentacyjny. Zgodę tę mogą odwołać przez oświadczenie złożone przed sądem, nie później jednak niż przed wszczęciem sprawy o adopcję.

§ 2. Przepisy o adopcji za zgodą rodziców bez wskazania adoptującego stosuje się odpowiednio, jeżeli jedno z rodziców wyraziło taką zgodę, a zgoda drugiego nie jest do adopcji potrzebna. Przepisu tego nie stosuje się, jeżeli porozumienie się z drugim rodzicem napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody.

§ 3. Przepisy o adopcji za zgodą rodziców bez wskazania adoptującego stosuje się odpowiednio również wtedy, gdy rodzice adoptowanego są nieznani albo nie żyją, jeżeli sąd tak postanowi.

Art. 86. Rodzice mogą przed sądem wskazać adoptującego, którym może być wyłącznie krewny rodziców dziecka za zgodą tej osoby złożoną przed tym sądem. Osobą wskazaną może być również małżonek jednego z rodziców.

Art. 87. Zgoda rodziców na adopcję dziecka nie może być wyrażona wcześniej niż po upływie sześciu tygodni od urodzenia się dziecka.

Art. 88. Jeżeli dziecko pozostaje pod opieką, do adopcji potrzebna jest zgoda opiekuna. Jednakże sąd może, ze względu na szczególne okoliczności, orzec adopcję nawet mimo braku zgody opiekuna, jeżeli wymaga tego dobro dziecka.

Art. 89. § 1. Przed orzeczeniem adopcji sąd może określić sposób i okres osobistej styczności oraz nawiązania relacji adoptującego z adoptowanym.

§ 2. W przypadku określenia osobistej styczności podczas pieczy nad dzieckiem stosuje się odpowiednio przepisy o rodzinach zastępczych, z tym że całkowite koszty utrzymania adoptowanego obciążają adoptującego.

§ 3. Jeżeli jednak przez adopcję adoptowany ma zmienić dotychczasowe miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zwykłego pobytu w innym państwie, adopcja może być orzeczona po upływie określonego przez sąd okresu osobistej styczności adoptującego z adoptowanym w dotychczasowym miejscu zwykłego pobytu adoptowanego lub w innej miejscowości w Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 4. Przy wykonywaniu nadzoru nad przebiegiem osobistej styczności adoptującego z adoptowanym sąd korzysta z pomocy ośrodka adopcyjnego oraz, w razie potrzeby, innego podmiotu.

Art. 90. Sąd orzeka adopcję po wysłuchaniu dziecka biologicznego adoptującego. Adopcja nie może naruszać dobra dziecka biologicznego adoptującego.

Art. 91. § 1. Przez adopcję powstają między adoptującym a adoptowanym takie relacje, jak między rodzicem a dzieckiem.

§ 2. Adoptowany nabywa prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa w stosunku do krewnych adoptującego, a krewni adoptującego w stosunku do adoptowanego.

§ 3. Ustają prawa i obowiązki adoptowanego wynikające z pokrewieństwa względem jego krewnych, jak również prawa i obowiązki tych krewnych względem niego.

§ 4. Skutki adopcji rozciągają się na zstępnych adoptowanego.

Art. 92. § 1. Przepisu art. 91 § 3 nie stosuje się względem małżonka, którego dziecko zostało adoptowane przez drugiego z małżonków, ani względem krewnych tego małżonka także w razie adopcji po ustaniu małżeństwa przez śmierć tego małżonka.

§ 2. W wypadku gdy małżonek adoptował dziecko swego małżonka po śmierci drugiego z rodziców adoptowanego, art. 91 § 3 nie stosuje się względem krewnych zmarłego, jeżeli w orzeczeniu o adopcji sąd tak postanowił.

Art. 93. § 1. Adoptowany otrzymuje nazwisko adoptującego, a jeżeli został adoptowany przez małżonków wspólnie albo jeżeli jeden z małżonków adoptuje dziecko drugiego z małżonków - nazwisko, które noszą albo nosiłyby dzieci zrodzone z tego małżeństwa.

§ 2. Na żądanie osoby, która ma być adoptowana i za zgodą adoptującego sąd w orzeczeniu o adopcji postanawia, że adoptowany nosić będzie nazwisko złożone z jego dotychczasowego nazwiska i z nazwiska adoptującego. Jeżeli adoptujący albo adoptowany nosi złożone nazwisko, sąd rozstrzyga, który człon tego nazwiska wejdzie w skład nazwiska adoptowanego. Przepisu tego nie stosuje się w razie sporządzenia nowego aktu urodzenia adoptowanego z wpisaniem adoptujących jako jego rodziców.

§ 3. Na wniosek adoptującego sąd może w orzeczeniu o adopcji zmienić imię lub imiona adoptowanego. Jeżeli adoptowany ukończył lat trzynaście, może to nastąpić tylko za jego zgodą. Przepis art. 83 § 2 stosuje się odpowiednio.

Art. 94. § 1. Przez adopcję ustaje dotychczasowa odpowiedzialność rodzicielska lub opieka nad adoptowanym.

§ 2. Jeżeli jeden z małżonków adoptował dziecko drugiego małżonka, odpowiedzialność rodzicielską ponoszą oboje małżonkowie.

Art. 95. § 1. Na żądanie adoptującego i za zgodą osób, których zgoda jest do adopcji potrzebna, sąd orzeka, że skutki adopcji polegać będą wyłącznie na powstaniu relacji między adoptującym a adoptowanym. Jednakże i w tym przypadku skutki adopcji rozciągają się na zstępnych adoptowanego.

§ 2. Nie jest dopuszczalne ograniczenie skutków adopcji w wypadku, gdy rodzice adoptowanego wyrazili przed sądem zgodę na adopcję dziecka bez wskazania adoptującego.

§ 3. Na żądanie adoptującego i za zgodą osób, których zgoda jest do adopcji potrzebna, sąd może w okresie małoletności adoptowanego zmienić adopcję orzeczoną stosownie do § 1 na adopcję, której skutki uregulowane są w art. 91- 94.

Art. 96. W przypadku gdy rodzice adoptowanego wyrazili przed sądem zgodę na jego adopcję bez wskazania adoptującego, nie jest dopuszczalne ustalenie pochodzenia adoptowanego przez uznanie ojcostwa, ustalenie bezskuteczności jego uznania, sądowe ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka.

Art. 97. § 1. Z ważnych powodów zarówno adoptowany, jak i adoptujący mogą żądać rozwiązania adopcji przez sąd. Rozwiązanie adopcji nie jest dopuszczalne, jeżeli wskutek niego miałyby ucierpieć dobro adoptowanego. Orzekając rozwiązanie adopcji, sąd może, stosownie do okoliczności, utrzymać w mocy wynikające z niej obowiązki alimentacyjne.

§ 2. W sprawach, o których mowa w § 1, dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Art. 98. Rozwiązanie adopcji po śmierci adoptowanego lub adoptującego nie jest dopuszczalne, chyba że adoptujący zmarł po wszczęciu sprawy o rozwiązanie adopcji. W takim przypadku na miejsce adoptującego do procesu wstępuje kurator ustanowiony przez sąd.

Art. 99. § 1. Nie jest dopuszczalne rozwiązanie adopcji, na którą rodzice adoptowanego wyrazili przed sądem zgodę bez wskazania adoptującego.

§ 2. Ponowna adopcja jest jednak dopuszczalna w przypadku zwolnienia adoptującego z odpowiedzialności rodzicielskiej nad adoptowanym.

Art. 100. § 1. Z chwilą rozwiązania adopcji ustają jej skutki. Jeżeli rozwiązanie nastąpiło po śmierci adoptującego, uważa się, że skutki adopcji ustały z chwilą jego śmierci.

§ 2. Adoptowany zachowuje nazwisko nabyte przez adopcję oraz otrzymane w związku z adopcją imię lub imiona. Jednakże z ważnych powodów sąd na wniosek adoptowanego lub adoptującego może w orzeczeniu o rozwiązaniu adopcji postanowić, że adoptowany powraca do swego pierwotnego nazwiska, które nosił przed orzeczeniem adopcji. Na wniosek adoptowanego sąd orzeka o jego powrocie do poprzednio noszonego imienia lub imion.

Art. 101. § 1. Z ważnych powodów sąd może dla dobra dziecka unieważnić adopcję, do której doszło w wyniku wymuszonego zaginięcia lub handlu ludźmi. Skutki prawne czynności dokonanych przez adoptującego w imieniu adoptowanego lub przez adoptowanego za zgodą adoptującego pozostają w mocy. Adoptowany może jednak żądać uznania czynności

za bezskuteczną wobec niego, jeżeli druga strona czynności prawnej działała w złej wierze lub czynność ta nie jest zgodna z jego interesem.

§ 2. Z chwilą unieważnienia adopcji ustają jej skutki. Do unieważnienia adopcji stosuje się odpowiednio przepisy o rozwiązaniu adopcji.

§ 3. W sprawach, o których mowa w § 1 dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Art. 102. Powództwo o rozwiązanie albo unieważnienie adopcji może wytoczyć także prokurator, Rzecznik Praw Dziecka lub Rzecznik Praw Obywatelskich, jeżeli wymaga tego dobro dziecka lub ochrona interesu społecznego.

Dział IV

Piecza zastępcza

Art. 103. Sąd ustanawia pieczę zastępczą nad dzieckiem w sytuacjach wskazanych w Kodeksie oraz przepisach odrębnych.

Art. 104. § 1. Obowiązek i prawo wykonywania bieżącej pieczy nad dzieckiem:

- 1) umieszczonym w pieczy zastępczej, jego wychowania i reprezentowania w tych sprawach, a w szczególności w dochodzeniu świadczeń przeznaczonych na zaspokojenie jego potrzeb, należą do rodziny zastępczej, prowadzącego rodzinny dom dziecka albo kierującego placówką opiekuńczo-wychowawczą, regionalną placówką opiekuńczo-terapeutyczną lub interwencyjnym ośrodkiem preadopcijnym;
- 2) pozbawionym opieki i wychowania rodziców umieszczonym w zakładzie opiekuńczo-leczniczym, w zakładzie pielęgnacyjno-opiekuńczym lub w zakładzie rehabilitacji leczniczej, jego wychowania i reprezentowania w tych sprawach, a w szczególności w dochodzeniu świadczeń przeznaczonych na zaspokojenie jego potrzeb, należą do kierującego odpowiednio zakładem opiekuńczo-leczniczym, zakładem pielęgnacyjno-opiekuńczym lub zakładem rehabilitacji leczniczej.

§ 2. Pozostałe obowiązki i prawa wynikające z odpowiedzialności rodzicielskiej należą do rodziców dziecka.

§ 3. Przepisu § 1 i 2 nie stosuje się, jeżeli sąd postanowił inaczej.

Art. 105. Organizację, funkcjonowanie oraz finansowanie rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka, placówek opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych oraz zasady określające kryteria wiekowe dzieci umieszczanych w tych placówkach i ośrodkach regulują przepisy ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Art. 106. § 1. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej powinno nastąpić jedynie wówczas, gdy uprzednio stosowane inne środki przewidziane w art. 125 § 2 pkt 1-5 oraz formy pomocy rodzicom dziecka, o których mowa w przepisach ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r.

o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, nie doprowadziły do usunięcia stanu zagrożenia dobra dziecka, chyba że konieczność niezwłocznego zapewnienia dziecku pieczy zastępczej wynika z poważnego zagrożenia dobra dziecka, w szczególności jego życia lub zdrowia.

§ 2. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej wbrew woli rodziców wyłącznie z powodu ubóstwa nie jest dopuszczalne.

Art. 107. Dziecko umieszcza się w pieczy zastępczej do czasu zaistnienia warunków umożliwiających jego powrót do rodziny biologicznej albo jego adopcji.

Art. 108. § 1. Sąd może powierzyć sprawowanie pieczy zastępczej małżonkom albo osobie niepozostającej w związku małżeńskim, którzy są wstępnymi lub rodzeństwem dziecka albo rodzeństwem jego wstępnych. Sprawowanie pieczy zastępczej sąd może także powierzyć innym osobom, które zostały wpisane do rejestru osób zakwalifikowanych do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka albo pełnią już funkcję rodziny zastępczej zawodowej lub rodziny zastępczej niezawodowej oraz prowadzących rodzinny dom dziecka.

§ 2. Jeżeli jest to uzasadnione dobrem dziecka sąd może tymczasowo, nie dłużej jednak niż na sześć miesięcy, powierzyć pełnienie funkcji rodziny zastępczej małżonkom albo osobie niepozostającej w związku małżeńskim, którzy są krewnymi dziecka innymi niż wymienieni w § 1 lub jego powinowatymi; osoby te nie muszą spełniać warunku niezbędnych szkoleń, o których mowa w przepisach ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Art. 109. Piecza zastępcza nad dzieckiem posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności albo orzeczenie o stopniu niepełnosprawności jest powierzana przede wszystkim rodzinie zastępczej zawodowej.

Art. 110. § 1. Sąd umieszcza dziecko w rodzinnej pieczy zastępczej, wskazując rodzinę zastępczą albo rodzinny dom dziecka.

§ 2. Jeżeli brak jest możliwości umieszczenia dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej lub z innych ważnych względów nie jest to zgodne z dobrem dziecka, sąd umieszcza dziecko w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Sąd może wskazać właściwą jednostkę pieczy zastępczej.

§ 3. Sąd powinien umieścić dziecko w pieczy zastępczej na terenie powiatu miejsca jego zwykłego pobytu, chyba że byłoby to sprzeczne z dobrem dziecka.

§ 4. Organizator pieczy zastępczej jest obowiązany do informowania sądu o rejestrze wolnych miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej i rejestrze wolnych miejsc w instytucjonalnej pieczy zastępczej raz w miesiącu, chyba że sąd wskaże inny termin.

Art. 111. Rodzeństwo powinno być umieszczone w tej samej rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka, placówce opiekuńczo-wychowawczej lub regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej, chyba że byłoby to sprzeczne z dobrem dziecka.

TYTUŁ III

Dziecko w rodzinie

Dział I

Przepisy wstępne

Art. 112. Dziecko ma prawo do szczególnej troski i pomocy oraz ochrony swoich praw i wolności, określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencji o prawach dziecka, Europejskiej Konwencji o wykonywaniu praw dzieci, Kodeksie i w innych ustawach. Dziecko ma także wynikające z tych przepisów obowiązki.

Art. 113. § 1. Rodzice i ich dzieci, także te, które osiągnęły pełnoletność są obowiązani do wzajemnego szacunku i wspierania się.

§ 2. W razie ograniczonej możliwości samodzielnej egzystencji dziecka, które osiągnęło pełnoletność, sąd może orzec, że osoby dotychczas ponoszące odpowiedzialność rodzicielską będą nadal wykonywać wynikające z niej obowiązki lub prawa przez określony czas.

§ 3. Orzeczenie, o którym mowa w § 2 może zostać zmienione w każdym czasie w przypadku zmiany okoliczności.

Art. 114. § 1. Dziecko ma prawo do utrzymywania relacji z rodzicami, osobami jemu bliskimi, w szczególności z krewnymi lub powinowatymi rodziców oraz innymi osobami, które zapewniają bądź zapewniały mu pieczę i wychowanie, realizację jego potrzeb emocjonalnych, rozwojowych, bytowych, społecznych i duchowych.

§ 2. Dziecko powinno utrzymywać relacje z rodzicami, chyba że ma to negatywny wpływ na jego rozwój lub postawy.

Art. 115. § 1. Dziecko powinno pomagać rodzicom we wspólnym gospodarstwie domowym, a jeżeli posiada własne dochody, przyczyniać się do pokrywania kosztów prowadzenia tego gospodarstwa, o ile sąd nie postanowi inaczej.

§ 2. Przepis § 1 w zakresie pomagania we wspólnym gospodarstwie domowym stosuje się odpowiednio, jeżeli dziecko jest umieszczone w pieczy zastępczej.

Art. 116. Kodeks reguluje również odpowiedzialność rodzicielską rodziców pozostających w konkubinacie. Poza tym stosunki między konkubentami regulują łączące ich umowy cywilnoprawne.

Dział II

Odpowiedzialność rodzicielska

Art. 117. § 1. Odpowiedzialność rodzicielska powstaje od poczęcia dziecka i trwa do osiągnięcia przez nie pełnoletności. Odpowiedzialność ta może powstać także na podstawie orzeczenia sądu.

§ 2. Odpowiedzialność rodzicielską ponoszą rodzice dziecka, chyba że sąd powierzył ją innej osobie w całości lub w części.

Art. 118. § 1. Dziecko ma autonomię, którą rodzice lub inne osoby ponoszące odpowiedzialność taką jak rodzice, mają obowiązek szanować, a w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka, informować je i wysłuchać, z uwzględnieniem stanowiska dziecka stosownie do jego rozwoju psychicznego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości.

§ 2. Obowiązki i prawa rodziców lub innych osób ponoszących odpowiedzialność taką jak rodzice, powinny być wykonywane zgodnie z dobrem dziecka.

§ 3. Dziecko powinno przestrzegać zasad ustanowionych przez rodziców lub inne osoby ponoszące odpowiedzialność taką jak rodzice, a w sprawach, w których może samodzielnie podejmować decyzje i składać oświadczenia woli, powinno wysłuchać ich opinii i zaleceń formułowanych dla jego dobra.

Art. 119. Rodzicom lub innym osobom ponoszącym odpowiedzialność taką jak rodzice oraz osobom sprawującym opiekę lub pieczę nad dzieckiem, zakazuje się stosowania wszelkich form przemocy wobec dziecka, a zwłaszcza kar cielesnych i poniżającego traktowania.

Art. 120. Rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka wobec którego ponoszą odpowiedzialność rodzicielską.

Dział III

Wykonywanie obowiązków i praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej

Art. 121. § 1. Rodzice lub inne osoby ponoszące odpowiedzialność taką jak rodzice, sprawują pieczę nad dzieckiem oraz wychowują je, kształtując sytuacje wychowawcze w sposób sprzyjający prawidłowemu i wszechstronnemu rozwojowi dziecka. Wychowanie i piecza nad dzieckiem odbywają się z poszanowaniem jego godności, praw i obowiązków oraz więzi rodzinnych.

§ 2. Rodzice lub inne osoby ponoszące odpowiedzialność taką jak rodzice, we wszystkich sprawach dotyczących dziecka uwzględniają jego dobro.

Art. 122. § 1. Rodzice lub inne osoby ponoszące odpowiedzialność taką jak rodzice, wychowując dziecko zapewniają mu odpowiednie warunki do życia, pieczę, bezpieczeństwo,

zgodnie z potrzebami rozwojowymi dziecka, odpowiednio do jego uzdolnień i możliwości, zgodnie z powszechnie akceptowanym systemem wartości.

§ 2. Rodzice, którzy nie mają pełnej zdolności do czynności prawnych uczestniczą w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem i w jego wychowaniu, chyba że sąd postanowi inaczej.

Art. 123. Rodzice mając równe obowiązki i prawa, wspólnie ponoszą odpowiedzialność rodzicielską, chyba że sąd postanowi inaczej.

Art. 124. Rodzice, którzy ponoszą odpowiedzialność rodzicielską wobec dziecka ubezwłasnowolnionego całkowicie, podlegają takim ograniczeniom, jakim podlega opiekun.

Dział IV

Nadzór nad wykonywaniem praw i obowiązków wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej

Art. 125. § 1. Jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, sąd wyda odpowiednie zarządzenia.

§ 2. Sąd może w szczególności:

- 1) zobowiązać rodziców ponoszących odpowiedzialność rodzicielską oraz dziecko do określonego postępowania, w szczególności do pracy z asystentem rodziny, realizowania innych form pracy z rodziną, przydzielić rodzinie asystenta rodziny lub skierować dziecko do placówki wsparcia dziennego, o których mowa w przepisach ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej lub skierować rodziców do placówki albo specjalisty zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń;
- 2) skierować dziecko do ośrodka kuratorskiego i zobowiązać jego rodziców ponoszących odpowiedzialność rodzicielską do współpracy z ośrodkiem;
- 3) określić, jakie czynności nie mogą być przez rodzica ponoszącego odpowiedzialność rodzicielską dokonywane bez zezwolenia sądu, albo poddać go innym ograniczeniom, jakim podlega opiekun;
- 4) ustanowić nadzór kuratora sądowego nad wykonywaniem odpowiedzialności rodzicielskiej;
- 5) skierować dziecko do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej częściową pieczę nad dziećmi;
- 6) zarządzić umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo w instytucjonalnej pieczy zastępczej albo powierzyć tymczasowo pełnienie funkcji rodziny zastępczej małżonkom lub osobie, niespełniającym warunków dotyczących rodzin zastępczych, w zakresie niezbędnych szkoleń, o których mowa w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej albo

zarządzić umieszczenie dziecka w zakładzie opiekuńczo-leczniczym, w zakładzie pielęgnacyjno-opiekuńczym lub w zakładzie rehabilitacji leczniczej.

§ 3. Sąd może także powierzyć zarząd majątkiem dziecka ustanowionemu w tym celu kuratorowi.

§ 4. W przypadku, o którym mowa w § 2 pkt 6, a także w razie zastosowania innych środków, o których mowa w przepisach ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, sąd niezwłocznie zawiadamia o wydaniu orzeczenia właściwą jednostkę organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, która udziela rodzinie dziecka odpowiedniej pomocy i składa sądowi, w terminach określonych przez sąd, sprawozdania dotyczące sytuacji rodziny i udzielonej pomocy, w tym prowadzonej pracy z rodziną. Jednostka organizacyjna wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej współpracuje także z kuratorem sądowym.

Art. 126. § 1. Jeżeli odpowiedzialność rodzicielską ponoszą oboje rodzice żyjący w rozłączeniu, sąd może ze względu na dobro dziecka określić sposób jej realizacji, w tym utrzymywania relacji z dzieckiem. Sąd pozostawia odpowiedzialność rodzicielską obojgu rodzicom, jeżeli przedstawili zgodne z dobrem dziecka pisemne porozumienie o sposobie jej realizacji, w tym utrzymywaniu osobistej styczności i relacji z dzieckiem.

§ 2. W braku porozumienia, o którym mowa w § 1, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego ponoszenia odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym utrzymywania osobistej styczności i relacji z dzieckiem.

§ 3. Rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia.

§ 4. Na zgodny wniosek stron sąd nie orzeka o utrzymywaniu osobistej styczności i relacji z dzieckiem.

Art. 127. § 1. W razie przemijającej przeszkody w ponoszeniu odpowiedzialności rodzicielskiej sąd może orzec jej zawieszenie.

§ 2. W sprawie, o której mowa w § 1, dziecko reprezentuje adwokat dziecka, jeżeli wymaga tego ochrona dobra dziecka.

§ 2. Sąd uchyli zawieszenie po ustaniu przeszkody.

§ 3. Sąd zawieszając ponoszenie odpowiedzialności rodzicielskiej obojgu rodzicom, ustanawia dla dziecka opiekuna.

Art. 128. § 1. Sąd ograniczy rodzica lub inną osobę ponoszącą taką odpowiedzialność jak rodzice, w wykonywaniu określonych obowiązków lub praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia.

§ 2. Sąd pozbawi odpowiedzialności rodzicielskiej rodzica lub inną osobę ponoszącą taką odpowiedzialność jak rodzice, jeżeli w sposób rażący zaniedbują obowiązki lub nadużywają praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej, co zagraża osobie lub majątkowi dziecka albo gdy odpowiedzialność rodzicielska nie może być wykonywana z powodu trwałej przeszkody.

§ 3. W razie ustania przyczyny, która była podstawą do pozbawienia odpowiedzialności rodzicielskiej lub jej ograniczenia, sąd może odpowiedzialność rodzicielską przywrócić.

§ 4. Sąd pozbawiając ponoszenia odpowiedzialności rodzicielskiej oboje rodziców, ustanawia dla dziecka opiekuna.

§ 5. Pozbawienie odpowiedzialności rodzicielskiej, o którym mowa w § 2 sąd może orzec także wtedy, jeśli mimo udzielonej pomocy nie ustały przyczyny zastosowania art. 125 § 2 pkt 6, a w szczególności gdy rodzice trwale nie interesują się dzieckiem.

§ 6. W przypadku ograniczenia albo pozbawienia obojga rodziców odpowiedzialności rodzicielskiej, o którym mowa w § 1, 2 i 5, dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Art. 129. Zawieszenie, ograniczenie lub pozbawienie odpowiedzialności rodzicielskiej nie wyłącza obowiązku alimentacyjnego wobec dziecka.

Art. 130. § 1. Zawieszenia, ograniczenia lub pozbawienia odpowiedzialności rodzicielskiej mogą żądać:

- 1) dziecko;
- 2) rodzic lub inna osoba ponosząca taką odpowiedzialność jak rodzice;
- 3) Rzecznik Praw Dziecka;
- 4) Rzecznik Praw Obywatelskich;
- 5) prokurator.

§ 2. W przypadku, o którym mowa w § 1 pkt 1, dziecko w postępowaniu reprezentuje adwokat dziecka

Art. 131. Zawieszenie, ograniczenie lub pozbawienie odpowiedzialności rodzicielskiej może być orzeczone także w wyroku orzekającym separację, rozwód albo unieważnienie małżeństwa.

Art. 132. § 1. Mając na względzie prawo dziecka do życia i ochrony zdrowia, w razie spożywania przez kobietę w ciąży alkoholu lub używania innych substancji psychoaktywnych, sąd może zobowiązać ją do leczenia.

§ 2. Leczenie, o którym mowa w § 1, obejmuje w szczególności opiekę lekarską nad kobietą w ciąży i jej dzieckiem oraz pracę edukacyjną i terapeutyczną z kobietą w ciąży i jej rodziną.

§ 3. W sprawie, o której mowa w § 1, dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Dział V

Miejsce zwykłego pobytu dziecka

Art. 133. § 1. Miejscem zwykłego pobytu dziecka wobec którego ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska, jest miejsce zwykłego pobytu jego rodziców.

§ 2. Jeżeli rodzice mają różne miejsca zwykłego pobytu, miejsce zwykłego pobytu dziecka określają w drodze porozumienia, a w razie jego braku - określa je sąd.

§ 3. Jeżeli rodzice nie ponoszą odpowiedzialności rodzicielskiej, miejsce zwykłego pobytu dziecka określa sąd.

Art. 134. § 1. W przypadku ustanawiania pieczy konsensualnej nad dzieckiem, rodzice ustalają miejsce zwykłego pobytu dziecka w drodze porozumienia.

§ 2. Sąd orzekając o pieczy równoważnej nad dzieckiem, jednocześnie określa miejsce zwykłego pobytu dziecka.

§ 3. Przed zatwierdzeniem porozumienia, o którym mowa w § 1 lub wydaniem orzeczenia, o którym mowa w § 2, sąd wysłuchuje dziecko i uwzględnia jego zdanie stosownie do okoliczności, rozwoju psychicznego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości, jeżeli jest ono zgodne z dobrem i potrzebami dziecka.

§ 4. Zatwierdzając porozumienie lub wydając orzeczenie, sąd bierze pod uwagę w szczególności:

- 1) wiek dziecka, jego stan psychiczny i ogólny stan zdrowia;
- 2) zdolność realizacji obowiązków i praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej;
- 3) zdolność i wolę rodziców do wzajemnej współpracy w sprawach dotyczących dziecka, jak również ich sytuację osobistą;
- 4) odległość pomiędzy miejscami zwykłego pobytu rodziców oraz możliwość zaspokajania potrzeb dziecka, w tym opiekuńczych, rozwojowych, zdrowotnych, edukacyjnych i społecznych;
- 5) prawo dziecka do utrzymywania relacji osobistych z rodzicami i innymi osobami bliskimi dziecku.

Art. 135 § 1. Jeśli obowiązki i prawa wynikające z odpowiedzialności rodzicielskiej są wykonywane wspólnie, a jedna z osób ponoszących tę odpowiedzialność chce zmienić miejsce zwykłego pobytu dziecka, ma obowiązek uprzednio uzyskać zgodę dziecka oraz drugiej osoby ponoszącej odpowiedzialność rodzicielską.

§ 2. W razie braku zgody, o której mowa w § 1, każda z tych osób może zwrócić się do sądu o określenie miejsca zwykłego pobytu dziecka. Przepisy art. 134 § 4 stosuje się odpowiednio.

Dział VI

Reprezentacja dziecka

Art. 136. § 1. W sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka jest ono reprezentowane przez rodziców albo przez osoby ponoszące taką odpowiedzialność jak rodzice, a przez inne osoby na podstawie przepisów odrębnych. Reprezentując dziecko każda z tych osób może działać samodzielnie.

§ 2. Jednakże żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka:

- 1) przy czynnościach prawnych między dziećmi, wobec których ponoszą odpowiedzialność rodzicielską;

- 2) przy czynnościach prawnych między dzieckiem a jednym z rodziców lub jego małżonkiem, chyba że czynność prawna polega na bezpłatnym przysporzeniu na rzecz dziecka albo gdy dotyczy należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania i wychowania.

§ 3. Przepisy § 1 i 2 stosuje się odpowiednio w postępowaniu przed sądem lub innym organem władzy publicznej.

§ 4. W przypadkach, o których mowa w § 2, dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

§ 5. W razie konfliktu interesów dziecka i osób wskazanych w § 1, dziecko powinno być reprezentowane przez adwokata dziecka, jeżeli wymaga tego jego dobro.

§ 6. W razie potrzeby, w sprawach o których mowa w § 1, sąd sprawdza sytuację dziecka.

Art. 137. § 1. Jeżeli dziecko nie może być reprezentowane przez przedstawiciela ustawowego w jakimkolwiek postępowaniu toczącym się przed organami, o których mowa w art. 136 § 3, reprezentuje je adwokat dziecka ustanowiony przez sąd.

§ 2. Jeżeli nie jest to sprzeczne z dobrem dziecka, adwokat dziecka, o którym mowa w § 1, udziela na piśmie niezbędnych informacji o przebiegu i podjętych w toku postępowania czynnościach temu z rodziców dziecka, który nie uczestniczy w postępowaniu,

§ 3. O wynagrodzeniu adwokata dziecka, o którym mowa w § 1, orzeka ten sąd lub organ, stosując przepisy właściwe dla danego postępowania.

Dział VII

Zarząd majątkiem dziecka

Art. 138. § 1. Rodzice lub inne osoby, które ponoszą taką odpowiedzialność jak rodzice, obowiązani są sprawować zarząd majątkiem dziecka z należytą starannością.

§ 2. Zarząd nie obejmuje zarobku dziecka oraz przedmiotów oddanych mu do swobodnego użytku, w granicach zdolności do czynności prawnych dziecka.

§ 3. Osoby, o których mowa w § 1, nie mogą bez zezwolenia sądu dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko.

Art. 139. W umowie darowizny albo w testamencie można zastrzec, że przedmioty przypadające dziecku z tytułu darowizny albo testamentu nie będą objęte zarządem sprawowanym przez rodziców lub inne osoby ponoszące taką odpowiedzialność jak rodzice. W takim przypadku, gdy darczyńca lub spadkodawca nie wyznaczył zarządcy, zarząd sprawuje kurator ustanowiony przez sąd.

Art. 140. Dochód z majątku dziecka powinien być przede wszystkim przeznaczany na utrzymanie i wychowanie dziecka oraz jego rodzeństwa wychowującego się razem z nim, nadwyżka zaś na zabezpieczenie przyszłości dziecka oraz na inne uzasadnione potrzeby rodziny.

Art. 141. § 1. Sąd może nakazać osobom, o których mowa w art. 138 § 1, sporządzenie inwentarza majątku dziecka i przedstawienie go sądowi, a także zawiadamianie sądu o ważniejszych zmianach w stanie tego majątku, w szczególności o nabyciu przez dziecko przedmiotów majątkowych o znacznej wartości.

§ 2. Sąd może w uzasadnionych przypadkach ustalić wartość rozporządzeń dotyczących ruchomości, pieniędzy i papierów wartościowych, których dziecko lub osoby, o których mowa w art. 138 § 1, mogą dokonywać każdego roku bez zezwolenia sądu, z zastrzeżeniem art. 140.

Art. 142. Po ustaniu zarządu osób, o których mowa w art. 138 § 1, są one obowiązane wydać dziecku lub jego przedstawicielowi ustawowemu majątek dziecka, którym zarządzają. Na żądanie dziecka lub jego przedstawiciela ustawowego, zgłoszone przed upływem roku od ustania zarządu, osoby te obowiązane są złożyć rachunek z zarządu. Żądanie to nie może jednak dotyczyć dochodów z majątku, o których mowa w art. 140.

Dział VIII

Nazwisko dziecka

Art. 143. § 1. Dziecko, co do którego istnieje domniemanie wynikające z art. 48 § 1 albo 2, nosi nazwisko będące nazwiskiem obojga małżonków. Jeżeli małżonkowie mają różne nazwiska, dziecko nosi nazwisko wskazane w ich zgodnych oświadczeniach. Małżonkowie mogą wskazać nazwisko jednego z nich albo nazwisko utworzone przez połączenie nazwiska matki z nazwiskiem ojca dziecka.

§ 2. Oświadczenia w sprawie nazwiska dziecka są składane jednocześnie z oświadczeniami o nazwiskach, które będą nosić małżonkowie. Jeżeli małżonkowie nie złożyli zgodnych oświadczeń w sprawie nazwiska dziecka, nosi ono nazwisko składające się z nazwiska matki i dołączonego do niego nazwiska ojca.

§ 3. Przy sporządzeniu aktu urodzenia pierwszego wspólnego dziecka, małżonkowie mogą złożyć przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego zgodne oświadczenia o zmianie wskazanego przez nich nazwiska dziecka albo oświadczenia, o których mowa w § 1, jeżeli nazwisko dziecka nie zostało przez nich wskazane.

§ 4. Przepisy § 1-3 stosuje się odpowiednio do nazwiska dziecka, którego rodzice zawarli małżeństwo po urodzeniu się dziecka. Do zmiany nazwiska dziecka, którego rodzice zawarli małżeństwo po ukończeniu przez dziecko trzynastu lat, jest potrzebna jego zgoda.

Art. 144. § 1. Jeżeli ojcostwo zostało ustalone przez uznanie, dziecko nosi nazwisko wskazane w zgodnych oświadczeniach rodziców, składanych jednocześnie z oświadczeniami koniecznymi do uznania ojcostwa. Rodzice mogą wskazać nazwisko jednego z nich albo nazwisko utworzone przez połączenie nazwiska matki z nazwiskiem ojca dziecka. Jeżeli rodzice nie złożyli zgodnych oświadczeń w sprawie nazwiska dziecka, nosi ono nazwisko

składające się z nazwiska matki i dołączonego do niego nazwiska ojca. Do zmiany nazwiska dziecka, które w chwili uznania ukończyło trzynaście lat, jest potrzebna jego zgoda.

§ 2. W razie sądowego ustalenia ojcostwa, sąd nadaje dziecku nazwisko w wyroku ustalającym ojcostwo. Jeżeli dziecko ukończyło trzynaście lat, do zmiany nazwiska potrzebna jest jego zgoda.

§ 3. Jeżeli ojcostwa nie ustalono, dziecko nosi nazwisko matki.

§ 4. Dziecku nieznanych rodziców nazwisko nadaje sąd.

Art. 145. Dzieci pochodzące od tych samych rodziców noszą takie samo nazwisko, z zastrzeżeniem przepisów, które do zmiany nazwiska dziecka wymagają jego zgody.

Art. 146. § 1. Jeżeli matka dziecka zawarła małżeństwo z mężczyzną, który nie jest ojcem tego dziecka, małżonkowie mogą złożyć przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego albo przed konsulem zgodne oświadczenia, że dziecko będzie nosiło takie samo nazwisko, jakie zgodnie z art. 143 nosi albo nosiłoby ich wspólne dziecko. Do zmiany nazwiska dziecka, które ukończyło trzynaście lat, jest potrzebna jego zgoda.

§ 2. Nadanie dziecku nazwiska, o którym mowa w § 1, nie jest dopuszczalne, jeżeli nosi ono nazwisko ojca albo nazwisko utworzone na podstawie zgodnych oświadczeń rodziców dziecka przez połączenie nazwiska matki z nazwiskiem ojca dziecka.

§ 3. Przepisy § 1 i 2 stosuje się odpowiednio, gdy ojciec dziecka zawarł małżeństwo z kobietą, która nie jest matką tego dziecka.

Art. 147. Nazwisko dziecka utworzone przez połączenie nazwiska matki z nazwiskiem ojca dziecka albo przez połączenie nazwiska jednego z rodziców z nazwiskiem jego małżonka, od którego dziecko nie pochodzi, nie może składać się z więcej niż dwóch członów; w skład nazwiska dziecka wchodzi pierwsze człony nazwisk podlegających połączeniu, chyba że w wyniku połączenia powstałoby nazwisko, którego człony są jednakowe.

Art. 148. § 1. W uzasadnionych przypadkach o zmianie imienia, imion lub nazwiska dziecka orzeka sąd, na wniosek dziecka.

§ 2. W sprawie, o której mowa w § 1, dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Dział IX

Utrzymywanie relacji z dzieckiem

Art. 149. § 1. Dziecko ma prawo i powinność utrzymywania relacji osobistych z rodzicami; przepis art. 114 § 2 stosuje się odpowiednio.

§ 2. Dziecko ma prawo do utrzymywania relacji osobistych z osobami jemu bliskimi.

§ 3. Rodzice i inne osoby ponoszące taką odpowiedzialność jak rodzice, mają obowiązek i prawo utrzymywania relacji osobistych z dzieckiem.

§ 4. Jeżeli dziecko zostało adoptowane, a jego dobro za tym przemawia, sąd określi, na wniosek dziecka lub jego rodzica biologicznego albo rodzica adoptującego, rodzaj i sposób

relacji dziecka z jego rodzicami biologicznymi.

§ 5. Przepis § 4 nie stosuje się przy adopcji orzeczonej na podstawie art. 85 i art. 91.

§ 6. W przypadku złożenia przez dziecko wniosku, o którym mowa w § 4, dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Art. 150. § 1. Realizacja prawa lub powinności dziecka do relacji osobistych z osobami, o których mowa w art. 149 § 1, 2 i 4, należy do rodziców lub innych osób ponoszących odpowiedzialność taką jak rodzice.

§ 2. Osoby, o których mowa w art. 149 § 3, ustalając relacje osobiste z dzieckiem, biorą pod uwagę prawo dziecka do utrzymywania relacji osobistych oraz jego zdanie co do ich formy, miejsca i czasu trwania, a także własne obowiązki względem dziecka w zakresie zapewnienia mu bezpieczeństwa i właściwego wychowania.

§ 3. Sposób utrzymywania relacji osobistych z dzieckiem ustala się w drodze porozumienia, a w jego braku rozstrzyga sąd.

§ 4. Relacje osobiste z dzieckiem nie mogą naruszać dobra dziecka.

Art. 151. Relacje osobiste z dzieckiem obejmują w szczególności: osobistą styczność z dzieckiem, bezpośrednie porozumiewanie się, porozumiewanie się przy pomocy środków teleinformatycznych, utrzymywanie korespondencji, korzystanie z innych środków porozumiewania się na odległość.

Art. 152. Relacje osobiste i relacje rodzinne powinny zapewniać dziecku prawidłową sytuację wychowawczą.

Art. 153. § 1. Sąd ogranicza lub zawiesza relacje osobiste z dzieckiem, jeżeli nie zapewniają mu prawidłowej sytuacji wychowawczej. Sąd może w szczególności:

- 1) zakazać spotykania się z dzieckiem;
- 2) zakazać zabierania dziecka poza miejsce jego zwykłego pobytu;
- 3) zezwolić na spotkanie się z dzieckiem tylko w obecności drugiego z rodziców albo kuratora sądowego lub innej osoby wskazanej przez sąd;
- 4) zezwolić na spotkanie się z dzieckiem tylko w określonym przez sąd miejscu, nie będącym miejscem zwykłego pobytu rodziców;
- 5) ograniczyć relacje osobiste z dzieckiem do określonych sposobów porozumiewania się na odległość;
- 6) zakazać porozumiewania się na odległość.

§ 2. W przypadku gdy sąd ogranicza lub zawiesza relacje osobiste z dzieckiem obojgu rodzicom, dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Art. 154. § 1. Sąd zakazuje relacji osobistych z dzieckiem, jeżeli rażąco zagrażają jego dobru.

§ 2. W przypadku gdy sąd zakazuje relacji osobistych z dzieckiem obojgu rodzicom, dziecko reprezentuje adwokat dziecka.

Art. 155. Sąd może także zobowiązać osoby uprawnione do relacji osobistych z dzieckiem, do określonego postępowania, w szczególności skierować je do placówek lub specjalistów

zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną pomoc, z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń.

Art. 156. Sąd może zmienić rozstrzygnięcie w sprawie relacji osobistych z dzieckiem, jeżeli wymaga tego dobro dziecka.

KSIĘGA TRZECIA

MAŁŻEŃSTWO

TYTUŁ I

Przepisy wstępne

Art. 157. Trwałość związku małżeńskiego podlega ochronie, w szczególności przez ograniczenie przesłanek jego ustania oraz dopuszczenie orzeczenia separacji.

Art. 158. Małżonkowie obowiązani są do wzajemnego szacunku i wspierania się niezależnie od ich wieku, sytuacji osobistej, prawnej oraz majątkowej.

Art. 159. Małżonkowie mają prawo do równego traktowania w sferze obowiązków i praw w małżeństwie.

TYTUŁ II

Prawa i obowiązki osobiste małżonków

Art. 160. Małżonkowie mają równe obowiązki i prawa w małżeństwie, z których wynika wzajemna pomoc, szacunek i współdziałanie dla dobra rodziny, oparte na wzajemnej lojalności, wierności i wspólnym pożyciu. Wykonywanie obowiązków i praw małżonków polega w szczególności na rozeznaniu i realizacji własnych obowiązków wobec siebie i rodziny, w tym zapewnieniu dziecku uwagi i troski, adekwatnych do możliwości i warunków jego wychowania oraz rozwoju, przy zachowaniu obiektywnej hierarchii wartości.

Art. 161. Małżonkowie rozstrzygają wspólnie o istotnych sprawach rodziny; w braku porozumienia każdy z nich może zwrócić się do sądu o rozstrzygnięcie sprawy lub udzielenie pomocy. Sąd, w zależności od rodzaju sprawy i sytuacji małżonków, może ich skierować do specjalisty bądź mediatora lub rozstrzyga w sprawie.

Art. 162 § 1. O nazwisku, które każdy z małżonków będzie nosił po zawarciu małżeństwa, decyduje jego oświadczenie złożone przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego.

Oświadczenie może być złożone bezpośrednio po zawarciu małżeństwa albo przed sporządzeniem przez kierownika urzędu stanu cywilnego zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa.

§ 2. Małżonkowie mogą nosić wspólne nazwisko będące dotychczasowym nazwiskiem jednego z nich. Każdy z małżonków może również zachować swoje dotychczasowe nazwisko albo połączyć z nim dotychczasowe nazwisko drugiego z małżonków. Nazwisko utworzone w wyniku połączenia nie może składać się z więcej niż dwóch członów.

§ 3. W razie niezłożenia oświadczenia w sprawie nazwiska, każdy z małżonków zachowuje swoje dotychczasowe nazwisko.

Art. 163. § 1. Oboje małżonkowie są obowiązani, każdy według swych sił oraz możliwości intelektualnych, zdrowotnych, zarobkowych i majątkowych, przyczyniać się do zaspokajania potrzeb rodziny. Zadośćuczynienie temu obowiązkowi polegać może w całości lub w części na: dostarczaniu środków utrzymania, osobistych staraniach o utrzymanie rodziny i wychowanie dzieci, pracy we wspólnym gospodarstwie domowym, przedsiębiorstwie albo gospodarstwie rolnym, a także prowadzeniu innej aktywności gospodarczej.

§ 2. W razie sporu sąd może określić wysokość kwot należnych każdemu z uprawnionych.

Art. 164 § 1. Jeżeli jeden z małżonków pozostających we wspólnym pożyciu nie spełnia ciężącego na nim obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny, sąd może nakazać, aby wynagrodzenie za pracę albo inne należności przypadające temu małżonkowi były w całości lub w części wypłacane do rąk drugiego z małżonków.

§ 2. Nakaz, o którym mowa w § 1, zachowuje moc mimo ustania po jego wydaniu wspólnego pożycia małżonków. Sąd może jednak na wniosek każdego z małżonków nakaz ten zmienić albo uchylić.

Art. 165 § 1. Jeżeli prawo do mieszkania przysługuje jednemu z małżonków, drugi z nich jest uprawniony do korzystania z tego mieszkania w celu zaspokojenia potrzeb rodziny. Przepis ten stosuje się odpowiednio do przedmiotów urządzenia domowego.

§ 2. Do rozporządzenia prawem do mieszkania, o którym mowa w § 1, konieczna jest zgoda drugiego małżonka albo zgoda sądu.

Art. 166. W razie przemijającej przeszkody, która dotyczy jednego z małżonków pozostających we wspólnym pożyciu, drugi z nich może za niego działać w sprawach zarządu, w szczególności może bez pełnomocnictwa pobierać przypadające należności, chyba że sprzeciwia się temu małżonek, którego przeszkoda dotyczy. Względem osób trzecich sprzeciw jest skuteczny, jeżeli był im wiadomy.

Art. 167. § 1. Małżonkowie są odpowiedzialni solidarnie za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich w sprawach wynikających z zaspokajania podstawowych potrzeb rodziny.

§ 2. Z ważnych powodów sąd może na żądanie jednego z małżonków postanowić, że za powyższe zobowiązania odpowiedzialny jest tylko ten z małżonków, który je zaciągnął. Postanowienie to może być uchylone w razie zmiany okoliczności.

§ 3. Względem osób trzecich wyłączenie odpowiedzialności solidarnej jest skuteczne, jeżeli było im wiadome.

TYTUŁ III

Mażeńskie ustroje majątkowe

Art. 168. Mażeński ustrój majątkowy powstaje z mocy ustawy, umowy majątkowej małżeńskiej albo orzeczenia sądu.

Dział I

Ustawowy ustrój majątkowy

Art. 169. § 1. Z chwilą zawarcia małżeństwa powstaje między małżonkami z mocy ustawy wspólność majątkowa (wspólność ustawowa), obejmująca przedmioty majątkowe nabyte w czasie jej trwania przez małżonków lub przez jednego z nich (majątek wspólny). Przedmioty majątkowe nieobjęte wspólnością ustawową należą do majątku osobistego każdego z małżonków.

§ 2. Do majątku wspólnego należą w szczególności:

- 1) pobrane wynagrodzenie za pracę i dochody z innej działalności zarobkowej każdego z małżonków;
- 2) dochody z majątku wspólnego, jak również z majątku osobistego każdego z małżonków;
- 3) środki zgromadzone na rachunku otwartego lub pracowniczego funduszu emerytalnego każdego z małżonków;
- 4) kwoty składek zewidencjonowanych na subkoncie, o którym mowa w art. 40a ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. z 2016 r. poz. 963, z późn. zm.¹⁾).

Art. 170. Do majątku osobistego każdego z małżonków należą:

- 1) przedmioty majątkowe nabyte przed powstaniem wspólności ustawowej;
- 2) przedmioty majątkowe nabyte przez dziedziczenie, zapis lub darowiznę, chyba że spadkodawca lub darczyńca inaczej postanowił; nie dotyczy to jednak przedmiotów zwykłego urządzenia domowego służących do użytku małżonków, chyba że spadkodawca lub darczyńca inaczej postanowił;
- 3) prawa majątkowe wynikające ze wspólności łącznej podlegającej przepisom odrębnym;
- 4) przedmioty majątkowe służące wyłącznie do zaspokajania osobistych potrzeb jednego z małżonków;
- 5) prawa niezbywalne, które mogą przysługiwać tylko jednej osobie;
- 6) przedmioty uzyskane z tytułu odszkodowania za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia albo z tytułu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę; nie dotyczy to jednak renty należnej poszkodowanemu jednemu z małżonków z powodu całkowitej

¹ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w: Dz. U. poz. 1247, 1579, 1807, 1810, 1921, 1948, 2138, 2255 i 2260 oraz 2017 r. poz. 38, 60, 777, 962, 1027, 1207, 1321 i 1428

lub częściowej utraty zdolności do pracy zarobkowej albo z powodu zwiększenia się jego potrzeb lub zmniejszenia możliwości zarobkowania w przyszłości;

- 7) wierzytelności z tytułu wynagrodzenia za pracę lub z tytułu innej działalności zarobkowej jednego z małżonków;
- 8) przedmioty majątkowe uzyskane z tytułu nagrody za osobiste osiągnięcia jednego z małżonków;
- 9) prawa autorskie i prawa pokrewne, prawa własności przemysłowej oraz inne prawa twórcy należne jednemu z małżonków;
- 10) przedmioty majątkowe nabyte w zamian za składniki majątku osobistego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.

Art. 171. Każdy z małżonków jest uprawniony do współposiadania rzeczy wchodzących w skład majątku wspólnego oraz do korzystania z nich w takim zakresie, jaki daje się pogodzić ze współposiadaniem i korzystaniem z rzeczy przez drugiego małżonka.

Art. 172. W czasie trwania wspólności ustawowej żaden z małżonków nie może żądać podziału majątku wspólnego. Nie może również rozporządzać ani zobowiązywać się do rozporządzania udziałem, który w razie ustania wspólności przypadnie mu w majątku wspólnym lub w poszczególnych przedmiotach należących do tego majątku.

Art. 173. § 1. Wykonywanie zarządu obejmuje czynności faktyczne i prawne, które dotyczą przedmiotów majątkowych należących do majątku wspólnego, w tym czynności zmierzające do zachowania tego majątku.

§ 2. Małżonkowie są obowiązani współdziałać w zarządzie majątkiem wspólnym, w szczególności udzielać sobie wzajemnie informacji o stanie majątku wspólnego, o wykonywaniu zarządu majątkiem wspólnym i o zobowiązaniach obciążających majątek wspólny.

Art. 174. § 1. Małżonek może sprzeciwić się czynności zarządu majątkiem wspólnym zamierzonej przez drugiego z małżonków, z wyjątkiem czynności w bieżących sprawach życia codziennego lub zmierzającej do zaspokojenia zwykłych potrzeb rodziny albo podejmowanej w ramach działalności zarobkowej.

§ 2. Sprzeciw jest skuteczny wobec osoby trzeciej, jeżeli mogła się z nim zapoznać przed dokonaniem czynności prawnej.

§ 3. Przepis art. 178 stosuje się odpowiednio.

Art. 175. § 1. Każdy z małżonków może samodzielnie zarządzać majątkiem wspólnym, chyba że przepisy stanowią inaczej.

§ 2. Zgoda drugiego małżonka jest potrzebna do dokonania czynności prawnych:

- 1) prowadzących do zbycia, obciążenia, uszczuplenia, nabycia nieruchomości lub użytkowania wieczystego, jak również prowadzących do oddania nieruchomości do używania lub pobierania z niej pożytków;
- 2) prowadzących do zbycia, obciążenia, nabycia prawa rzeczowego, którego przedmiotem jest budynek lub lokal;

- 3) prowadzących do zbycia, obciążenia, nabycia lub wydzierżawienia gospodarstwa rolnego albo przedsiębiorstwa;
- 4) darowizny z majątku wspólnego, z wyjątkiem drobnych darowizn zwyczajowo przyjętych;
- 5) innych czynności, które istotnie godzą w dobro rodziny.

§ 3. Ważność umowy, która została zawarta przez jednego z małżonków bez wymaganej zgody drugiego z nich, zależy od potwierdzenia umowy przez drugiego z małżonków.

§ 4. Druga strona może wyznaczyć małżonkowi, którego zgoda jest wymagana, odpowiedni termin do potwierdzenia umowy; staje się wolna po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu.

§ 5. Jednostronna czynność prawna dokonana bez wymaganej zgody drugiego z małżonków jest nieważna.

Art. 176. Przedmiotami majątkowymi służącymi małżonkowi do wykonywania zawodu lub prowadzenia działalności zarobkowej, małżonek ten rozporządza samodzielnie. W razie przemijającej przeszkody, drugi z małżonków może dokonywać niezbędnych bieżących czynności.

Art. 177. Jeżeli na podstawie czynności prawnej dokonanej przez jednego z małżonków bez wymaganej zgody drugiego z nich, osoba trzecia nabywa prawo lub zostaje zwolniona od obowiązku, stosuje się odpowiednio przepisy o ochronie osób, które w dobrej wierze dokonały czynności prawnej z osobą nieuprawnioną do rozporządzania prawem.

Art. 178. Jeżeli jeden z małżonków odmawia zgody wymaganej do dokonania czynności albo jeżeli porozumienie z nim napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody, drugi z małżonków może zwrócić się do sądu o zezwolenie na dokonanie czynności. Sąd udziela zezwolenia, jeżeli dokonania czynności wymaga dobro rodziny.

Art. 179. Z ważnych powodów sąd może na żądanie jednego z małżonków pozbawić drugiego z nich samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym; może również postanowić, że na dokonanie czynności wskazanych w art. 175 § 2 zamiast zgody małżonka będzie potrzebne zezwolenie sądu. Postanowienia te mogą być uchylone w razie zmiany okoliczności.

Art. 180. § 1. Jeżeli małżonek zaciągnął zobowiązanie za zgodą drugiego z małżonków, wierzyciel może żądać zaspokojenia także z majątku wspólnego małżonków. Po zaciągnięciu zobowiązania czynność ta może być potwierdzona przez drugiego z małżonków.

§ 2. Zgoda małżonka może dotyczyć także czynności przyszłych wynikających z określonego stosunku prawnego.

§ 3. Jeżeli małżonek zaciągnął zobowiązanie bez zgody drugiego z małżonków albo zobowiązanie jednego z małżonków nie wynika z czynności prawnej lub zdarzenia prawnego, wierzyciel może żądać zaspokojenia z majątku osobistego małżonka będącego dłużnikiem, z jego wynagrodzenia za pracę lub z dochodów uzyskanych z innej działalności zarobkowej, jak również z korzyści uzyskanych z jego praw, o których mowa w art. 170 pkt 9. Jeżeli

wierzytelność powstała w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa, wierzyciel może żądać zaspokojenia także z majątku przedsiębiorstwa.

§ 4. Wierzyciel może żądać zaspokojenia także z majątku wspólnego małżonków, jeżeli korzyść wynikająca ze zobowiązania, o którym mowa w § 3, odniósł również współmałżonek lub inny członek rodziny.

§ 5. Jeżeli wierzytelność zaistniała przed powstaniem wspólności lub dotyczy majątku osobistego małżonka będącego dłużnikiem, przepisy § 3 i 4 stosuje się odpowiednio.

Art. 181. Wierzyciel małżonka nie może w czasie trwania wspólności ustawowej żądać zaspokojenia z udziału, który w razie ustania wspólności przypadnie temu małżonkowi w majątku wspólnym lub w poszczególnych przedmiotach należących do tego majątku.

Art. 182. § 1. Małżonkowie mają równe udziały w majątku wspólnym.

§ 2. Jednakże z ważnych powodów każdy z małżonków może żądać, ażeby ustalenie udziałów w majątku wspólnym nastąpiło z uwzględnieniem stopnia, w którym każdy z nich przyczynił się do powstania tego majątku. Spadkobiercy małżonka mogą wystąpić z takim żądaniem tylko w przypadku, gdy spadkodawca wytoczył powództwo o unieważnienie małżeństwa albo o rozwód lub wystąpił o orzeczenie separacji.

§ 3. Przy ocenie, w jakim stopniu każdy z małżonków przyczynił się do powstania majątku wspólnego, uwzględnia się także nakład osobistej pracy przy wychowaniu dzieci i we wspólnym gospodarstwie domowym, przedsiębiorstwie albo gospodarstwie rolnym, a także prowadzeniu innej aktywności gospodarczej.

Dział II

Umowne ustroje majątkowe

Rozdział 1

Przepisy wstępne

Art. 183. § 1. Małżonkowie, przez umowę zawartą w formie aktu notarialnego, mogą wspólność majątkową rozszerzyć, ograniczyć albo ustanowić rozdzielność majątkową lub rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków (umowa majątkowa). Umowa taka może poprzedzać zawarcie małżeństwa, jednak skutki prawne wywołuje ona od daty określonej w umowie, nie wcześniej niż od chwili zawarcia małżeństwa.

§ 2. Umowa majątkowa małżeńska może być zmieniona albo rozwiązana. W razie jej rozwiązania w czasie trwania małżeństwa, powstaje między małżonkami wspólność ustawowa, chyba że strony postanowiły inaczej.

Art. 184. Każdy z małżonków może powoływać się względem innych osób na umowę majątkową małżeńską, gdy jej zawarcie oraz rodzaj były tym osobom wiadome.

Rozdział 2

Wspólność rozszerzona lub ograniczona

Art. 185. Do ustanowionej umową wspólności majątkowej stosuje się odpowiednio przepisy o wspólności ustawowej, z zachowaniem przepisów niniejszego rozdziału.

Art. 186. § 1. Nie można przez umowę majątkową małżeńską rozszerzyć wspólności na:

- 1) przedmioty majątkowe, które przypadną małżonkowi z tytułu dziedziczenia, zapisu lub darowizny;
- 2) prawa majątkowe, które wynikają ze wspólności łącznej podlegającej odrębnym przepisom;
- 3) prawa niezbywalne, które mogą przysługiwać tylko jednej osobie;
- 4) wierzytelności z tytułu odszkodowania za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia, o ile nie wchodzi one do wspólności ustawowej, jak również wierzytelności z tytułu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę;
- 5) niewymagalne jeszcze wierzytelności o wynagrodzenie za pracę lub z tytułu innej działalności zarobkowej każdego z małżonków.

§ 2. W razie wątpliwości uważa się, że przedmioty służące wyłącznie do zaspokajania osobistych potrzeb jednego z małżonków nie zostały włączone do wspólności.

Art. 187. Jeżeli wierzytelność powstała przed rozszerzeniem wspólności, wierzyciel, którego dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków, może żądać zaspokojenia także z tych przedmiotów majątkowych, które należałyby do majątku osobistego dłużnika, gdyby wspólność majątkowa nie została rozszerzona.

Art. 188. W razie ustania wspólności, udziały małżonków są równe, chyba że umowa majątkowa małżeńska stanowi inaczej. Przepis ten nie wyłącza zastosowania art. 182 § 2 i 3.

Dział III

Rozdzielność majątkowa

Art. 189. § 1. W razie umownego ustanowienia rozdzielności majątkowej, każdy z małżonków zachowuje zarówno majątek nabyty przed zawarciem umowy, jak i majątek nabyty później.

§ 2. W przypadku umownego ustanowienia rozdzielności majątkowej małżonkowie mogą powrócić umownie do wspólności ustawowej.

Art. 190. Każdy z małżonków zarządza samodzielnie swoim majątkiem.

Dział IV

Rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków

Art. 191. Do rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków stosuje się odpowiednio przepisy o rozdzielności majątkowej, z zachowaniem przepisów niniejszego działu.

Art. 192. § 1 Dorobkiem każdego z małżonków jest wzrost wartości jego majątku po zawarciu umowy majątkowej.

§ 2. Jeżeli umowa majątkowa nie stanowi inaczej, przy obliczaniu dorobków pomija się przedmioty majątkowe nabyte przed wprowadzeniem tego ustroju majątkowego i wymienione w art. 170 pkt 2, 5–7, 9 oraz przedmioty nabyte w zamian za nie, natomiast dolicza się wartość:

- 1) darowizn dokonanych przez jednego z małżonków, z wyłączeniem uzasadnionych darowizn na rzecz wspólnych zstępnych małżonków oraz drobnych zwyczajowo przyjętych darowizn na rzecz innych osób;
- 2) usług świadczonych osobiście przez jednego z małżonków na rzecz majątku drugiego małżonka;
- 3) nakładów i wydatków na majątek jednego z małżonków z majątku drugiego z nich.

§ 3. Dorobek oblicza się według stanu majątku z chwili ustania rozdzielności majątkowej i według cen z chwili rozliczenia.

Art. 193. § 1. Po ustaniu rozdzielności majątkowej małżonek, którego dorobek jest mniejszy niż dorobek drugiego z małżonków, może żądać wyrównania dorobków przez zapłatę lub przeniesienie prawa.

§ 2. Z ważnych powodów każdy z małżonków może żądać zmniejszenia obowiązku wyrównania dorobków.

§ 3. W razie braku porozumienia między stronami co do sposobu lub wysokości wyrównania, rozstrzyga sąd.

Art. 194. § 1. W razie śmierci jednego z małżonków, wyrównanie dorobków następuje między jego spadkobiercami a drugim z małżonków.

§ 2. Spadkobiercy małżonka mogą wystąpić z żądaniem zmniejszenia obowiązku wyrównania dorobków tylko wtedy, gdy spadkodawca wytoczył powództwo o unieważnienie małżeństwa, o rozwód albo wystąpił o orzeczenie separacji.

Dział V

Przymusowy ustrój majątkowy

Art. 195. § 1. Z ważnych powodów każdy z małżonków może żądać ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej.

§ 2. Ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej może żądać także wierzyciel jednego z małżonków, jeżeli uprawdopodobni, że zaspokojenie wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym wymaga dokonania podziału majątku wspólnego małżonków.

§ 3. Rozdzielnosc majątkowa powstaje z dniem oznaczonym w wyroku, który ją ustanawia. W wyjątkowych przypadkach sąd może ustanowić rozdzielnosc majątkową z dniem wcześniejszym niż dzień wytoczenia powództwa, w szczególności jeżeli małżonkowie żyli w rozłączeniu.

§ 4. Ustanowienie rozdzielnosci majątkowej przez sąd na żądanie jednego z małżonków nie wyłącza zawarcia przez małżonków umowy majątkowej małżeńskiej. Jeżeli rozdzielnosc majątkowa została ustanowiona na żądanie wierzyciela, małżonkowie mogą zawrzeć umowę majątkową małżeńską po dokonaniu podziału majątku wspólnego lub po uzyskaniu przez wierzyciela zabezpieczenia albo zaspokojenia wierzytelności lub po upływie trzech lat od ustanowienia rozdzielnosci.

Art. 196. § 1. Rozdzielnosc majątkowa powstaje z mocy prawa w razie ubezwłasnowolnienia lub ogłoszenia upadłości jednego z małżonków.

§ 2. W razie uchylenia ubezwłasnowolnienia, a także umorzenia, ukończenia lub uchylenia postępowania upadłościowego, między małżonkami powstaje ustawowy ustrój majątkowy.

Art. 197. § 1. Orzeczenie rozvodu albo separacji powoduje powstanie rozdzielnosci majątkowej.

§ 2. Każdy z małżonków powinien zwrócić wydatki i nakłady poczynione z majątku wspólnego na jego majątek osobisty, z wyjątkiem wydatków i nakładów koniecznych na przedmioty majątkowe przynoszące dochód. Może żądać zwrotu wydatków i nakładów, które poczynił ze swojego majątku osobistego na majątek wspólny. Nie można żądać zwrotu wydatków i nakładów zużytych w celu zaspokojenia potrzeb rodziny, chyba że zwiększyły wartość majątku w chwili ustania wspólności.

§ 3. Zwrotu dokonuje się przy podziale majątku wspólnego, jednakże sąd może nakazać wcześniejszy zwrot, jeżeli wymaga tego dobro rodziny.

§ 4. Przepisy § 2 i 3 stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy dług jednego z małżonków został zaspokojony z majątku wspólnego.

§ 5. Z chwilą zniesienia separacji powstaje między małżonkami ustrój majątkowy istniejący przed orzeczeniem separacji. Na zgodny wniosek małżonków sąd orzeka o innym ustroju majątkowym.

TYTUŁ IV

Separacja

Art. 198. § 1. Jeżeli między małżonkami nastąpił zupełny rozkład pożycia, każdy z nich może żądać orzeczenia separacji.

§ 2. Jednakże mimo zupełnego rozkładu pożycia orzeczenie separacji nie jest dopuszczalne, jeżeli wskutek niej miałyby ucierpieć dobro wspólnie wychowywanego dziecka albo jeżeli z innych względów orzeczenie separacji byłoby sprzeczne z zasadami prawa rodzinnego.

§ 3. Jeżeli małżonkowie wspólnie nie wychowują małoletniego dziecka, sąd może orzec separację na podstawie ich zgodnego żądania.

Art. 199. § 1. Jeżeli jeden z małżonków żąda orzeczenia separacji, a drugi orzeczenia rozwodu i to żądanie jest zasadne, sąd orzeka rozwód.

§ 2. Jeżeli jednak orzeczenie rozwodu nie jest dopuszczalne, a żądanie orzeczenia separacji jest zasadne, sąd orzeka separację.

Art. 200. § 1. Przy orzekaniu separacji stosuje się odpowiednio art. 220 i art. 221.

§ 2. Orzekając separację na podstawie zgodnego żądania małżonków, sąd nie orzeka o odpowiedzialności za rozkład pożycia. W tym przypadku następują skutki takie, jak gdyby żaden z małżonków nie ponosił odpowiedzialności.

Art. 201. § 1. Orzeczenie separacji wywołuje skutki takie, jak rozwiązanie małżeństwa przez rozwód, chyba że ustawa stanowi inaczej.

§ 2. Małżonek pozostający w separacji nie może zawrzeć małżeństwa.

§ 3. Jeżeli wymagają tego względy słuszności, małżonkowie pozostający w separacji obowiązani są do wzajemnej pomocy.

§ 4. Do obowiązku dostarczania przez jednego z małżonków pozostających w separacji drugiemu z nich środków utrzymania stosuje się odpowiednio art. 225 § 1 i 2.

§ 5. Przepisu art. 224 nie stosuje się.

Art. 202. § 1. Na zgodne żądanie małżonków sąd orzeka o zniesieniu separacji.

§ 2. Z chwilą zniesienia separacji ustają jej skutki.

§ 3. Znosząc separację, sąd rozstrzyga o odpowiedzialności rodzicielskiej wobec wspólnego małoletniego dziecka małżonków.

TYTUŁ V

Ustanie małżeństwa

Art. 203. § 1. Małżeństwo ustaje z chwilą śmierci małżonka, uznania go za zmarłego, sądowego stwierdzenia jego zgonu, a także wskutek unieważnienia małżeństwa oraz orzeczenia rozwodu.

§ 2. Unieważnienie małżeństwa wywołuje skutki od chwili jego zawarcia, poza wyjątkami przewidzianymi w Kodeksie.

Art. 204. Małżeństwo może być unieważnione tylko z przyczyn przewidzianych w przepisach tytułu niniejszego.

Art. 205. § 1. W przypadku zawarcia małżeństwa przez osobę, która nie ukończyła lat osiemnastu, oraz przez kobietę, która nie ukończyła lat szesnastu albo bez zezwolenia sądu zawarła małżeństwo po ukończeniu lat szesnastu, lecz przed ukończeniem 18 roku życia, każdy z małżonków może żądać unieważnienia małżeństwa.

§ 2. Nie można unieważnić małżeństwa zawartego mimo braku przepisanego wieku, jeżeli małżonek przed wytoczeniem powództwa ten wiek osiągnął.

§ 3. Jeżeli kobieta zaszła w ciążę, jej mąż nie może żądać unieważnienia małżeństwa z powodu braku przepisanego wieku.

Art. 206. § 1. Unieważnienia małżeństwa z powodu ubezwłasnowolnienia całkowitego może żądać każdy z małżonków.

§ 2. Nie można unieważnić małżeństwa z powodu ubezwłasnowolnienia całkowitego, jeżeli orzeczenie o ubezwłasnowolnieniu zostało uchylone.

Art. 207. § 1. Unieważnienia małżeństwa z powodu istnienia podstawy do ubezwłasnowolnienia całkowitego małżonka może żądać każdy z nich.

§ 2. Nie można unieważnić małżeństwa z powodu przyczyny, o której mowa w § 1 po jej ustaniu.

Art. 208. § 1. Unieważnienia małżeństwa z powodu pozostawania jednego z małżonków w poprzednio zawartym związku małżeńskim może żądać każdy, kto ma w tym interes prawny.

§ 2. Nie można unieważnić małżeństwa z powodu, o którym mowa w § 1, jeżeli poprzednie małżeństwo ustało, chyba że ustanie tego małżeństwa nastąpiło przez śmierć osoby, która zawarła ponowne małżeństwo pozostając w poprzednio zawartym związku małżeńskim.

Art. 209. § 1. Unieważnienia małżeństwa z powodu pokrewieństwa między małżonkami może żądać każdy, kto ma w tym interes prawny.

§ 2. Unieważnienia małżeństwa z powodu powinowactwa między małżonkami może żądać każdy z małżonków.

Art. 210. § 1. Unieważnienia małżeństwa z powodu istnienia w chwili zawarcia małżeństwa stosunku adopcji między małżonkami może żądać każdy z małżonków.

§ 2. Nie można unieważnić małżeństwa z powodu, o którym mowa w § 1, jeżeli stosunek ten ustał.

Art. 211. § 1. Małżeństwo może być unieważnione, jeżeli oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenie przewidziane w art. 26 § 2 zostało złożone:

- 1) przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome wyrażenie woli;
- 2) pod wpływem błędu co do tożsamości drugiej strony;
- 3) pod wpływem bezprawnej groźby drugiej strony lub osoby trzeciej, jeżeli z okoliczności wynika, że składający oświadczenie mógł się obawiać, że jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste.

§ 2. Unieważnienia małżeństwa z powodu okoliczności, o których mowa w § 1, może żądać małżonek, który złożył oświadczenie dotknięte wadą.

§ 3. Nie można żądać unieważnienia małżeństwa po upływie sześciu miesięcy od ustania stanu wyłączającego świadome wyrażenie woli, od wykrycia błędu lub ustania obawy wywołanej groźbą – a w każdym przypadku po upływie lat trzech od zawarcia małżeństwa.

Art. 212. Jeżeli małżeństwo zostało zawarte przez pełnomocnika, mocodawca może żądać unieważnienia małżeństwa, jeżeli nie było zezwolenia sądu na złożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński przez pełnomocnika albo jeżeli pełnomocnictwo było nieważne bądź skutecznie odwołane. Jednakże nie można żądać unieważnienia małżeństwa, jeżeli małżonkowie podjęli wspólne pożycie.

Art. 213. Nie można unieważnić małżeństwa po śmierci jednego z małżonków, uznaniu go za zmarłego, sądowego stwierdzenia jego zgonu czy orzeczenia rozwodu. Nie dotyczy to jednak unieważnienia z powodu pokrewieństwa między małżonkami oraz z powodu pozostawania przez jednego z małżonków w chwili zawarcia małżeństwa w zawartym poprzednio związku małżeńskim.

Art. 214. § 1. Jeżeli jeden z małżonków wytoczył powództwo o unieważnienie małżeństwa, unieważnienie może nastąpić także po śmierci drugiego małżonka, na miejsce którego wstępuje kurator ustanowiony przez sąd.

§ 2. W razie śmierci małżonka, który wytoczył powództwo o unieważnienie małżeństwa, unieważnienia mogą dochodzić jego zstępni.

Art. 215. § 1. Orzekając unieważnienie małżeństwa, sąd orzeka także, czy i który z małżonków zawarł małżeństwo w złej wierze.

§ 2. Za będącego w złej wierze uważa się małżonka, który w chwili zawarcia małżeństwa wiedział o okoliczności stanowiącej podstawę jego unieważnienia.

Art. 216. Do skutków unieważnienia małżeństwa w zakresie stosunku małżonków do wspólnych dzieci oraz w zakresie stosunków majątkowych między małżonkami stosuje się odpowiednio przepisy o rozwodzie, przy czym małżonek, który zawarł małżeństwo w złej wierze, jest traktowany, jak małżonek odpowiedzialny za rozkład pożycia małżeńskiego.

Art. 217. Powództwo o unieważnienie oraz ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa może wytoczyć także prokurator, Rzecznik Praw Dziecka lub Rzecznik Praw Obywatelskich.

Art. 218. § 1. W razie uznania jednego z małżonków za zmarłego lub sądowego stwierdzenia jego zgonu domniemywa się, że małżeństwo ustało z chwilą, która w orzeczeniu została oznaczona jako chwila jego śmierci.

§ 2. Jeżeli po uznaniu jednego z małżonków za zmarłego lub w razie sądowego stwierdzenia jego zgonu, drugi z małżonków zawarł nowy związek małżeński, związek ten nie może być unieważniony z tego powodu, że małżonek ten żyje albo że jego śmierć nastąpiła w innej chwili aniżeli chwila oznaczona w orzeczeniu. Przepisu tego nie stosuje się, jeżeli w chwili

zawarcia nowego związku małżeńskiego strony wiedziały, że żyje małżonek uznany za zmarłego lub którego zgon został stwierdzony sądownie.

Art. 219. § 1. Jeżeli między małżonkami nastąpił zupełny i trwały rozkład pożycia, każdy z nich może żądać orzeczenia rozwodu.

§ 2. Mimo zupełnego i trwałego rozkładu pożycia rozwód nie może być orzeczony, jeżeli wskutek niego miałyby ucierpieć dobro wspólnie wychowywanego dziecka albo jeżeli z innych względów orzeczenie rozwodu byłoby sprzeczne z zasadami prawa rodzinnego.

§ 3. Rozwód nie jest dopuszczalny, jeżeli żąda go małżonek wyłącznie odpowiedzialny za rozkład pożycia, chyba że drugi z małżonków wyrazi zgodę na rozwód albo odmowa jego zgody na rozwód jest w danych okolicznościach sprzeczna z zasadami prawa rodzinnego.

Art. 220. § 1. Orzekając rozwód sąd orzeka także, czy i który z małżonków jest odpowiedzialny za rozkład pożycia.

§ 2. Jednakże na zgodne żądanie małżonków sąd zaniecha orzekania o odpowiedzialności za rozkład pożycia. W tym przypadku następują skutki takie, jak gdyby żaden z małżonków nie ponosił tej odpowiedzialności.

Art. 221. § 1. W wyroku orzekającym rozwód sąd rozstrzyga o odpowiedzialności rodzicielskiej wobec wspólnego małoletniego dziecka małżonków, w tym o ich relacjach z dzieckiem oraz orzeka, w jaki sposób lub w jakiej wysokości każdy z małżonków jest obowiązany do ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania dziecka.

§ 2. Rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia.

§ 3. Sąd uwzględnia pisemne porozumienie małżonków o sposobie ponoszenia odpowiedzialności rodzicielskiej po rozwodzie, w tym o utrzymywaniu relacji z dzieckiem oraz o sposobie lub wysokości ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania dziecka, jeżeli nie jest ono sprzeczne z dobrem dziecka.

§ 4. W braku porozumienia, o którym mowa w § 3, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego ponoszenia odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym utrzymywaniu relacji z dzieckiem po rozwodzie. Sąd może jednak powierzyć odpowiedzialność rodzicielską jednemu z rodziców, ograniczając tę odpowiedzialność drugiemu do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli nie jest to sprzeczne z jego dobrem.

§ 5. Na zgodny wniosek stron, sąd nie orzeka o utrzymywaniu relacji rodziców z dzieckiem.

Art. 222. § 1. Jeżeli małżonkowie zajmują wspólne mieszkanie, sąd w wyroku rozwodowym orzeka także o sposobie korzystania z tego mieszkania przez czas wspólnego w nim zamieszkiwania rozwiedzionych małżonków oraz wspólnie wychowywanego dziecka.

§ 2. W wyjątkowych przypadkach, gdy jeden z małżonków swym rażąco nagannym postępowaniem uniemożliwia wspólne zamieszkiwanie małżonków lub małżonków i wspólnie wychowywanego dziecka, sąd może nakazać eksmisję małżonka na żądanie drugiego z małżonków.

§ 3. Na zgodny wniosek stron sąd może w wyroku orzekającym rozwód orzec również o podziale wspólnego mieszkania albo o przyznaniu mieszkania jednemu z małżonków, jeżeli drugi małżonek wyraża zgodę na jego opuszczenie bez dostarczenia lokalu zamiennego lub pomieszczenia zastępczego, a podział bądź jego przyznanie jednemu z małżonków są możliwe.

§ 4. Orzekając o wspólnym mieszkaniu małżonków, sąd uwzględnia przede wszystkim potrzeby wspólnie wychowywanego dziecka i małżonka, któremu powierza odpowiedzialność rodzicielską.

Art. 223. Na wniosek jednego z małżonków sąd może w wyroku orzekającym rozwód dokonać podziału majątku wspólnego, jeżeli przeprowadzenie tego podziału nie spowoduje nadmiernej zwłoki w postępowaniu.

Art. 224. W ciągu trzech miesięcy od uprawomocnienia się orzeczenia rozwodu małżonek rozwiedziony, który wskutek zawarcia małżeństwa zmienił swoje dotychczasowe nazwisko, może przez oświadczenie złożone przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego albo konsulem powrócić do nazwiska, które nosił przed zawarciem małżeństwa.

Art. 225. § 1. Małżonek rozwiedziony, nieponoszący wyłącznej odpowiedzialności za rozkład pożycia, znajdujący się w niedostatku, może żądać od drugiego z małżonków dostarczania środków utrzymania w zakresie odpowiadającym jego usprawiedliwionym potrzebom oraz możliwościom zarobkowym i majątkowym zobowiązanego.

§ 2. Jeżeli jeden z małżonków został uznany wyłącznie odpowiedzialnym za rozkład pożycia, a rozwód powoduje istotne pogorszenie sytuacji materialnej drugiego z nich, sąd na jego wniosek może orzec, że małżonek wyłącznie odpowiedzialny za rozkład pożycia obowiązany jest przyczyniać się w odpowiednim zakresie do zaspokajania uzasadnionych potrzeb tego małżonka, chociażby nie znajdował się on w niedostatku.

§ 3. Obowiązek, o którym mowa w § 1 albo 2, wygasa w razie zawarcia przez niego nowego małżeństwa. Jednakże gdy zobowiązanym jest małżonek rozwiedziony, który nie został uznany wyłącznie odpowiedzialnym za rozkład pożycia, obowiązek ten wygasa także z upływem pięciu lat od orzeczenia rozwodu, chyba że ze względu na wyjątkowe okoliczności, sąd na żądanie uprawnionego przedłuży wymieniony termin pięcioletni.

Art. 226. Z zastrzeżeniem art. 225, do obowiązku dostarczania środków utrzymania przez jednego z rozwiedzionych małżonków drugiemu z nich, stosuje się odpowiednio przepisy o obowiązku alimentacyjnym między krewnymi.

KSIĘGA CZWARTA

OBOWIĄZEK ALIMENTACYJNY

Art. 227. Obowiązek dostarczania środków utrzymania, a w miarę potrzeby także środków wychowania (obowiązek alimentacyjny) obciąża krewnych w linii prostej oraz rodzeństwo.

Art. 228. § 1. Obowiązek alimentacyjny obciąża zstępnych przed wstępnymi, a wstępnych przed rodzeństwem; jeżeli jest kilku zstępnych lub wstępnych - obciąża bliższych stopniem przed dalszymi.

§ 2. Krewnych w tym samym stopniu obciąża obowiązek alimentacyjny w częściach odpowiadających ich możliwościom zarobkowym i majątkowym.

Art. 229. Obowiązek jednego małżonka do dostarczania środków utrzymania drugiemu małżonkowi po rozwiązaniu lub unieważnieniu małżeństwa albo po orzeczeniu separacji wyprzedza obowiązek alimentacyjny krewnych tego małżonka.

Art. 230. § 1. Jeżeli skutki adopcji polegają wyłącznie na powstaniu stosunku między adoptującym a adoptowanym, obowiązek alimentacyjny względem adoptowanego obciąża adoptującego przed wstępnymi i rodzeństwem adoptowanego, a obowiązek alimentacyjny względem wstępnych i rodzeństwa obciąża adoptowanego dopiero w ostatniej kolejności.

§ 2. Jeżeli jeden z małżonków adoptował dziecko drugiego małżonka, adopcja nie ma wpływu na obowiązek alimentacyjny między adoptowanym a tym drugim małżonkiem i jego krewnymi.

Art. 231. Obowiązek alimentacyjny zobowiązanego w dalszej kolejności powstaje dopiero wtedy, gdy nie ma osoby zobowiązanej w bliższej kolejności albo gdy osoba ta nie jest w stanie uczynić zadość swemu obowiązкови lub gdy uzyskanie od niej na czas potrzebnych uprawnionemu środków utrzymania jest niemożliwe lub połączone z nadmiernymi trudnościami.

Art. 232. § 1. Rodzice obowiązani są do świadczeń alimentacyjnych względem dziecka, które nie jest w stanie utrzymać się samodzielnie, chyba że dochody z majątku dziecka wystarczają na pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania.

§ 2. Poza przypadkiem, o którym mowa w § 1, uprawniony do świadczeń alimentacyjnych jest tylko ten, kto znajduje się w niedostatku.

§ 3. Rodzice mogą uchylić się od świadczeń alimentacyjnych względem dziecka pełnoletniego, jeżeli są one połączone z nadmiernym dla nich uszczerbkiem lub jeżeli dziecko nie dokłada starań w celu uzyskania możności samodzielnego utrzymania się.

Art. 233. W stosunku do rodzeństwa zobowiązany może uchylić się od świadczeń alimentacyjnych, jeżeli są one połączone z nadmiernym uszczerbkiem dla niego lub dla jego najbliższej rodziny.

Art. 234 § 1. Zakres świadczeń alimentacyjnych zależy od usprawiedliwionych potrzeb uprawnionego oraz od zarobkowych i majątkowych możliwości zobowiązanego.

§ 2. Wykonanie obowiązku alimentacyjnego względem dziecka, które nie jest w stanie utrzymać się samodzielnie albo wobec osoby z niepełnosprawnością może polegać w całości lub w części na osobistych staraniach o utrzymanie lub o wychowanie uprawnionego; w takim przypadku świadczenie alimentacyjne pozostałych zobowiązanych polega na pokrywaniu w całości lub w części kosztów utrzymania lub wychowania uprawnionego.

§ 3. Orzekając o obowiązku alimentacyjnym sąd może również ustalić jego wysokość w stosunku procentowym do dochodów zobowiązanego, przy jednoczesnym określeniu minimalnej kwoty świadczenia.

§ 4. W przypadku orzeczenia świadczenia alimentacyjnego na rzecz dziecka, świadczenie to przekazuje się na rachunek bankowy uprawnionego do alimentacji dziecka, które ukończyło lat 16, do założenia którego jest obowiązana osoba sprawująca bezpośrednią pieczę nad tym dzieckiem, chyba że sąd orzeknie inaczej.

Art. 235. Na zakres świadczeń alimentacyjnych nie wpływają:

- 1) świadczenia z pomocy społecznej lub funduszu alimentacyjnego, o którym mowa w ustawie z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz. U. z 2017 r. poz. 489, 624, 777, 952 i 1428), podlegające zwrotowi przez zobowiązanego do alimentacji;
- 2) świadczenia, wydatki i inne środki finansowe związane z umieszczeniem dziecka w pieczy zastępczej, o których mowa w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2017 r. poz. 697 i 1292);
- 3) świadczenie wychowawcze, o którym mowa w ustawie z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz. U. poz. 195, z późn. zm.²⁾);
- 4) świadczenia rodzinne, o których mowa w ustawie z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz. U. z 2016 r. poz. 1518, z późn. zm.³⁾).

Art. 236. Jeżeli w ciągu ostatnich pięciu lat przed sądowym dochodzeniem świadczeń alimentacyjnych osoba, która była już do tych świadczeń zobowiązana, bez ważnego powodu zrzekła się prawa majątkowego lub w inny sposób dopuściła do jego utraty albo jeżeli zrzekła się zatrudnienia lub zmieniła je na mniej zyskowne, nie uwzględnia się wynikłej stąd zmiany przy ustalaniu zakresu świadczeń alimentacyjnych.

Art. 237. § 1. Roszczenia o świadczenia alimentacyjne przedawniają się z upływem lat pięciu.

§ 2. Niezaspokojone potrzeby uprawnionego sprzed wniesienia powództwa o alimenty, sąd uwzględnia zasądzając odpowiednią sumę pieniężną. W uzasadnionych przypadkach sąd może rozłożyć zasądzone świadczenie na raty.

² Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w: Dz. U. poz. 1579 oraz 2017 r. poz. 60, 245, 624, 777 i 1428

³ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w: Dz. U. poz. 1579 oraz 2017 r. poz. 60, 624, 777, 1321 i 1428

Art. 238. W razie zmiany stosunków można żądać zmiany orzeczenia lub umowy dotyczącej obowiązku alimentacyjnego.

Art. 239. Obowiązek alimentacyjny nie przechodzi na spadkobierców zobowiązanego.

Art. 240. § 1. Osoba, która dostarcza drugiemu środków utrzymania lub wychowania nie będąc do tego zobowiązana albo będąc zobowiązana z tego powodu, że uzyskanie na czas świadczeń alimentacyjnych od osoby zobowiązanej w bliższej lub tej samej kolejności byłoby dla uprawnionego niemożliwe lub połączone z nadmiernymi trudnościami, może żądać zwrotu od osoby, która powinna była te świadczenia spełnić.

§ 2. Roszczenie przewidziane w § 1 przedawnia się z upływem lat pięciu.

Art. 241. Ojciec niebędący mężem matki obowiązany jest przyczynić się w rozmiarze odpowiadającym okolicznościom do pokrycia wydatków związanych z ciążą i porodem oraz kosztów trzymiesięcznego utrzymania matki w okresie porodu. Z ważnych powodów matka może żądać udziału ojca w kosztach swego utrzymania przez czas dłuższy niż trzy miesiące. Jeżeli wskutek ciąży lub porodu matka poniosła inne konieczne wydatki albo szczególne straty majątkowe, może ona żądać, ażeby ojciec pokrył odpowiednią część tych wydatków lub strat. Roszczenia powyższe przysługują matce także w przypadku, gdy dziecko urodziło się martwe.

§ 2. Roszczenia matki przewidziane w § 1 przedawniają się z upływem lat pięciu od dnia porodu.

Art. 242. Jeżeli ojcostwo mężczyzny niebędącego mężem matki zostało uwiarygodnione, matka może żądać, ażeby mężczyzna ten jeszcze przed urodzeniem się dziecka przekazał odpowiednią sumę pieniężną na koszty utrzymania matki przez trzy miesiące w okresie porodu oraz na koszty utrzymania dziecka przez pierwsze trzy miesiące po urodzeniu. Termin i sposób zapłaty tej sumy określa sąd oddzielnie dla matki i dziecka.

Art. 243. Jeżeli ojcostwo mężczyzny, który nie jest mężem matki, nie zostało ustalone, zarówno dziecko, jak i matka mogą dochodzić roszczeń majątkowych związanych z ojcostwem tylko jednocześnie z dochodzeniem ustalenia ojcostwa.

Art. 244. § 1. Dziecko może żądać świadczeń alimentacyjnych od męża swojej matki, niebędącego jego ojcem, jeżeli odpowiada to zasadom prawa rodzinnego. Takie samo uprawnienie przysługuje dziecku w stosunku do żony swego ojca, niebędącej jego matką.

§ 2. Mąż matki dziecka, niebędący jego ojcem, może żądać od dziecka świadczeń alimentacyjnych, jeżeli przyczyniał się do wychowania i utrzymania dziecka, a żądanie jego odpowiada zasadom prawa rodzinnego. Takie samo uprawnienie przysługuje żonie ojca dziecka, niebędącej matką dziecka.

§ 3. Do obowiązku świadczeń przewidzianego w § 1 i 2 stosuje się odpowiednio przepisy o obowiązku alimentacyjnym między krewnymi.

Art. 245. § 1. Zobowiązany może uchylić się od wykonania obowiązku alimentacyjnego względem uprawnionego, jeżeli żądanie alimentów jest sprzeczne z zasadami prawa rodzinnego. Nie dotyczy to obowiązku rodziców względem ich dziecka.

Art. 246. § 1. Zstępny zobowiązany w bliższej bądź dalszej kolejności może uchylić się od spełniania świadczeń wynikających z przepisów odrębnych, a związanych z zapewnieniem utrzymania i opieki wobec wstępnego, który nie wykonywał ustawowego lub wynikającego z orzeczenia sądu obowiązku alimentacyjnego wobec zstępnego lub w inny sposób rażąco naruszał wobec niego zasady prawa rodzinnego, w szczególności od ponoszenia opłat za pobyt w domu pomocy społecznej, o których mowa w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2016 r. poz. 930, z późn. zm.⁴⁾).

§ 2. Uchylenie się od spełnienia świadczeń, o których mowa w § 1, może dotyczyć także opłat dokonanych zastępczo przez gminę.

KSIĘGA PIĄTA

OPIEKA I KURATELA

Tytuł I Opieka

Dział I Przepisy wstępne

Art. 247. § 1. Opiekę ustanawia się dla dziecka, jeżeli oboje rodzice zostali pozbawieni ponoszenia odpowiedzialności rodzicielskiej albo ponoszenie odpowiedzialności rodzicielskiej zostało im zawieszone albo jeżeli rodzice nie żyją bądź są nieznani, a także dla osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie lub dla dziecka nieposiadającego obywatelstwa polskiego, które przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki.

§ 2. Przy wyborze opiekuna, ukształtowaniu jego obowiązków i uprawnień oraz przy ocenie sposobu sprawowania opieki sąd kieruje się ochroną dobra osoby pozostającej pod opieką.

§ 3. Sąd ustanawia opiekę niezwłocznie w przypadkach, o których mowa w § 1.

Art. 248. § 1. Opiekę sprawuje opiekun.

⁴ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w: Dz. U. poz. 1583, 1948 i 2174 oraz z 2017 r. poz. 38, 60, 624, 777, 1292 i 1475

§ 2. Opiekun obowiązany jest wykonywać swe czynności z należytą starannością, jak tego wymaga dobro osoby pozostającej pod opieką i interes społeczny.

§ 3. W sprawach dotyczących osoby lub majątku osoby pozostającej pod opieką, opiekun przed powzięciem decyzji, wysłuchuje tę osobę, jeżeli pozwala na to jej rozwój psychiczny, stan zdrowia i stopień dojrzałości, a także uwzględnia w miarę możliwości jej stanowisko i rozsądne życzenia.

§ 4. W razie uzasadnionej potrzeby osoby podlegającej opiece, opiekun może zwrócić się do sądu o wskazanie odpowiedniego biegłego.

Art. 249. Miejscem zwykłego pobytu osoby pozostającej pod opieką jest miejsce zwykłego pobytu opiekuna.

Art. 250. § 1. Nie może być ustanowiona opiekunem osoba, która nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych lub została pozbawiona praw publicznych.

§ 2. Nie może być ustanowiona opiekunem osoba, w stosunku do której zachodzi prawdopodobieństwo, że nie wywiąże się należycie z obowiązków opiekuna.

Art. 251. Sąd może ustanowić jednego opiekuna dla kilku osób, jeżeli nie ma sprzeczności między ich interesami. Opieka nad rodzeństwem powinna być w miarę możliwości powierzona jednej osobie lub małżonkom.

Art. 252. Każdy, kogo sąd ustanowi opiekunem, obowiązany jest opiekę objąć. Z ważnych powodów sąd może zwolnić od tego obowiązku.

Art. 253. Objęcie opieki następuje przez złożenie przyrzeczenia przed sądem. Opiekun powinien objąć swe obowiązki niezwłocznie.

Art. 254. Jeżeli dobro osoby pozostającej pod opieką tego wymaga, sąd wydaje niezbędne zarządzenia dla ochrony jego osoby lub majątku aż do czasu objęcia opieki przez opiekuna; w szczególności sąd może ustanowić w tym celu kuratora.

Art. 255. Opiekun nie może reprezentować osób pozostających pod opieką:

- 1) przy czynnościach prawnych między tymi osobami;
- 2) przy czynnościach prawnych między jedną z tych osób a opiekunem albo jego małżonkiem, zstępnymi, wstępnymi lub rodzeństwem, chyba że czynność prawna polega na bezpłatnym przysporzeniu na rzecz osoby pozostającej pod opieką.

§ 2. Przepisy § 1 stosuje się odpowiednio w postępowaniu przed sądem lub innym organem władzy publicznej.

Art. 256 § 1. Niezwłocznie po objęciu opieki, opiekun obowiązany jest sporządzić inwentarz majątku osoby pozostającej pod opieką i przedstawić go sądowi. Przepis powyższy stosuje się odpowiednio w razie późniejszego nabycia majątku na rzecz tej osoby.

§ 2. Sąd może zwolnić opiekuna od obowiązku sporządzenia inwentarza, jeżeli majątek jest nieznaczny.

Art. 257 § 1. Sąd może zobowiązać opiekuna do złożenia do depozytu sądowego kosztowności, papierów wartościowych i innych dokumentów należących do osoby pozostającej pod opieką. Przedmioty te nie mogą być odebrane bez zezwolenia sądu.

§ 2. Gotówka osoby pozostającej pod opieką, jeżeli nie jest potrzebna do zaspokajania jej uzasadnionych potrzeb, powinna być złożona przez opiekuna w instytucji bankowej. Opiekun może podejmować ulokowaną gotówkę tylko za zezwoleniem sądu.

Art. 258. § 1. Sąd przyznaje opiekunowi za sprawowanie opieki, na jego żądanie, stosowne wynagrodzenie okresowe w czasie trwania opieki albo jednorazowe w dniu ustania opieki lub zwolnienia z niej.

§ 2. Wynagrodzenia nie przyznaje się, jeżeli sprawowanie opieki czyni zadość zasadom prawa rodzinnego albo jest związane z pełnieniem funkcji rodziny zastępczej.

§ 3. Wynagrodzenie pokrywa się z dochodów lub z majątku osoby, dla której opieka została ustanowiona, a jeżeli osoba ta nie ma odpowiednich dochodów lub majątku, wynagrodzenie jest pokrywane ze środków publicznych na podstawie przepisów o pomocy społecznej.

Art. 259. § 1. Na żądanie opiekuna sąd przyznaje mu z majątku osoby pozostającej pod opieką zwrot nakładów i wydatków związanych ze sprawowaniem opieki, wykazanych rachunkami złożonymi przez opiekuna i zatwierdzonymi przez sąd.

§ 2. Roszczenia powyższe przedawniają się z upływem lat trzech od ustania opieki lub zwolnienia opiekuna.

§ 3. Przepis art. 258 § 3 stosuje się odpowiednio

Art. 260. Roszczenie osoby pozostającej pod opieką o naprawienie szkody wyrządzonej nienależytym sprawowaniem opieki przedawnia się z upływem lat trzech od ustania opieki lub zwolnienia opiekuna.

Art. 261. Jeżeli opiekun doznaje przemijającej przeszkody w sprawowaniu opieki, sąd może ustanowić kuratora.

Dział II

Opieka nad dzieckiem

Art. 262. Do opieki nad dzieckiem stosuje się przepisy o piece z zachowaniem przepisów poniższych.

Art. 263. Wspólne sprawowanie opieki nad dzieckiem sąd może powierzyć tylko małżonkom.

Art. 264. Opiekunem dziecka nie może być ustanowiona także osoba:

- 1) która została pozbawiona odpowiedzialności rodzicielskiej;

- 2) która została skazana za:
 - a) umyślne przestępstwo przeciwko rodzinie i opiece,
 - b) za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności,
 - c) za umyślne przestępstwo przeciwko życiu lub zdrowiu,
 - d) za przestępstwo popełnione na szkodę dziecka lub we współdziałaniu z nim,
 - e) za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy;
- 3) wobec której orzeczono:
 - a) zakaz zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowywaniem, edukacją, leczeniem dzieci lub z opieką nad nimi,
 - b) obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach,
 - c) zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zbliżania się do określonej osoby,
 - d) zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu,
 - e) nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego z inną osobą.

Art. 265. § 1. Gdy dobro dziecka pozostającego pod opieką nie stoi temu na przeszkodzie, opiekunem dziecka powinna być ustanowiona przede wszystkim osoba wskazana przez ojca lub matkę, jeżeli nie zostali pozbawieni ponoszenia odpowiedzialności rodzicielskiej.

§ 2. Jeżeli opiekunem nie została ustanowiona osoba, o której mowa w § 1, opiekun powinien być ustanowiony spośród krewnych lub innych osób bliskich dziecku albo jego rodziców.

§ 3. W braku osób, o których mowa w §1 i 2, sąd zwraca się o wskazanie osoby, której opieka mogłaby być powierzona, do właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej albo do organizacji pozarządowej, do której należy piecza nad dziećmi, a jeżeli dziecko przebywa w placówce opiekuńczo-wychowawczej albo innej podobnej placówce, w zakładzie poprawczym lub w schronisku dla nieletnich, sąd może się zwrócić także do tej placówki albo do tego zakładu lub schroniska.

§ 4. W razie potrzeby ustanowienia opieki dla dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej, sąd powierza sprawowanie opieki, przede wszystkim w przypadku umieszczenia dziecka:

- 1) w rodzinie zastępczej - rodzicom zastępczym,
- 2) w rodzinnym domu dziecka - osobom prowadzącym ten dom,
- 3) w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego - osobom prowadzącym tę placówkę,
- 4) w placówce opiekuńczo-wychowawczej: socjalizacyjnej, specjalistyczno-terapeutycznej, interwencyjnej lub regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej - osobom bliskim dziecka

- w terminie 7 dni od uprawomocnienia się postanowienia o zwolnieniu z ponoszenia odpowiedzialności rodzicielskiej.

§ 5. W przypadku, o którym mowa w art. 85 § 1, nie stosuje się przepisów § 1, 2 i 4 pkt 4.

Art. 266. § 1. Opiekun sprawuje pieczę nad osobą i majątkiem dziecka pozostającego pod opieką; podlega przy tym nadzorowi sądu.

§ 2. Do sprawowania opieki nad dzieckiem stosuje się odpowiednio przepisy o odpowiedzialności rodzicielskiej, chyba że przepisy o opiece stanowią inaczej.

Art. 267. Opiekun powinien uzyskiwać zezwolenie sądu we wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby i majątku dziecka pozostającego pod opieką.

Dział III

Opieka nad ubezwłasnowolnionym całkowicie

Art. 268. Do opieki nad ubezwłasnowolnionym całkowicie stosuje się przepisy o opiece oraz odpowiednio art. 266 i art. 267, z zachowaniem przepisów poniższych.

Art. 269. Jeżeli dobro osoby pozostającej pod opieką nie stoi temu na przeszkodzie, opiekunem powinien być ustanowiony przede wszystkim jego małżonek, a w jego braku - jego ojciec lub matka.

Dział IV

Zwolnienie opiekuna i ustanie opieki

Art. 270. § 1. Z ważnych powodów sąd może na żądanie opiekuna zwolnić go z opieki.

§ 2. Sąd zwolni opiekuna, jeżeli z powodu przeszkód faktycznych lub prawnych jest on niezdolny do sprawowania opieki albo dopuszcza się czynów lub zaniedbań, które naruszają dobro osoby pozostającej pod opieką.

§ 3. Jeżeli sąd nie postanowił inaczej, opiekun obowiązany jest prowadzić nadal pilne sprawy związane z opieką aż do czasu jej objęcia przez nowego opiekuna.

Art. 271. § 1. Opieka ustaje z mocy prawa, w razie osiągnięcia przez osobę pozostającą pod opieką pełnoletności albo przywrócenia odpowiedzialności rodzicielskiej rodzicom lub innym osobom ponoszącym wcześniej taką odpowiedzialność jak rodzice, o których mowa w art. 127 § 2 albo art. 128 § 3.

§ 2. Opieka nad ubezwłasnowolnionym całkowicie ustaje z mocy prawa w razie uchylecia ubezwłasnowolnienia lub zmiany ubezwłasnowolnienia całkowitego na częściowe.

Art. 272. Jeżeli w chwili ustania opieki zachodzi przeszkoda do natychmiastowego przejęcia zarządu majątkiem przez osobę dla której opieka została ustanowiona albo przez jej przedstawiciela ustawowego lub spadkobierców, opiekun obowiązany jest nadal prowadzić pilne sprawy związane z zarządem majątku, chyba że sąd postanowi inaczej.

Art. 273. § 1. W razie zwolnienia opiekuna lub ustania opieki, opiekun obowiązany jest złożyć w ciągu trzech miesięcy rachunek końcowy z zarządu majątkiem.

§ 2. Do rachunku końcowego stosuje się odpowiednio przepisy o rachunku rocznym.

Art. 274. Sąd może zwolnić opiekuna od obowiązku składania rachunku końcowego.

Art. 275. Niezwłocznie po zwolnieniu opiekuna lub po ustaniu opieki, jest on obowiązany oddać osobie dla której opieka została ustanowiona albo jej przedstawicielowi ustawowemu lub spadkobiercom zarządzany przez siebie majątek tej osoby.

Tytuł II

Kuratela

Art. 276. § 1. Kuratora ustanawia się w przypadkach przewidzianych w ustawie. Zakres kurateli wynika z przepisów, które przewidują jej ustanowienie.

§ 2. Dla dziecka nieposiadającego obywatelstwa polskiego, które przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki, ustanawia się kuratora, jeżeli ustanowienie opieki byłoby niemożliwe albo poważnie utrudnione.

§ 3. W zakresie nieuregulowanym przepisami, do kurateli stosuje się odpowiednio przepisy o opiece z zachowaniem przepisów poniższych.

Art. 277. § 1. Organ władzy publicznej, który ustanowił kuratora, przyzna mu na jego żądanie stosowne wynagrodzenie za sprawowanie kurateli. Wynagrodzenie pokrywa się z dochodów lub z majątku osoby, dla której kurator jest ustanowiony, a jeżeli nie ma ona odpowiednich dochodów lub majątku, wynagrodzenie pokrywa ten, kto żądał ustanowienia kuratora.

§ 2. Wynagrodzenia nie przyznaje się, jeżeli nakład pracy jest nieznaczny, a sprawowanie kurateli czyni zadość zasadom prawa rodzinnego.

§ 3. Jeżeli sprawowanie kurateli dotyczy przypadków przewidzianych w Kodeksie postępowania cywilnego, wynagrodzenie kuratora regulują odrębne przepisy.

Art. 278. § 1. Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, organ władzy publicznej, który ustanowił kuratora, uchyli kuratelę, gdy ustanie przyczyna jej ustanowienia.

§ 2. Jeżeli kurator został ustanowiony do wykonania czynności na rzecz osoby, dla której ustanowiono kuratora lub jej majątku, kuratela ustaje z chwilą wykonania tej czynności.

Art. 279. § 1. Kurator osoby ubezwłasnowolnionej częściowo jest powołany do jej reprezentowania i do zarządu majątkiem jak przedstawiciel ustawowy tylko wtedy, gdy sąd tak postanowi.

§ 2. Kuratela ustaje z mocy prawa w razie uchylenia ubezwłasnowolnienia.

Art. 280. Dla dziecka jeszcze nieurodzonego ustanawia się kuratora na czas do jego urodzenia, a w uzasadnionych przypadkach także adwokata dziecka, jeżeli jest to potrzebne do ochrony praw dziecka.

Art. 281. § 1. Dla osoby z niepełnosprawnością ustanawia się kuratora, jeżeli osoba ta potrzebuje pomocy do prowadzenia wszystkich określonych spraw albo spraw określonego rodzaju lub do załatwienia poszczególnej sprawy. Zakres obowiązków i uprawnień kuratora określa sąd.

§ 2. Kuratora można ustanowić także dla osoby, która z uwagi na wiek lub stan zdrowia potrzebuje pomocy w załatwianiu istotnych dla niej spraw.

Art. 282. § 1. Ustanawia się kuratora dla ochrony praw osoby, która z powodu nieobecności nie może prowadzić swoich spraw, a nie ma pełnomocnika. To samo dotyczy przypadku, gdy pełnomocnik nieobecnego nie może wykonywać swoich czynności albo gdy je wykonuje nienależycie.

§ 2. Kurator powinien przede wszystkim postarać się o ustalenie miejsca pobytu osoby nieobecnej i zawiadomić ją o stanie jej spraw.

Art. 283. Kuratelę uchyla się, gdy ustanie przyczyna ustanowienia kuratora albo na żądanie osoby, dla której był on ustanowiony.

KSIĘGA SZÓSTA

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH RODZINNYCH I OPIEKUŃCZYCH

Tytuł I

Postępowanie rozpoznawcze

Dział I

Przepisy wstępne

Art. 284. § 1. Księga reguluje postępowania sądowe w sprawach, o których mowa w art. 1.

§ 2. Do postępowania stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, jeżeli przepisy Kodeksu nie stanowią inaczej.

§ 3. W trybie postępowania procesowego sąd rozpoznaje sprawy o separację, rozwód, unieważnienie małżeństwa, ustalenie jego istnienia lub nieistnienia, pochodzenie dziecka, alimenty oraz o uchylenie się od obowiązku, o którym mowa w art. 246, rozwiązanie albo unieważnienie adopcji, rozdzielnosc majątkową, podział majątku wspólnego. Pozostałe sprawy sąd rozpoznaje w postępowaniu nieprocesowym.

Art. 285. Sąd powinien dążyć do ugodowego załatwienia sprawy wyznaczając posiedzenie informacyjne, posiedzenie pojednawcze lub kierując strony do mediacji.

Art. 286. § 1. W sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka, sąd rozważy potrzebę ustanowienia dla niego adwokata dziecka.

§ 2. Kodeks określa sytuacje, w których ustanowienie adwokata dziecka jest obligatoryjne.

Art. 287. § 1. W sprawach rodzinnych i opiekuńczych właściwy wyłącznie jest sąd miejsca zwykłego pobytu osoby, której postępowanie ma dotyczyć, a w braku miejsca zwykłego pobytu, ostatnie jej miejsce pobytu, a w jego braku – właściwy jest sąd rejonowy dla m.st. Warszawy.

§ 2. W wypadkach nagłych sąd wydaje z urzędu wszelkie potrzebne zarządzenia nawet w stosunku do osób, które nie podlegają jego właściwości miejscowej, zawiadamiając o tym sąd miejscowo właściwy.

Art. 288. Sprawy o prawa niemajątkowe i łącznie z nimi dochodzone roszczenia majątkowe, oprócz spraw o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, o rozwiązanie albo unieważnienie adopcji, a także o unieważnienie małżeństwa, o ustalenie istnienia albo nieistnienia małżeństwa, o separację albo o rozwód, należą do właściwości sądu okręgowego.

Art. 289. § 1. Sąd może wszcząć postępowanie z urzędu, jeżeli dobro dziecka jest zagrożone.

§ 2. W razie stwierdzenia okoliczności wskazujących na potrzebę uregulowania problemów rodzinnych, których nie może objąć postępowaniem z urzędu, zawiadamia o potrzebie wszczęcia postępowania właściwego prokuratora albo właściwą instytucję lub organizację pozarządową.

§ 3. Sąd z urzędu lub na żądanie podmiotów wymienionych w art. 130 wszczyna postępowanie o zwolnienie z obowiązków lub pozbawienie praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej.

Art. 290. O wszczęciu postępowania z urzędu sąd zawiadamia uczestników postępowania, określając jego rodzaj z pouczeniem o możliwości zgłaszania wniosków dowodowych.

Art. 291. § 1. Sąd może zarządzić przeprowadzenie przez kuratora sądowego wywiadu środowiskowego w każdej sprawie, wymagającej rozeznania co do sytuacji osoby, której postępowanie dotyczy. Wywiad obejmuje w szczególności informacje dotyczące jej sytuacji socjalno-bytowej, opiekuńczej, zdrowotnej, majątkowej i środowiskowej.

§ 2. W sprawach dotyczących dziecka wywiad obejmuje ponadto informacje dotyczące dziecka i jego środowiska, a w szczególności zachowania się oraz sytuacji i warunków wychowawczych, sposobu wykonywania wobec niego obowiązków i praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej, jego relacji osobistych i rodzinnych, sytuacji bytowej rodziny, przebiegu nauki dziecka i sposobu spędzania czasu wolnego, jego kontaktów środowiskowych, podejmowanych oddziaływań wychowawczych, stanu zdrowia i znanych uzależnień dziecka, jego rodziców i osób bliskich dziecku.

§ 3. Kurator jest obowiązany przeprowadzić wywiad, o którym mowa w § 1 lub 2, w terminie wskazanym przez sąd.

§ 3. W przypadku gdy z rodziną dziecka asystent rodziny prowadzi pracę określoną w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, sąd zwraca się o informacje, o których mowa w § 1 i 2, do właściwej jednostki organizacyjnej wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

§ 4. Sąd może zwrócić się o informacje do właściwej jednostki organizacyjnej wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w celu wskazania osób właściwych do zapewnienia dziecku rodzinnej pieczy zastępczej.

§ 5. Minister Sprawiedliwości, w porozumieniu z ministrami właściwymi do spraw: administracji publicznej, wewnętrznych, rodziny, oświaty i zdrowia, określi w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady i tryb przeprowadzania wywiadów, regulując zwłaszcza czas, termin i miejsce ich przeprowadzania, formę i szczegółowy zakres sprawozdania z wywiadu, uwzględniając potrzebę poszanowania dobra dziecka i prywatności rodziny oraz potrzebę sprawnego przeprowadzenia postępowania.

Art. 292. § 1. Każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd.

§ 2. Obowiązek wymieniony w § 1 dotyczy przede wszystkim urzędów stanu cywilnego, sądów, sędziów, prokuratorów, notariuszy, komorników, organów władzy publicznej, Policji, placówek oświatowych, opiekunów społecznych oraz organizacji i zakładów zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami, u których występują podstawy do ubezwłasnowolnienia całkowitego.

Art. 293. § 1. Dziecko pozostające pod opieką albo kuratelą, ma zdolność do podejmowania czynności w postępowaniu dotyczącym jego osoby, chyba że nie ma zdolności do czynności prawnych.

§ 2. Sąd może ograniczyć lub wyłączyć osobisty udział dziecka w postępowaniu, jeżeli przemawia za tym jego dobro.

Art. 294 § 1. Sąd, w uzasadnionych przypadkach, może nakazać osobiste stawiennictwo dziecka, wobec którego ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką, jak również zarządzić przymusowe sprowadzenie takiej osoby.

§ 2. Jeżeli dziecko, wobec którego ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoba pozostająca pod opieką, nie ma zdolności do podejmowania czynności w postępowaniu, sąd może nakazać jej sprowadzenie do sądu pod rygorem grzywny każdemu, u kogo osoba taka przebywa.

Art. 295. § 1. Jeżeli strona wezwana do osobistego stawiennictwa nie stawia się bez usprawiedliwionych powodów, sąd może skazać ją na grzywnę według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących karania za niestawiennictwo świadka, nie może jednak nakazać przymusowego sprowadzenia jej do sądu.

§ 2. W sprawach, które mogą być wszczęte z urzędu, do osobistego stawiennictwa innych uczestników postępowania stosuje się przepisy o skutkach niestawiennictwa świadków, o których mowa w § 1, a w innych sprawach - art. 317.

Art. 296. Sąd z urzędu zarządza odbycie całego posiedzenia lub jego części przy drzwiach zamkniętych, jeżeli przeciwko publicznemu rozpoznaniu sprawy przemawia dobro dziecka lub rodziny.

Art. 297. Sąd może zmienić swoje postanowienie nawet prawomocne, jeżeli wymaga tego dobro osoby, której postanowienie dotyczy.

Art. 298. Postanowienia sądu są skuteczne i wykonalne z chwilą ich ogłoszenia, a gdy ogłoszenia nie było, z chwilą ich wydania, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej.

Dział II

Wysłuchanie dziecka

Art. 299. § 1. Sąd wysłucha dziecko w sprawach dotyczących jego osoby lub majątku.

§ 2. Sąd stosownie do okoliczności, rozwoju intelektualnego, społecznego i psychicznego, oraz stanu zdrowia dziecka uwzględni jego stanowisko i rozsądne życzenia.

§ 3. W wysłuchaniu dziecka powinien uczestniczyć biegły psycholog lub inny specjalista.

§ 4. Sąd wysłuchuje dziecko tylko raz, chyba że ochrona praw i dobra dziecka wymaga ponownego wysłuchania.

Art. 300. § 1. Wysłuchanie dziecka odbywa się bez obecności stron, uczestników postępowania, ich pełnomocników, poza salą posiedzeń sądowych, w pomieszczeniu przyjaznym dziecku, w sposób zapewniający mu pełną swobodę wypowiedzi, a w uzasadnionych przypadkach w jego miejscu zwykłego pobytu.

§ 2. Czynność wysłuchania utrwała się na nośnikach utrwalających dźwięk i obraz oraz sporządza się notatkę. W przypadku niemożności utrwalenia wysłuchania na nośniku, z wysłuchania sędzieja sporządza notatkę. Zapisu dźwięku i obrazu z wysłuchania dziecka oraz treści notatki nie udostępnia się uczestnikom i stronom postępowania oraz ich pełnomocnikom.

§ 3. Planowana pora i czas wysłuchania powinny uwzględniać potrzeby wynikające z wieku dziecka, nawiązania z nim kontaktu przez biegłego psychologa lub innego specjalistę przed przystąpieniem do wysłuchania oraz ewentualnych przerw w prowadzeniu tej czynności.

§ 4. Przed rozpoczęciem wysłuchania, stosownie do okoliczności, sędzieja informuje dziecko o znaczeniu i sposobie prowadzenia wysłuchania.

§ 5. Przed rozpoczęciem wysłuchania biegły psycholog lub inny specjalista może przeprowadzić z dzieckiem wstępną rozmowę w celu obniżenia poziomu lęku i niepokoju dziecka; może także w miarę potrzeby udzielić sędziemu pomocy w wyjaśnieniu w sposób zrozumiały dla dziecka zasad wysłuchania, w tym obowiązku mówienia prawdy, utrwalania czynności w formie zapisu na nośnikach oraz prawa dziecka do odmowy wysłuchania.

§ 6. Jeżeli dziecko jest osobą z niepełnosprawnością, biegły psycholog lub inny specjalista udziela sędziemu pomocy, o której mowa w § 5.

§ 7. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób przygotowania wysłuchania dziecka oraz warunki, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania wysłuchania, w tym ich wyposażenie techniczne, mając na względzie konieczność zapewnienia swobody wypowiedzi i poczucia bezpieczeństwa wysłuchiwanego dziecka.

Art. 301. Sąd przed wydaniem orzeczenia co do istoty sprawy, wysłucha przedstawiciela ustawowego dziecka. W uzasadnionych przypadkach powinien ponadto wysłuchać inną osobę bliską dziecku, a także jego opiekuna, kuratora lub adwokata dziecka.

Art. 302. W przypadku zastosowania przepisu art. 83 § 3, sąd czyni o tym stosowną wzmiankę w protokole posiedzenia.

Dział III

Postępowanie pojednawcze i mediacja

Art. 303 § 1. W sprawach, których charakter zezwala na zawarcie ugody, posiedzenie lub rozprawę poprzedza postępowanie pojednawcze, które prowadzi odpowiednio do tego przygotowany sędzia lub referendarz sądowy.

§ 2. Sąd może także skierować strony do mediacji, w szczególności w sprawach wymagających ochrony dobra dziecka i rodziny, określenia sposobu ponoszenia odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym relacji z dzieckiem, alimentów oraz innych spraw majątkowych podlegających rozstrzygnięciu w wyroku orzekającym separację albo rozwód oraz złagodzenia lub rozwiązania konfliktu.

§ 3. W sprawach o separację lub rozwód, sąd kieruje strony do mediacji, jeżeli mają one wspólnie wychowywane dziecko.

§ 4. Sąd może skierować strony do mediacji także wtedy, gdy postępowanie w sprawie zostało zawieszone.

Art. 304. Sąd poucza strony o możliwości ugodowego rozwiązania konfliktu lub sporu, w szczególności w drodze mediacji, informując je o celach i zasadach postępowania mediacyjnego oraz pouczając o możliwości cofnięcia zgody na mediację, aż do zakończenia postępowania mediacyjnego.

Art. 305. Mediacja jest dobrowolna. W razie skierowania przez sąd stron do mediacji, o którym mowa w art. 303 § 3, strony mają obowiązek stawienia się do mediacji, z tym że decyzja o uczestnictwie w postępowaniu mediacyjnym zależy od ich woli.

Art. 306. § 1. Mediatorem w sprawach rodzinnych może być osoba fizyczna godna zaufania, mająca pełną zdolność do czynności prawnych, korzystająca z pełni praw publicznych, posiadająca wykształcenie wyższe, wiedzę w zakresie problemów rodzinnych i ich uregulowań prawnych, a także umiejętności i kompetencje w zakresie rozwiązywania konfliktów rodzinnych.

§ 2. Do mediatora stosuje się odpowiednio art. 157 a-f ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2016 r. poz. 2062, z późn. zm.⁵⁾).

Art. 308. Mediator prowadzi mediację, wykorzystując różne metody zmierzające do polubownego rozwiązania konfliktu, w tym przez wspieranie stron w formułowaniu przez nie propozycji ugodowych; na zgodny wniosek stron może wskazać sposoby rozwiązania konfliktu, które jednak nie są dla stron wiążące.

Art. 309. Postępowanie mediacyjne prowadzi się w sposób bezstronny.

Art. 310. Mediator, strony i inne osoby biorące udział w postępowaniu mediacyjnym są obowiązane zachować w tajemnicy fakty, o których dowiedziały się w związku z prowadzeniem mediacji, z wyłączeniem informacji o przestępstwach wymienionych w art. 240 § 1 Kodeksu karnego.

Art. 311. § 1. Strony ponoszą koszty ryczałtowe postępowania mediacyjnego, w pozostałej części koszty te ponosi Skarb Państwa.

§ 2. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, wysokość ryczałtu, który ponoszą strony, wysokość wynagrodzenia mediatora za prowadzenie postępowania mediacyjnego wszczętego na podstawie skierowania sądu i wydatki mediatora podlegające zwrotowi, biorąc pod uwagę rodzaj sprawy i nakład pracy mediatora oraz sprawny przebieg postępowania mediacyjnego, a także niezbędne wydatki związane z prowadzeniem mediacji.

Art. 312. § 1. Z ważnych powodów lub na zgodny wniosek stron, trzymiesięczny termin na przeprowadzenie mediacji może zostać przedłużony, jeżeli przemawia za tym dobro dziecka lub rodziny.

§ 2. Jeżeli strony skierowano do mediacji, o której mowa w art. 303 § 3, brak zgody na mediację przynajmniej jednej ze stron powoduje, że wyznaczenie terminu posiedzenia lub rozprawy może nastąpić nie wcześniej niż po upływie wyznaczonego przez sąd czasu na mediację

⁵ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w: Dz. U. poz. 1948, 2103 i 2261 oraz z 2017 r. poz. 38, 60, 803, 1139 i 1252

Tytuł II

Postępowanie w sprawach małżeńskich

Dział I

Przepisy wstępne

Art. 313. Przepisy niniejszego działu stosuje się w sprawach o unieważnienie małżeństwa, o ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa, o separację na żądanie jednego z małżonków, o rozwód, a także w sprawach o rozdzielenie majątkową.

Art. 314. Do reprezentowania strony konieczne jest pełnomocnictwo udzielone do prowadzenia danej sprawy.

Art. 315. Posiedzenia odbywają się przy drzwiach zamkniętych, chyba że obie strony żądają publicznego rozpoznania sprawy, a sąd uzna, że jawność nie zagraża zasadom prawa rodzinnego.

Art. 316. § 1. Rozprawa odbywa się bez względu na niestawiennictwo jednej ze stron. Jednakże w razie nieusprawiedliwionego niestawiennictwa powoda na pierwsze posiedzenie sądowe wyznaczone w celu przeprowadzenia rozprawy, postępowanie ulega zawieszeniu, chyba że prokurator popiera żądanie unieważnienia albo ustalenia istnienia lub nieistnienia małżeństwa. Przepis stosuje się odpowiednio do Rzecznika Praw Dziecka i Rzecznika Praw Obywatelskich.

§ 2. Podjęcie postępowania następuje na wniosek powoda, nie wcześniej jednak niż po upływie trzech miesięcy od dnia zawieszenia postępowania. W razie niezgłoszenia takiego wniosku w ciągu roku po zawieszeniu, sąd umorzy postępowanie. Umorzenie wywołuje takie same skutki, jak umorzenie postępowania zawieszonego na zgodny wniosek stron lub z powodu ich niestawiennictwa.

Art. 317. Jeżeli strona wezwana do osobistego stawiennictwa nie stawia się bez usprawiedliwionych powodów na posiedzenie, sąd może skazać ją na grzywnę według przepisów o karach za niestawiennictwo świadka, przewidzianych w Kodeksie postępowania cywilnego, nie może jednak nakazać przymusowego sprowadzenia jej do sądu.

Art. 318. Dziecko, które nie ukończyło lat trzynastu oraz zstępni stron, którzy nie ukończyli lat siedemnastu, nie mogą być przesłuchiwać w charakterze świadków.

Art. 319. W sprawach przewidzianych w dziale niniejszym nie można oprzeć rozstrzygnięcia wyłącznie na uznaniu powództwa lub przyznaniu okoliczności faktycznych. W sprawach tych nie stosuje się art. 339 § 2 Kodeksu postępowania cywilnego.

Art. 320. W każdej sprawie o separację lub o rozwód sąd zarządza przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron. W innych sprawach sąd nie może odmówić dopuszczenia takiego dowodu, jeżeli strona go powołała.

Art. 321. W sprawach osób, wobec których ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska, opieka lub kuratela, od uznania sądu zależy czy przesłuchać samą stronę, czy jej przedstawiciela ustawowego, czy też oboje.

Art. 322. Protokół rozprawy powinien zawierać oświadczenie małżonków co do liczby, wieku i płci dzieci żyjących, stosunków majątkowych i zarobkowych obojga małżonków, szczególnych obowiązków utrzymania osób niebędących ich wspólnymi dziećmi oraz co do treści umowy majątkowej, jeżeli małżonkowie umowę taką zawarli.

Art. 323. § 1. Wyrok prawomocny ma skutek wobec osób trzecich.

§ 2. Nie dotyczy to części orzekającej o prawach i roszczeniach majątkowych dochodzonych łącznie z prawami niemajątkowymi.

Dział II

Sprawy małżeńskie

Art. 324. § 1. Zezwolenia na zawarcie małżeństwa kobiecie, o której mowa w art. 34, udziela sąd na jej wniosek. Postanowienie o udzieleniu zezwolenia staje się skuteczne z chwilą uprawomocnienia się i nie może być zmienione ani uchylone.

§ 2. Zezwolenia na zawarcie małżeństwa osobie, u której występują podstawy do ubezwłasnowolnienia całkowitego oraz osobom powinowatym w linii prostej udziela sąd na wniosek tych osób.

§ 3. W postanowieniu o udzieleniu zezwolenia wymienia się osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte. Przed wydaniem postanowienia rozstrzygającego taki wniosek sąd wysłucha wnioskodawcę, osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte, oraz w razie potrzeby, osoby bliskie przyszłych małżonków. W przypadku wniosku o udzielenie zezwolenia osobie, u której występują podstawy do ubezwłasnowolnienia całkowitego, sąd zasięgnie opinii biegłego, w miarę możliwości lekarza psychiatry lub psychologa.

Art. 325. Zwolnienia od obowiązku złożenia urzędowi stanu cywilnego dokumentu potrzebnego do zawarcia małżeństwa udziela sąd na wniosek osoby zobowiązanej do złożenia dokumentu.

Art. 326. Do zgłoszenia wniosku o zezwolenie na złożenie przez pełnomocnika oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński uprawniony jest przyszły miododawca.

Art. 327. Postanowienie rozstrzygające o tym, czy okoliczność przedstawiona przez kierownika urzędu stanu cywilnego wyłącza zawarcie małżeństwa, a także o tym, czy okoliczności przedstawione przez kierownika urzędu stanu cywilnego uzasadniają odmowę:

- 1) przyjęcia oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński,
- 2) wydania zaświadczenia o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, o których mowa w art. 29,
- 3) wydania zezwolenia na zawarcie małżeństwa przed upływem terminu, o którym mowa w art. 28,
- 4) sporządzenia aktu małżeństwa zawartego zgodnie z art. 26 § 2,
- 5) wydania zaświadczenia stwierdzającego, że zgodnie z prawem polskim można zawrzeć małżeństwo,

sąd wydaje po przeprowadzeniu rozprawy.

Art. 328. § 1. Rozstrzygnięcie o istotnych sprawach rodziny, w braku porozumienia małżonków, jak również udzielenie zezwolenia na dokonanie czynności, do której jest potrzebna zgoda drugiego małżonka lub której drugi małżonek sprzeciwił się, może nastąpić dopiero po umożliwieniu złożenia wyjaśnień małżonkowi wnioskodawcy, chyba że jego wysłuchanie nie jest możliwe lub celowe.

§ 2. To samo dotyczy nakazu sądu, aby wynagrodzenie za pracę albo inne należności przypadające jednemu z małżonków były w całości lub w części wypłacane do rąk drugiego z nich.

§ 3. Przepis § 1 stosuje się także do rozstrzygnięcia o wyłączeniu odpowiedzialności małżonka za zobowiązania zaciągnięte przez drugiego z małżonków w sprawach wynikających z zaspokajania zwykłych potrzeb rodziny, jak również do uchylenia postanowienia w tym przedmiocie.

Art. 329. § 1. W sprawie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami, właściwy jest sąd miejsca położenia majątku, a jeżeli wspólność ustała przez śmierć jednego z małżonków - sąd spadku.

§ 2. W postępowaniu o podział majątku wspólnego, sąd ustala jego skład i wartość, rozstrzyga o żądaniu nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym, o wzajemnych roszczeniach z tytułu posiadania rzeczy oraz o tym, jakie wydatki, nakłady i inne świadczenia z majątku wspólnego na rzecz majątków osobistych lub odwrotnie podlegają zwrotowi.

§ 3. Z chwilą wszczęcia postępowania o podział majątku wspólnego niedopuszczalne jest odrębne postępowanie w sprawach wymienionych w § 1; sprawy w toku przekazuje się do dalszego rozpoznania sądowi prowadzącemu postępowanie o podział.

§ 4. W razie sporu o to, czy dany przedmiot należy do majątku wspólnego, sąd może wydać postanowienie wstępne.

Dział III

Sprawy o separację i o rozwód

Art. 330. W sprawach o separację, o zniesienie separacji oraz o rozwód, miejscowo właściwym jest sąd, w którego okręgu małżonkowie mają wspólne miejsce zwykłego pobytu. Jeżeli małżonkowie nie mają wspólnego miejsca zwykłego pobytu, powództwo lub wniosek zgłasza się w sądzie właściwym według miejsca ich ostatniego wspólnego pobytu, jeżeli choć jedno z nich w okręgu tym jeszcze przebywa. Z braku takiej podstawy, wyłącznie właściwym jest sąd miejsca zwykłego pobytu pozwanego, a jeżeli i tej podstawy nie ma – sąd miejsca zwykłego pobytu powoda.

Art. 331. § 1. Sąd kieruje strony wspólnie wychowujące dziecko do specjalisty z zakresu życia rodzinnego w celu uświadomienia im następstw separacji albo rozwodu dla dzieci. Jeżeli strony nie wybiorą specjalisty, sąd kieruje je do specjalisty sądowego.

§ 2. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, kwalifikacje oraz zasady powoływania i wynagradzania specjalistów sądowych z zakresu życia rodzinnego, mając na uwadze zapewnienie sprawnego i efektywnego prowadzenia przez nich poradnictwa rodzinnego.

Art. 332. § 1. Powództwo wzajemne o separację albo o rozwód jest niedopuszczalne.

§ 2. W czasie trwania procesu o separację lub o rozwód nie może być wszczęta odrębna sprawa o separację albo o rozwód.

§ 3. Strona pozwana w sprawie o rozwód może jednak również żądać rozwodu albo separacji. Strona pozwana w sprawie o separację może również żądać separacji albo rozwodu.

Art. 333. § 1. Jeżeli sąd nabierze przekonania, że istnieją widoki na utrzymanie pożycia małżeńskiego, zawiesza postępowanie.

§ 2. Podjęcie postępowania następuje na wniosek jednej ze stron; poza tym stosuje się odpowiednio art. 316 § 2.

Art. 334. Postępowanie dowodowe ma przede wszystkim na celu ustalenie okoliczności dotyczących rozkładu pożycia, jak również okoliczności dotyczących dzieci stron i ich sytuacji, a w razie uznania powództwa - także przyczyn, które skłoniły do tego stronę pozwaną.

Art. 335. Jeżeli pozwany uznaje żądanie pozwu a małżonkowie nie mają wspólnie wychowywanego dziecka, sąd może ograniczyć postępowanie dowodowe do przesłuchania stron.

Art. 336. Małżonek może dochodzić roszczeń alimentacyjnych od drugiego małżonka na wypadek orzeczenia separacji, jak również na wypadek orzeczenia rozwodu. Dochodzenie następuje przez zgłoszenie wniosku na rozprawie w obecności drugiego małżonka albo w piśmie, które należy doręczyć drugiemu małżonkowi.

Art. 337. § 1. W czasie trwania procesu o separację albo o rozwód nie może być wszczęta odrębna sprawa o zaspokojenie potrzeb rodziny i o alimenty pomiędzy małżonkami albo pomiędzy nimi a ich wspólnymi małoletnimi dziećmi co do świadczeń za okres od wytoczenia powództwa o separację lub o rozwód. Pozew lub wniosek o zabezpieczenie w takiej sprawie sąd przekazuje sądowi, w którym toczy się sprawa o separację albo o rozwód, w celu rozstrzygnięcia według przepisów o postępowaniu zabezpieczającym.

§ 2. Postępowanie w sprawie o zaspokojenie potrzeb rodziny lub o alimenty, wszczęte przed wytoczeniem powództwa o separację albo o rozwód, ulega z urzędu zawieszeniu z chwilą wytoczenia powództwa o separację lub o rozwód co do świadczeń za okres od jego wytoczenia. Z chwilą wydania w sprawie o separację albo o rozwód postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia wykonania obowiązku zaspokajania potrzeb rodziny lub o alimenty, wstrzymuje się także z mocy prawa wykonanie nieprawomocnych orzeczeń o obowiązku tych świadczeń, wydanych w poprzednio wszczętej sprawie, za okres od wytoczenia powództwa o separację albo o rozwód.

§ 3. Po prawomocnym zakończeniu sprawy o separację albo o rozwód zawieszone postępowanie podejmuje się z mocy prawa, orzeczenia zaś, których wykonanie było wstrzymane, podlegają wykonaniu, jednak tylko co do okresu, za który w sprawie o separację albo o rozwód nie orzeczono o roszczeniach objętych zawieszonym postępowaniem. W pozostałym zakresie postępowanie ulega umorzeniu z mocy prawa.

§ 4. Sąd, przed którym toczy się sprawa o separację albo o rozwód, w zakresie spraw dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym relacji z dzieckiem, pełni funkcję opiekuńczą i może podejmować działania z urzędu.

Art. 338. § 1. Jeżeli sprawa o separację albo o rozwód jest w toku, nie może być wszczęte odrębne postępowanie dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej wobec wspólnych dzieci stron, w tym o ustalenie relacji z nimi. W razie potrzeby orzeczenia o odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym o relacjach wniosek w tym przedmiocie lub wniosek o zabezpieczenie w takiej sprawie sąd przekazuje sądowi, w którym toczy się sprawa o separację albo o rozwód.

§ 2. Postępowanie w sprawie dotyczącej odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym relacji z dzieckiem wszczęte przed wytoczeniem powództwa o separację albo o rozwód ulega z urzędu zawieszeniu. Sąd postanowi podjąć postępowanie dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym relacji z dzieckiem, jeżeli w prawomocnym orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie o separację albo o rozwód nie orzeczono o odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym relacjach z dzieckiem. W przeciwnym przypadku postępowanie umarza się.

Art. 339. W razie śmierci jednego z małżonków postępowanie umarza się.

Art. 340. § 1. W sprawie o separację na zgodny wniosek małżonków oraz w sprawie o zniesienie separacji w razie cofnięcia wniosku albo niewyrażenia zgody w inny sposób na orzeczenie lub zniesienie separacji przez któregokolwiek z małżonków postępowanie umarza się. Przepisu art. 512 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego nie stosuje się.

§ 2. W razie śmierci jednego z małżonków postępowanie umarza się.

Art. 341. § 1. Postanowienie o separacji sąd wydaje po przeprowadzeniu rozprawy.

§ 2. W toku postępowania sąd nakłania małżonków do pojednania. Jeżeli pojednanie nie nastąpi, a odroczenie rozprawy nie byłoby celowe, sąd przystępuje do rozpoznania sprawy.

Art. 342. § 1. Postanowienie o zniesieniu separacji sąd wydaje po przeprowadzeniu rozprawy.

§ 2. Znosząc separację, sąd rozstrzyga o odpowiedzialności rodzicielskiej wobec wspólnych małoletnich dzieci małżonków, a jeżeli małżonkowie zgodnie tego żądają – także o utrzymaniu między nimi rozdzielności majątkowej.

Art. 343. Z chwilą wszczęcia postępowania o zniesienie separacji zawiesza się z urzędu postępowanie w sprawie o eksmisję jednego z małżonków pozostających w separacji ze wspólnego mieszkania, jak również postępowanie w sprawie o korzystanie przez małżonków pozostających w separacji ze wspólnego mieszkania. Z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia o zniesieniu separacji postępowanie umarza się z urzędu.

Dział IV

Inne sprawy małżeńskie

Art. 344. § 1. Na wniosek osoby, która po śmierci jednego z małżonków zamierza wytoczyć powództwo o unieważnienie małżeństwa, sąd miejsca zwykłego pobytu zmarłego ustanawia kuratora. Jeżeli zmarli oboje małżonkowie, ustanawia się dwóch kuratorów.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio do powództwa o ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa.

Art. 345. § 1. Jeżeli powództwo o unieważnienie małżeństwa wytacza prokurator, Rzecznik Praw Dziecka lub Rzecznik Praw Obywatelskich, pozywa on oboje małżonków, a w przypadku śmierci jednego z nich - kuratora ustanowionego na miejsce zmarłego małżonka.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio do powództwa prokuratora, Rzecznika Praw Dziecka lub Rzecznika Praw Obywatelskich o ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa.

Art. 346. § 1. W sprawach o unieważnienie albo o ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa odpis pozwu doręcza się prokuratorowi, Rzecznikowi Praw Dziecka lub Rzecznikowi Praw Obywatelskich i zawiadamia się ich o terminach rozprawy.

§ 2. Jeżeli sprawa taka została wytoczona lub jest popierana przez prokuratora, Rzecznika Praw Dziecka lub Rzecznika Praw Obywatelskich, nie stosuje się przepisów o zawieszeniu postępowania na zgodny wniosek stron lub z powodu niestawiennictwa obu stron.

Art. 347. § 1. Postępowanie o unieważnienie małżeństwa w razie śmierci jednego z małżonków zawiesza się.

§ 2. Postępowanie umarza się, jeżeli zstępni małżonka, który wytoczył powództwo, nie zgłoszą w ciągu sześciu miesięcy po wydaniu postanowienia o zawieszeniu wniosku o podjęcie postępowania.

§ 3. W razie śmierci pozwanego małżonka, a jeżeli pozwanymi byli oboje małżonkowie, w razie śmierci jednego z nich, postępowanie podejmuje się po ustanowieniu przez sąd orzekający na posiedzeniu niejawnym kuratora, który wstępuje na miejsce zmarłego małżonka.

Art. 348. Przepisy art. 336-338 stosuje się odpowiednio w sprawach o unieważnienie małżeństwa.

Art. 349. W sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami stosuje się odpowiednio art. 314, art. 319, art. 320, art. 323 § 1, art. 334 i art. 339.

Tytuł III

Sprawy między dziećmi a rodzicami i innymi osobami ponoszącymi taką odpowiedzialność jak rodzice

Dział I

Przepisy wstępne

Art. 350. Przepisy niniejszego działu stosuje się w sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, o rozwiązanie lub unieważnienie adopcji, alimenty, oraz o uchylenie się od obowiązku, o którym mowa w art. 246, a także dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej i relacji z dzieckiem.

Art. 351. W sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz o alimenty, matka i ojciec dziecka mają zdolność procesową także wtedy, gdy są ograniczeni w zdolności do czynności prawnych, jeżeli ukończyli lat szesnaście.

Art. 352. Postanowienia w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, ustalenia, ograniczenia, zawieszenia albo zakazania relacji z dzieckiem mogą być wydane tylko po przeprowadzeniu rozprawy. Dotyczy to także zmiany rozstrzygnięć w tym przedmiocie, zawartych w wyroku orzekającym separację, rozwód, unieważnienie małżeństwa albo ustalającym pochodzenie dziecka. Postanowienia takie stają się skuteczne i wykonalne po uprawomocnieniu się.

Dział II

Sprawy o pochodzenie dziecka

Art. 353. § 1. W sprawach o ustalenie macierzyństwa albo ojcostwa prokurator, Rzecznik Praw Dziecka lub Rzecznik Praw Obywatelskich wytaczając powództwo wskazuje w pozwie dziecko, na którego rzecz wytacza powództwo, oraz pozywa odpowiednio matkę dziecka albo domniemanego ojca, a jeżeli osoby te nie żyją - kuratora ustanowionego na ich miejsce.

§ 2. W sprawach o zaprzeczenie macierzyństwa prokurator, Rzecznik Praw Dziecka lub Rzecznik Praw Obywatelskich, wytaczając powództwo, pozywa kobietę wpisaną jako matka w akcie urodzenia dziecka oraz mężczyznę, którego ojcostwo zostało ustalone z uwzględnieniem jej macierzyństwa, a jeżeli osoby te nie żyją - kuratora ustanowionego na ich miejsce oraz dziecko.

§ 3. W sprawach o zaprzeczenie ojcostwa prokurator, Rzecznik Praw Dziecka lub Rzecznik Praw Obywatelskich wytaczając powództwo pozywa męża matki dziecka, a jeżeli ten nie żyje - kuratora ustanowionego na jego miejsce oraz dziecko, jak również matkę dziecka, jeżeli ta żyje.

§ 4. W sprawach o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa prokurator, Rzecznik Praw Dziecka lub Rzecznik Praw Obywatelskich, wytaczając powództwo, pozywa dziecko oraz mężczyznę, który uznał ojcostwo, a jeżeli ten nie żyje - kuratora ustanowionego na jego miejsce, a także matkę dziecka, jeżeli ta żyje; w razie uznania ojcostwa po śmierci dziecka - pozywa ustanowionego na miejsce dziecka kuratora.

§ 5. W sprawach, o których mowa w § 1-4, sąd ustanawia dla dziecka adwokata dziecka.

Art. 354. § 1. Powództwo wzajemne o ustalenie lub zaprzeczenie macierzyństwa, o ustalenie lub zaprzeczenie ojcostwa, a także o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa nie jest dopuszczalne.

§ 2. W czasie trwania procesu o ustalenie lub zaprzeczenie macierzyństwa, o ustalenie lub zaprzeczenie ojcostwa albo o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa nie może być wszczęta odrębna sprawa o ustalenie lub zaprzeczenie macierzyństwa, o ustalenie lub zaprzeczenie ojcostwa albo o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa.

§ 3. Strona pozwana może jednak również żądać ustalenia lub zaprzeczenia macierzyństwa, ustalenia lub zaprzeczenia ojcostwa albo ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa.

Art. 355. Rozprawa odbywa się bez względu na niestawiennictwo jednej ze stron.

Art. 356. § 1. Postępowanie umarza się w razie śmierci jednej ze stron, a jeżeli w charakterze tej samej strony występuje kilka osób, w razie śmierci wszystkich tych osób, z zastrzeżeniem § 2 i 3.

§ 2. W sprawie wytoczonej przez dziecko o ustalenie albo zaprzeczenie macierzyństwa, o zaprzeczenie ojcostwa albo ustalenie bezskuteczności uznania, jak również w sprawie wytoczonej przez dziecko albo jego matkę o ustalenie ojcostwa, postępowanie zawiesza się w razie śmierci pozwanych do czasu ustanowienia przez sąd orzekający kuratora, który wstępuje do sprawy na miejsce zmarłego.

§ 3. W sprawie o ustalenie lub zaprzeczenie macierzyństwa, ustalenie ojcostwa oraz w sprawie o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa postępowanie umarza się w razie śmierci dziecka, chyba że dziecko, które wytoczyło powództwo o ustalenie macierzyństwa albo o ustalenie ojcostwa, pozostawiło zstępnych; w takim przypadku postępowanie zawiesza się. Jeżeli zstępni w ciągu sześciu miesięcy od dnia wydania postanowienia o zawieszeniu postępowania nie zgłoszą wniosku o jego podjęcie, sąd postępowanie umorzy.

Art. 357. § 1. W sprawach o ustalenie macierzyństwa przewodniczący zawiadamia o toczącym się procesie mężczyznę, którego dotyczy domniemanie pochodzenia dziecka od męża matki, doręczając mu odpis pozwu.

§ 2. W sprawach o zaprzeczenie macierzyństwa przewodniczący zawiadamia o toczącym się procesie mężczyznę, którego ojcostwa dotyczy wynik postępowania, doręczając mu odpis pozwu.

Art. 358. W sprawach o zaprzeczenie pochodzenia dziecka lub o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa odpis pozwu doręcza się prokuratorowi, Rzecznikowi Praw Dziecka lub Rzecznikowi Praw Obywatelskich i zawiadamia się ich o terminach rozprawy.

Art. 359. § 1. W sprawach objętych przepisami niniejszego działu stosuje się odpowiednio art. 291, art. 314, art. 317, art. 319 i art. 323.

§ 2. Jeżeli jednocześnie z ustaleniem ojcostwa dochodzi się związanych z tym roszczeń majątkowych, do części postępowania dotyczących tych roszczeń nie stosuje się art. 317 i art. 356. W razie śmierci pozwanego postępowanie w części dotyczącej roszczeń majątkowych zawiesza się do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy o ustalenie ojcostwa, po czym może ono być podjęte z udziałem następców prawnych zmarłego lub kuratora spadku.

Art. 360. § 1. Uznanie ojcostwa może nastąpić także przed sądem niewłaściwym według przepisów ogólnych. W takim przypadku o uznaniu zawiadamia się właściwy sąd.

§ 2. Jeżeli kierownik urzędu stanu cywilnego odmówił przyjęcia oświadczeń koniecznych do uznania ojcostwa, uznanie ojcostwa może nastąpić wyłącznie przed sądem, właściwym ze względu na siedzibę urzędu stanu cywilnego, którego kierownik odmówił przyjęcia tych oświadczeń.

§ 3. Jeżeli konsul odmówił przyjęcia oświadczeń koniecznych do uznania ojcostwa, uznanie ojcostwa może nastąpić wyłącznie przed sądem rejonowym dla m.st. Warszawy.

§ 4. Sąd odmawia przyjęcia oświadczeń koniecznych do uznania ojcostwa, jeżeli uznanie jest niedopuszczalne albo poweźmie wątpliwość co do pochodzenia dziecka.

Art. 361. Uznanie ojcostwa, o którym mowa w art. 57 § 2, może nastąpić wyłącznie przed sądem, w którym prowadzone jest postępowanie o ustalenie ojcostwa; po uznaniu, postępowanie o ustalenie ojcostwa podlega umorzeniu.

Dział III

Inne istotne sprawy dziecka

Art. 362. Rozstrzygnięcie o istotnych sprawach dziecka, co do których brak porozumienia pomiędzy rodzicami, może nastąpić dopiero po umożliwieniu rodzicom złożenia oświadczeń, chyba że wysłuchanie ich byłoby połączone z nadmiernymi trudnościami.

Art. 363. § 1. W sprawach o relacje osobiste i rodzinne z dzieckiem art. 362 stosuje się odpowiednio.

§ 2. W celu zapewnienia utrzymywania relacji z dzieckiem sąd może w szczególności:

- 1) zobowiązać osobę uprawnioną do relacji z dzieckiem lub osobę, pod której pieczę dziecko pozostaje, do pokrycia kosztów podróży i pobytu dziecka lub osoby mu towarzyszącej, w tym kosztów powrotu do miejsca pobytu;
- 2) zobowiązać osobę, pod której pieczę dziecko pozostaje, do złożenia na rachunek depozytowy Ministra Finansów odpowiedniej kwoty pieniężnej w celu pokrycia wydatków uprawnionego związanych z utrzymywaniem relacji z dzieckiem na wypadek niewykonania lub niewłaściwego wykonania przez osobę zobowiązaną obowiązków wynikających z postanowienia o relacjach; nie dotyczy to rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka, rodzin pomocowych, placówek opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych oraz interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych;
- 3) odebrać od osoby uprawnionej do relacji z dzieckiem lub osoby, pod której pieczę dziecko pozostaje, przyrzeczenie określonego zachowania.

§ 3. W razie uzasadnionej obawy naruszenia obowiązków wynikających z postanowienia o relacjach przez osobę, pod której pieczę dziecko pozostaje lub osobę uprawnioną do relacji z dzieckiem albo osobę, której tych relacji zakazano, sąd może zagrozić nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, stosownie do zasad określonych w art. 395:

- 1) osobie, pod której pieczę dziecko pozostaje - na rzecz osoby uprawnionej do relacji z dzieckiem lub
- 2) osobie uprawnionej do relacji z dzieckiem albo osobie, której tych relacji zakazano - na rzecz osoby, pod której pieczę dziecko pozostaje.

§ 4. Przepis § 3 stosuje się odpowiednio w przypadku orzeczenia przez sąd pieczy równoważnej lub zatwierdzenia porozumienia o pieczy konsensualnej.

Art. 364. Zezwolenia na dokonanie przez rodziców czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka lub o wyrażenie przez rodziców zgody na dokonanie takiej czynności przez dziecko, sąd udziela na wniosek jednego z rodziców po wysłuchaniu drugiego. Postanowienie sądu w tym przedmiocie staje się skuteczne dopiero z chwilą uprawomocnienia się i nie może być zmienione ani uchylone, jeżeli na podstawie zezwolenia powstały skutki prawne względem osób trzecich.

Art. 365. Postanowienie o nadaniu dziecku nazwiska staje się skuteczne dopiero po uprawomocnieniu się. Postanowienia takiego sąd nie może zmienić ani uchylić.

Art. 366. § 1. W sprawach, w których dziecko powinno być reprezentowane przez adwokata dziecka, postanowienie o ustanowieniu adwokata dziecka sąd wydaje niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 7 dni.

§ 2. W przypadku wniosku o ustanowienie adwokata dziecka, na podstawie art. 137 § 1, sąd wydaje postanowienie, o którym mowa w § 1 niezwłocznie, nie później niż w terminie 3 dni.

Dział IV

Sprawy o adopcję

Art. 367. § 1. Sąd wszczyna postępowanie na wniosek kandydata na rodzica adopcyjnego.

§ 2. Wniosek ten należy zgłosić w sądzie właściwym dla miejsca zwykłego pobytu kandydata na rodzica adopcyjnego lub miejsca zwykłego pobytu dziecka, którego dotyczy postępowanie adopcyjne.

§ 3. We wniosku, o którym mowa w § 1, kandydat na rodzica adopcyjnego wskazuje również ośrodek adopcyjny, w którym objęty był postępowaniem adopcyjnym oraz ośrodek, który dokonał doboru kandydata na rodzica adopcyjnego do wskazanego we wniosku dziecka, o których mowa w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, a także wskazuje czy odbył kontakt z dzieckiem w obecności pracownika ośrodka adopcyjnego.

§ 4. Sąd zwraca się do ośrodka adopcyjnego wskazanego we wniosku, o którym mowa w § 1, o:

- 1) świadectwo ukończenia przez kandydata na rodzica adopcyjnego szkolenia dla kandydatów do adopcji dziecka, z uwzględnieniem art. 172 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;
- 2) opinię kwalifikacyjną o kandydatach do adopcji dziecka.

Art. 368. § 1. Wskazanie kandydata na rodzica adopcyjnego przez rodziców, o którym mowa w art. 86 następuje przed sądem właściwym dla miejsca zwykłego pobytu kandydata na rodzica adopcyjnego lub miejsca zwykłego pobytu dziecka, którego dotyczy postępowanie adopcyjne.

§ 2. W przypadku wskazania, o którym mowa w § 1, przed wszczęciem postępowania w sprawie o adopcję, sąd wyznacza termin, w którym wskazany przez rodziców kandydat na rodzica adopcyjnego powinien zgłosić do sądu wniosek o adopcję pod rygorem nieuwzględnienia wskazania. Termin ten nie może przekraczać dwóch tygodni.

Art. 369. O toczącym się postępowaniu w sprawach, w których wniosek o adopcję dotyczy dziecka niezgłoszonego do ośrodka adopcyjnego lub w sprawach adopcji, o której mowa w art. 78 § 1, sąd zawiadamia prokuratora.

Art. 370. W sprawach o rozwiązanie lub unieważnienie adopcji odpis pozwu doręcza się prokuratorowi, Rzecznikowi Praw Dziecka lub Rzecznikowi Praw Obywatelskich i zawiadamia się ich o terminach rozprawy.

Art. 371. § 1. Sąd orzeka o adopcji po przeprowadzeniu rozprawy.

§ 2. Na rozprawę wzywa się kandydata na rodzica adopcyjnego oraz osoby, których zgoda na adopcję jest potrzebna.

§ 3. Nie wzywa się na rozprawę rodziców, którzy wyrazili zgodę na adopcję ich dziecka na podstawie art. 85 albo art. 91 oraz pozbawieni ponoszenia odpowiedzialności rodzicielskiej; rodzice nie biorą udziału w postępowaniu.

§ 4. Przepis § 3 stosuje się odpowiednio w przypadku, gdy wymaga tego ochrona dobra dziecka.

§ 5. Przed wydaniem orzeczenia, sąd występuje o opinię do ośrodka adopcyjnego, a w razie potrzeby uzasadnionej dobrem dziecka może także zasięgnąć opinii innej specjalistycznej placówki.

§ 6. Opinia ośrodka adopcyjnego, o której mowa w § 5, zawiera w szczególności:

- 1) imię i nazwisko kandydata na rodzica adopcyjnego oraz miejsce jego zwykłego pobytu;
- 2) opinię kwalifikacyjną o kandydacie do adopcji dziecka;
- 3) uzasadnienie doboru kandydatów na rodziców adopcyjnych do dziecka;
- 4) ustalenie relacji między dzieckiem, którego dotyczy postępowanie adopcyjne a kandydatem na rodzica adopcyjnego;
- 5) ustalenie relacji między rodzicami dziecka, którego dotyczy postępowanie adopcyjne a kandydatem na rodzica adopcyjnego;
- 6) inne istotne dla rozstrzygnięcia informacje o dziecku, którego dotyczy postępowanie adopcyjne lub kandydacie na rodzica adopcyjnego.

Art. 372. W przypadku adopcji, o której mowa w art. 78 § 1, art. 97 § 1 i art. 101 § 1, sąd wyznacza adwokata dziecka niezwłocznie, nie później niż w terminie 3 dni.

Art. 373. § 1. Na postanowienie w przedmiocie określenia sposobu i okresu osobistej styczności kandydata na rodzica adopcyjnego z dzieckiem, którego dotyczy postępowanie adopcyjne przysługuje zażalenie.

§ 2. Sąd przesyła postanowienie w przedmiocie określenia sposobu i okresu osobistej styczności kandydata na rodzica adopcyjnego z dzieckiem do właściwego ośrodka adopcyjnego.

§ 3. Sąd informuje o dacie rozpoczęcia okresu osobistej styczności dziecka z kandydatami na rodziców adopcyjnych organizatora rodzinnej pieczy zastępczej.

Art. 374. § 1. W razie śmierci kandydata na rodzica adopcyjnego lub dziecka, którego dotyczy postępowanie adopcyjne, sąd postępowanie umarza.

§ 2. Jednakże postępowanie zawiesza się w razie śmierci kandydata na rodzica adopcyjnego, który złożył wniosek o adopcję wspólnie z małżonkiem do czasu ustanowienia przez sąd kuratora.

Art. 375. Postanowienie orzekające adopcję staje się skuteczne po uprawomocnieniu się. Postanowienia takiego sąd nie może zmienić ani uchylić.

Art. 376. § 1. Zgodę na adopcję dziecka w przyszłości bez wskazania kandydata na rodzica adopcyjnego, rodzice mogą wyrazić także w sądzie właściwym dla ich miejsca pobytu.
§ 2. Oświadczenia o odwołaniu takiej zgody może nastąpić wyłącznie w sądzie, o którym mowa w § 1.

§ 3. Oświadczenia, o których mowa w § 1 i 2, powinny zawierać:

- 1) imię i nazwisko dziecka oraz miejsce jego zwykłego pobytu lub pobytu;
- 2) treść wyrażonej zgody lub jej odwołanie.

§ 4. Z przyjęcia oświadczeń, o których mowa w § 1 i 2 sąd sporządza protokół. O odwołaniu zgody należy nadto uczynić wzmiankę w protokole, w którym wyrażono zgodę na adopcję.

Art. 377. § 1. W sprawach o rozwiązanie albo unieważnienie adopcji prokurator, Rzecznik Praw Dziecka lub Rzecznik Praw Obywatelskich wytaczając powództwo pozywa adoptującego oraz adoptowanego.

§ 2. W sprawie o rozwiązanie albo unieważnienie adopcji, w razie śmierci adoptującego stosuje się art. 356 § 2.

Dział V

Sprawy o wydanie dziecka wobec którego ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub wydanie osoby pozostającej pod opieką

Art. 378. § 1. W sprawach o wydanie osoby, wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką, prokuratorowi doręcza się odpis wniosku i zawiadamia się go o terminach rozprawy.

§ 2. W sprawach, o których mowa w § 1, art. 291 nie stosuje się

Art. 379. § 1. W czasie trwania postępowania o wydanie osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką, toczącego się w Rzeczypospolitej Polskiej w trybie Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (Dz. U. z 1995 r. poz. 528 oraz z 1999 r. poz. 1085), nie można rozstrzygać w przedmiocie odpowiedzialności rodzicielskiej lub opieki nad tą osobą. Postępowanie w tych sprawach sąd zawiesza z urzędu z chwilą wszczęcia postępowania o wydanie osoby objętej odpowiedzialnością rodzicielską lub pozostającej pod opieką.

§ 2. Po zakończeniu postępowania o wydanie osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką, sąd podejmie zawieszone postępowanie.

§ 3. W przypadku innym niż określony w § 1, jeżeli do rozstrzygnięcia wniosku o wydanie osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką niezbędne jest jego łączne rozpoznanie ze sprawą dotyczącą odpowiedzialności rodzicielskiej, postępowanie toczy się z zachowaniem art. 352.

Art. 380. Jeżeli miejsce pobytu osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką nie jest znane, sąd przeprowadzi stosowne postępowanie w celu ustalenia jej miejsca pobytu. W szczególności sąd może zażądać ustalenia miejsca jej pobytu przez policję.

Art. 381. Orzeczenie co do istoty sprawy może być wydane tylko po przeprowadzeniu rozprawy i staje się skuteczne i wykonalne po uprawomocnieniu się.

Art. 382. W postanowieniu o wydanie osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką, sąd określa termin, w jakim zobowiązany powinien wykonać to postanowienie.

Art. 383. Jeżeli zobowiązany do wydania osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką nie zastosuje się do postanowienia, o którym mowa w art. 382, sąd na wniosek uprawnionego zleci kuratorowi sądowemu, przymusowe odebranie tej osoby.

Art. 384. W razie potrzeby sąd zwraca się o przymusowe odebranie osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką przez kuratora sądowego działającego w sądzie, w którego okręgu osoba ta faktycznie przebywa.

Art. 385. Kurator sądowy jest uprawniony do odebrania osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką od każdej osoby, u której ona się znajduje.

Art. 386. § 1. Przymusowe odebranie osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką i wydanie jej uprawnionemu może nastąpić tylko w obecności uprawnionego albo osoby lub przedstawiciela instytucji przez niego upoważnionej. Jeżeli żadna z tych osób nie stawia się w terminie wyznaczonym przez kuratora sądowego, czynność nie będzie dokonana.

§ 2. W czynności, o której mowa w § 1, powinien uczestniczyć psycholog.

Art. 387. Na żądanie kuratora sądowego policja jest obowiązana do udzielenia mu pomocy przy czynnościach związanych z przymusowym odebraniem osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką.

Art. 388. § 1. Jeżeli przymusowe odebranie osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką napotyka trudne do pokonania przeszkody na skutek ukrycia tej osoby lub na skutek innej czynności przedsięwziętej w celu udaremnienia wykonania orzeczenia, kurator sądowy zawiadomi prokuratora.

§ 2. Jeżeli zobowiązany nie ujawnia miejsca pobytu osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką, która ma być wydana, sąd na wniosek kuratora sądowego zarządzi jego przymusowe sprowadzenie celem złożenia oświadczenia o miejscu pobytu tej osoby. Pod względem skutków karnych oświadczenie jest

równoznaczne ze złożeniem zeznań pod przyrzeczeniem, o czym sędzia powinien uprzedzić składającego oświadczenie.

§ 3. Jeżeli zobowiązany lub inne osoby przeszkadzają w wykonaniu orzeczenia w miejscu przebywania osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką, policja na żądanie kuratora sądowego usunie te osoby z miejsca wykonywania orzeczenia.

Art. 389. § 1. Przy odebraniu i wydaniu osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką, kurator sądowy powinien zachować należytą staranność i uczynić wszystko, aby dobro tej osoby nie zostało naruszone, a zwłaszcza aby nie doznała ona krzywdy psychicznej lub fizycznej. W razie potrzeby kurator sądowy może zażądać pomocy jednostki pomocy społecznej; może także zwrócić się o pomoc do odpowiedniej organizacji pozarządowej.

§ 2. Jeżeli skutek wykonania orzeczenia miałoby doznać poważnego uszczerbku dobro osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką, kurator sądowy wstrzyma się z wykonaniem orzeczenia do czasu ustania zagrożenia, chyba że wstrzymanie to stwarza poważne zagrożenie dla tej osoby.

Art. 390. Postępowanie określone w art. 383-389 może być podjęte na nowo na podstawie tego samego postanowienia, o którym mowa w art. 382, jeżeli zobowiązany w okresie trzech miesięcy od wydania tego postanowienia postąpił sprzecznie z treścią postanowienia dotyczącego odpowiedzialności rodzicielskiej, miejsca pobytu, pieczy lub relacji z dzieckiem albo opieki, a okoliczności uzasadniające jego wydanie nie uległy zmianie.

Art. 391. Przepisy art. 383-389 stosuje się odpowiednio do wykonania orzeczeń podjętych na podstawie art. 287 § 2, dotyczących wydania osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub wydania osoby pozostającej pod opieką, a także orzeczeń o umieszczeniu dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej, placówce opiekuńczo-wychowawczej albo innej placówce.

Art. 392. § 1. Dla przymusowego odebrania, zgodnie z art. 383-389, osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub osoby pozostającej pod opieką, na podstawie orzeczenia sądu albo właściwego organu państwa obcego, niezbędne jest stwierdzenie wykonalności tego orzeczenia. Przepisy art. 1150-1151² i 1151⁴ Kodeksu postępowania cywilnego stosuje się odpowiednio.

§ 2. Wniosek, o którym mowa w art. 383, uprawniony składa do sądu, który byłby właściwy w sprawie o wydanie osoby wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub wydania osoby pozostającej pod opieką.

Dział VI

Postępowanie opiekuńcze w przypadku umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej

Art. 393. § 1. Po powzięciu wiadomości o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej bez orzeczenia sądu, sąd ten niezwłocznie wszczyna postępowanie.

§ 2. Jeżeli umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej nastąpiło w trybie art. 12a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2015 r. poz. 1390) sąd niezwłocznie, po wysłuchaniu pracownika socjalnego, który odebrał dziecko z rodziny, nie później jednak niż w ciągu 24 godzin, wydaje orzeczenie o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, albo orzeczenie o powrocie dziecka do rodziny, po zapoznaniu się z wywiadem kuratora i opinią policji.

Art. 394. § 1. Przed umieszczeniem dziecka w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka, sąd zasięga:

- 1) opinii właściwego ośrodka pomocy społecznej, opinii właściwego organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, informacji o dotychczasowym sprawowaniu funkcji przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka oraz informacji z rejestru danych prowadzonego przez starostę na podstawie przepisów o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;
- 2) opinii starosty właściwego ze względu na miejsce sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej - w przypadku umieszczenia dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej na terenie innego powiatu niż powiat miejsca zwykłego pobytu dziecka.

§ 2. W opinii, o której mowa w § 1 pkt 2, zamieszcza się w szczególności informacje o spełnianiu przez kandydata warunków do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka, określonych w przepisach ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Dział VII

Sprawy dotyczące relacji z dzieckiem

Art. 395. § 1. Jeżeli osoba, która sprawuje bezpośrednią pieczę nad dzieckiem, nie wykonuje albo niewłaściwie wykonuje obowiązki wynikające z orzeczenia sądu albo z ugody zawartej przed sądem lub ugody zawartej przed mediatorem i zatwierdzonej przez sąd, w przedmiocie relacji z dzieckiem, sąd uwzględniając sytuację majątkową tej osoby, może zobowiązać ją do zapłaty na rzecz osoby uprawnionej do relacji z dzieckiem oznaczonej sumy pieniężnej za każde naruszenie obowiązku.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się do osoby uprawnionej do relacji z dzieckiem albo osoby, której te relacje ograniczono, zawieszono lub zakazano, która narusza obowiązki wynikające z orzeczenia albo z ugody zawartej przed sądem lub zawartej przed mediatorem i zatwierdzonej przez sąd, w przedmiocie relacji z dzieckiem.

§ 3. Sąd może w wyjątkowych okolicznościach zmienić wysokość sumy pieniężnej, o której mowa w § 1 i 2.

§ 4. Na postanowienia sądu, o których mowa w § 1-3, przysługuje zażalenie.

§ 5. Prawomocne postanowienie sądu, o którym mowa w § 1, nakazujące zapłatę należnej sumy pieniężnej, jest tytułem wykonawczym bez potrzeby nadawania mu klauzuli wykonalności.

Art. 396. § 1. Jeżeli osoba, której sąd zagroził nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, nie wypełnia nadal swego obowiązku, sąd nakazuje jej zapłatę należnej sumy pieniężnej, ustalając jej wysokość stosownie do liczby naruszeń. Sąd może w wyjątkowych wypadkach zmienić wysokość sumy pieniężnej, o której mowa w art. 395, w razie zmiany okoliczności.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio, jeżeli osoba, której sąd zagroził nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej zgodnie z art. 363 § 3, dopuściła się naruszenia obowiązku wynikającego z orzeczenia o relacjach z dzieckiem.

§ 3. Na postanowienia sądu, o których mowa w § 1 i 2, przysługuje zażalenie.

§ 4. Przepis art. 395 § 5 stosuje się odpowiednio.

Art. 397. § 1. Jeżeli nie doszło do styczności dziecka z osobą uprawnioną do relacji wskutek niewykonania lub niewłaściwego wykonania przez osobę, która sprawuje bezpośrednią pieczę nad dzieckiem, obowiązków wynikających z orzeczenia albo z ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem, sąd przyzna od tej osoby uprawnionemu zwrot uzasadnionych wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem do relacji, w tym kosztów związanych z podróżą i pobytem dziecka, a także osoby towarzyszącej dziecku oraz kosztów powrotu do miejsca jej zwykłego pobytu.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio, jeżeli uprawniony do relacji z dzieckiem narusza obowiązki dotyczące relacji wynikające z orzeczenia albo z ugody zawartej przed sądem lub przed mediatorem.

§ 3. Na postanowienia sądu, o których mowa w § 1 i 2, przysługuje zażalenie.

§ 4. Przepis art. 395 § 5 stosuje się odpowiednio.

Art. 398. § 1. W sprawach dotyczących relacji z dzieckiem art. 289 § 1 nie stosuje się. Wniosku wymaga także wydanie każdego kolejnego postanowienia, o którym mowa w poprzedzających przepisach niniejszego działu.

§ 2. Przed wydaniem postanowień, o których mowa w niniejszym dziale, sąd wysłucha uczestników postępowania.

Art. 399 § 1. Do wniosku o wszczęcie postępowania uregulowanego w niniejszym dziale należy dołączyć odpis wykonalnego orzeczenia albo wykonalnej ugody zawartej przed sądem lub ugody zawartej przed mediatorem i zatwierdzonej przez sąd, w przedmiocie relacji z dzieckiem.

§ 2. Jeżeli postępowanie ma się toczyć na podstawie orzeczenia sądu albo właściwego organu państwa obcego albo ugody zawartej przed sądem lub właściwym organem państwa obcego lub przez niego zatwierdzonej, niezbędne jest stwierdzenie wykonalności tego orzeczenia albo

ugody. Przepisy art. 1150-1151², 1151⁴ i 1152 Kodeksu postępowania cywilnego stosuje się odpowiednio.

Art. 400. Sąd umarza postępowanie, jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od uprawomocnienia się ostatniego postanowienia nie wpłynął kolejny wniosek w sprawach dotyczących relacji z dzieckiem.

Art. 401. Przepisy niniejszego działu stosuje się odpowiednio do orzeczenia, w którym sąd orzekł pieczę równoważną albo zatwierdzenia porozumienia o pieczy konsensualnej.

Art. 402. Do spraw uregulowanych w niniejszym dziale nie stosuje się art. 297.

Dział VIII

Postępowanie w sprawie ochrony prawa dziecka do życia i ochrony zdrowia w razie spożywania przez kobietę w ciąży alkoholu lub używania innych substancji psychoaktywnych

Art. 403. § 1. W sprawie, o której mowa w art. 132 § 1 sąd może wydać postanowienie.

§ 2. Sędem właściwym do wydania postanowienia jest sąd rejonowy miejsca zwykłego pobytu kobiety w ciąży, a w razie jego braku – sąd jej ostatniego miejsca pobytu.

§ 3. Sprawę, o której mowa w § 1, sąd rozpoznaje w postępowaniu nieprocesowym.

Art. 404. Sąd przed wszczęciem postępowania w sprawie, o której mowa w art. 132 § 1 zleca zawodowemu kuratorowi sądowemu przeprowadzenie w terminie 48 godzin wywiadu środowiskowego w miejscu pobytu kobiety w ciąży.

Art. 405. § 1. Przed wydaniem postanowienia, o którym mowa w art. 403 § 1, sąd wysłuchuje kobietę w ciąży, jeżeli jest to możliwe oraz udziela jej pomocy.

§ 2. W przypadku, o którym mowa w § 1, sąd informuje kobietę w ciąży, w szczególności o negatywnym wpływie alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych na zdrowie kobiety i jej dziecka oraz o konieczności zachowania abstynencji w okresie ciąży; może również skierować kobietę w ciąży do placówki prowadzącej edukację w tym zakresie lub do specjalistów zajmujących się terapią i leczeniem uzależnień, przydzielić jej asystenta rodziny lub zawiadomić jednostkę organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, o potrzebie udzielenia kobiecie w ciąży odpowiedniej pomocy.

§ 3. Sąd poucza kobietę w ciąży o skutkach prawnych niezachowania przez nią abstynencji w okresie ciąży.

§ 4. W przypadku przydzielenia asystenta rodziny, podejmuje on działania określone przepisami ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Sąd zwraca się do właściwej jednostki organizacyjnej wspierania rodziny

i systemu pieczy zastępczej o informacje dotyczące przestrzegania przez kobietę abstynencji, udzielonej jej pomocy, o której mowa w § 2 lub poddania się przez nią terapii, a także o podjętych przez asystenta rodziny działaniach; jednostka ta ma obowiązek udzielenia informacji niezwłocznie.

§ 5. Właściwa jednostka organizacyjna wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej jest obowiązana informować sąd o rodzajach udzielanej kobiecie w ciąży pomocy i jej rezultatach, w terminach wskazanych przez sąd.

§ 6. Jeżeli udzielona kobiecie pomoc, o której mowa w § 2 jest niewystarczająca, sąd dopuszcza dowód z opinii psychologa, biegłego lekarza, w tym lekarza psychiatry, a w razie potrzeby także innego specjalisty.

Art. 406. § 1. Udział przedstawiciela ustawowego i pełnomocnika kobiety w ciąży oraz adwokata dziecka w postępowaniu o wydanie postanowienia, o którym mowa w art. 403 § 1, jest obowiązkowy.

§ 2. Sąd ustanawia adwokata dziecka, a także pełnomocnika z urzędu, chyba że kobieta w ciąży ma pełnomocnika z wyboru.

Art. 407. Postępowanie w sprawie, o której mowa w art. 132 § 1 nie powinno trwać dłużej niż miesiąc, a przerwa w posiedzeniach nie może być dłuższa niż 7 dni.

Art. 408. § 1. W postanowieniu, o którym mowa w art. 403 § 1, w uzasadnionych przypadkach, sąd może skierować kobietę w ciąży na leczenie lub ustanowić nadzór zawodowego kuratora sądowego.

§ 2. W postanowieniu o skierowaniu na leczenie sąd wskazuje zakład leczniczy i określa warunki leczenia.

§ 3. Na postanowienie, o którym mowa w § 1 przysługuje zażalenie.

Art. 409. O treści postanowienia, o którym mowa w art. 408 § 2 sąd zawiadamia niezwłocznie wskazany zakład leczniczy.

Art. 410. Wskazany zakład leczniczy obowiązany jest niezwłocznie przyjąć kobietę w ciąży na leczenie.

Art. 411. § 1. W przypadku niepodjęcia albo przerwania leczenia przez kobietę w ciąży, sąd może ustanowić nadzór zawodowego kuratora sądowego.

§ 2. Na postanowienie przysługuje zażalenie.

Art. 412. Sąd niezwłocznie uchyli postanowienie, o którym mowa w art. 403 § 1, jeżeli ustaną przyczyny jego wydania.

Art. 413. W przypadku stwierdzenia przez sąd braku podstaw albo ustania przyczyn wydania postanowienia, o którym mowa w art. 403 § 1, sąd postępowanie umarza.

Art. 414. § 1. Koszty leczenia kobiety, o których mowa w niniejszym dziale ponosi Skarb Państwa.

§ 2. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia oraz ministrem właściwym do sprawy pracy, zabezpieczenia społecznego i rodziny określi, w drodze rozporządzenia, wykaz placówek przeznaczonych do wykonywania postanowień o leczeniu kobiet w ciąży, uwzględniając bezpieczeństwo kobiety i dziecka, zapewnienie im opieki lekarskiej oraz zapewnienie organizacji i warunków pracy terapeutycznej z kobietą i jej rodziną w celu pomocy kobiecie w przestrzeganiu abstynencji, a także prowadzenia edukacji w zakresie wpływu alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych na jej stan zdrowia i rozwój dziecka.

Dział IX

Postępowanie w sprawach z zakresu opieki i kurateli

Art. 415. Obejmując opiekę opiekun składa przed sądem przyrzeczenie następującej treści: „Przyrzekam, że powierzone mi obowiązki opiekuna wykonam z całą sumiennością i troską o dobro osoby podlegającej mojej opiece, zgodnie z interesem społecznym”.

Art. 416. § 1. Po złożeniu przyrzeczenia przez opiekuna sąd wydaje mu zaświadczenie.

§ 2. W zaświadczeniu dla kuratora sąd określa zakres jego uprawnień.

Art. 417. Sądem właściwym do ustanowienia kuratora dla dziecka jeszcze nieurodzonego, jest sąd właściwy według miejsca zwykłego pobytu matki, a w razie jego braku – sąd ostatniego jej miejsca pobytu.

Art. 418. § 1. Kuratora dla osoby z niepełnosprawnością sąd ustanawia na wniosek tej osoby, a za zgodą osoby z niepełnosprawnością - także na wniosek organizacji pozarządowej, wymienionej w art. 546 § 3 Kodeksu postępowania cywilnego.

§ 2. W przypadku gdy stan osoby z niepełnosprawnością wyłącza możliwość złożenia wniosku lub wyrażenia zgody, o których mowa w § 1, sąd może ustanowić kuratora z urzędu. Sąd może ustanowić kuratora z urzędu także w przypadku, o którym mowa w art. 558 § 2 Kodeksu postępowania cywilnego.

§ 3. Sądem właściwym dla ustanowienia kuratora dla osoby z niepełnosprawnością jest sąd właściwy według miejsca jej zwykłego pobytu, a w razie jego braku – sąd ostatniego miejsca pobytu tej osoby.

Art. 419. Dla osoby, która z powodu nieobecności nie może prowadzić swoich spraw, a nie ma pełnomocnika, ustanawia kuratora na wniosek osoby zainteresowanej sąd miejsca zwykłego pobytu osoby nieobecnej, a w razie jego braku – sąd ostatniego jej miejsca pobytu.

Art. 420. Właściwość miejscową sądu do ustanowienia kuratora dla dochodzenia ojcostwa w razie śmierci domniemanego ojca określa się według miejsca zwykłego pobytu lub ostatniego miejsca pobytu dziecka, chociażby wobec dziecko nie była już ponoszona odpowiedzialność rodzicielska ani nie podlegałoby ono już opiece.

Art. 421. Dla dziecka nieposiadającego obywatelstwa polskiego, które przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki ustanawia kuratora sąd jego miejsca pobytu.

Art. 422. O zwolnieniu z obowiązku objęcia opieki sąd rozstrzyga na wniosek opiekuna, zgłoszony w ciągu 7 dni od doręczenia mu postanowienia o ustanowieniu go opiekunem.

Dział X

Postępowanie o uznanie i stwierdzenie wykonalności zagranicznych orzeczeń sądowych

Art. 423. Sądem właściwym do rozpoznawania spraw dotyczących postępowania o uznanie i stwierdzenie wykonalności zagranicznych orzeczeń w sprawach rodzinnych, adopcji zagranicznych i spraw z zakresu Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (Dz. U. z 1995 r. poz. 528 oraz z 1999 r. poz. 1085) jest właściwy sąd okręgowy, natomiast sądem odwoławczym od tych orzeczeń jest właściwy sąd apelacyjny, określone w przepisach odrębnych.

Art. 424. Zagraniczne orzeczenie w sprawach rodzinnych nie podlega uznaniu ani stwierdzeniu wykonalności, jeżeli byłoby to sprzeczne z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej (klauzula porządku prawnego) oraz zasadami prawa rodzinnego.

Art. 425. § 1. Od wydanego w trybie w art. 1 orzeczenia sądu przysługuje skarga kasacyjna.
§ 2. Wniesienie skargi kasacyjnej przez strony nie wyłącza jej wniesienia przez adwokata dziecka, prokuratora, Ministra Sprawiedliwości, Rzecznika Praw Dziecka lub Rzecznika Praw Obywatelskich.

KSIĘGA SIÓDMA

POSTĘPOWANIE WYKONAWCZE

TYTUŁ I

Przepisy wstępne

Art. 426. § 1. Wykonanie orzeczeń sądu rodzinnego wydanych na każdym etapie postępowania odbywa się według przepisów Kodeksu, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej.

§ 2. W postępowaniu wykonawczym w kwestiach nieuregulowanych w Kodeksie stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego.

Art. 427. Celem postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych jest w szczególności pomoc:

- 1) w prawidłowym wypełnianiu przez rodziców, opiekunów i kuratorów ich obowiązków i praw wobec dziecka oraz innych osób;
- 2) w kształtowaniu i utrwalaniu społecznie pożądanej postawy i odpowiedzialności rodzicielskiej zapewniającej ochronę dobra dziecka jego praw i wolności;
- 3) w stworzeniu prawidłowej sytuacji wychowawczej, przygotowaniu dziecka do uczestnictwa w społeczeństwie z zagwarantowaniem podmiotowości dziecka.

TYTUŁ II

Organy wykonawcze i ich właściwość

Art. 428. § 1. Organami postępowania wykonawczego są:

- 1) sąd rodzinny;
- 2) sędzia rodzinny;
- 3) zawodowy kurator sądowy;
- 4) inny organ lub podmiot wskazany w ustawie.

§ 2. Kurator sądowy wykonuje czynności postępowania wykonawczego przy zachowaniu przepisów dotyczących ochrony danych osobowych.

Art. 429. § 1. Do wykonania orzeczenia właściwy jest sąd, w którego okręgu ma miejsce zwykłego pobytu osoba wobec której ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska, objęta opieką albo kuratelą.

§ 2. Jeżeli osoba, o której mowa w § 1 nie ma zwykłego miejsca pobytu, właściwy do wykonania orzeczenia jest sąd miejsca jej ostatniego pobytu, a w razie jego braku – sąd, który wydał orzeczenie podlegające wykonaniu.

§ 3. Jeżeli rodzice lub inne osoby ponoszące taką odpowiedzialność jak rodzice mają różne miejsca zwykłego pobytu, postępowanie wykonawcze prowadzi sąd miejsca zwykłego pobytu każdej z nich.

§ 4. Działania, o których mowa w § 3 koordynuje sąd właściwy według miejsca zwykłego pobytu dziecka.

§ 5. Sądem właściwym do wykonania orzeczeń, o których mowa w art. 403 § 1 jest sąd, który je wydał.

Art. 430. § 1. Do wykonania orzeczeń należących do zadań kuratorów sądowych właściwy jest zawodowy kurator sądowy, na którego terenie działania przebywa osoba, o której mowa w art. 437 § 1-3, chyba że Kodeks stanowi inaczej.

§ 2. Do wykonania postanowień, o których mowa w art. 408 § 1 i art. 411 § 1, właściwy jest zawodowy kurator sądowy dla obszaru sądu, który wydał te postanowienia.

§ 3. W razie potrzeby, sąd zwraca się o wykonanie postanowienia, o którym mowa w § 2 do zawodowego kuratora sądowego działającego w sądzie, w którego okręgu kobieta w ciąży faktycznie przebywa.

Art. 431. Do wykonania orzeczeń o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, osoby ubezwłasnowolnionej w domu pomocy społecznej lub innym zakładzie będącym jednostką pomocy społecznej, właściwy jest odpowiedni organ samorządu terytorialnego oraz dyrektor placówki, w której ma przebywać lub przebywa osoba objęta postępowaniem.

Art. 432. Sądem właściwym do wyjaśnienia wątpliwości co do treści lub sposobu wykonania orzeczenia, a w razie potrzeby także do rozważenia zasadności wszczęcia postępowania z urzędu o zmianę orzeczenia jest sąd, który je wydał.

Art. 433. W postępowaniu wykonawczym sąd orzeka jednoosobowo na posiedzeniu niejawnym, chyba że Kodeks stanowi inaczej.

TYTUŁ III

Wykonywanie orzeczeń

Art. 434. Podstawą wszczęcia postępowania wykonawczego są prawomocne orzeczenie sądu albo ugoda zawarta przed sądem, ugoda zawarta przed mediatorem po jej zatwierdzeniu przez sąd, albo postanowienie, które jest wykonalne z chwilą jego wydania.

Art. 435. § 1. W postępowaniu wykonawczym sąd orzeka postanowieniem.

§ 2. W kwestiach niewymagających postanowienia sądu, zarządzenie wydaje sędzia.

Art. 436. §1. Sąd, który wydał orzeczenie, zawiadamia uczestników postępowania o organach wykonujących orzeczenie oraz o obowiązku informowania organów postępowania

wykonawczego o zmianie miejsca zwykłego pobytu uczestnika, trwającej dłużej niż miesiąc, chyba że Kodeks stanowi inaczej albo sąd postanowi inaczej.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się w przypadkach, gdy uczestnik postępowania nie ma zwykłego miejsca pobytu.

Art. 437. § 1. Na posiedzeniu wykonawczym sąd może wysłuchać każdego, kto posiada wiadomości dotyczące rodziny, dziecka i jego sytuacji rodzinnej.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio w przypadku wykonania postanowienia, o którym mowa w art. 403 § 1.

Art. 438. § 1. Jeżeli ujawnią się nowe lub poprzednio nieznane okoliczności istotne dla rozstrzygnięcia, sąd może w każdym czasie zmienić lub uchylić poprzednie postanowienie.

§ 2. Na postanowienie, o którym mowa w § 1, przysługuje zażalenie.

Art. 439. § 1. Sędzia, w zakresie czynności pozaprocesowych, może w szczególności zwrócić się do właściwych organów, instytucji lub innych podmiotów o przyznanie pomocy rodzinie, w tym określonych świadczeń, w sprawach zdrowia, edukacji i wychowania dzieci, przydzielenia asystenta rodziny, w znalezieniu pracy, polepszeniu warunków mieszkaniowych rodziny.

§ 2. Organy, instytucje i inne podmioty, o których mowa w § 1, są obowiązani informować sąd o podjętych działaniach i zakresie udzielonej pomocy oraz o ich rezultatach, w terminie wskazanym przez sąd, nie dłuższym niż 30 dni.

Art. 440. W postępowaniu wykonawczym przed sądem prokurator, Rzecznik Praw Dziecka oraz Rzecznik Praw Obywatelskich mogą być uczestnikami postępowania; w szczególności mogą składać wnioski, a w przypadkach wskazanych w Kodeksie wносить zażalenia na postanowienia wydane w postępowaniu wykonawczym.

Art. 441. § 1. Uczestnicy postępowania, prokurator oraz zawodowy kurator sądowy mają prawo wziąć udział w posiedzeniu wykonawczym, chyba że sąd uzna, że ich udział jest obowiązkowy.

§ 2. Udział zawodowego kuratora sądowego jest obowiązkowy, jeżeli złożył wniosek w postępowaniu wykonawczym.

§ 3. Rzecznik Praw Dziecka lub Rzecznik Praw Obywatelskich mają prawo wziąć udział w posiedzeniu wykonawczym.

§ 4. Niestawiennictwo osób, o których mowa w § 1-3, prawidłowo zawiadomionych o terminie i celu posiedzenia, nie wstrzymuje rozpoznania sprawy.

§ 5. Sąd może dopuścić do udziału w posiedzeniu również inne osoby niż wymienione w § 1 i 3, jeżeli ich udział może mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia.

Art. 442. Organ wykonujący orzeczenie, o którym mowa w art. 428 pkt 2-4, może zwrócić się do sądu o wyjaśnienie wątpliwości co do jego treści lub sposobu wykonania, a w razie potrzeby o rozważenie zasadności wszczęcia postępowania z urzędu o jego zmianę.

TYTUŁ IV

Prawa i obowiązki uczestnika postępowania wykonawczego

Art. 443. § 1. Uczestnik postępowania wykonawczego jest podmiotem określonych w Kodeksie obowiązków i praw, o których organ postępowania wykonawczego poucza go w formie pisemnej.

§ 2. W toku postępowania wykonawczego uczestnik postępowania może żądać zmiany orzeczenia oraz złożyć zażalenie na postanowienie wydane w postępowaniu, o ile posiada chociażby ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Wniosek lub zażalenie może złożyć w jego imieniu także przedstawiciel ustawowy lub adwokat dziecka.

§ 3. Uczestnik postępowania wykonawczego ma obowiązek stosować się do wydanych przez organy postępowania wykonawczego zaleceń, które zmierzają do wykonania orzeczenia.

Art. 444. § 1. Organ postępowania wykonawczego może żądać od niebędących uczestnikami postępowania osób fizycznych, podmiotów publicznych, prawnych albo organizacji pozarządowych, wyjaśnień oraz informacji niezbędnych do prowadzenia postępowania, przy zachowaniu przepisów dotyczących ochrony danych osobowych.

§ 2. W razie nieuzasadnionej odmowy udzielenia wyjaśnień lub informacji, o których mowa w § 1 albo celowego udzielenia nieprawdziwych informacji lub wyjaśnień, sąd może nałożyć grzywnę na kierownika podmiotu lub osobę fizyczną.

§ 3. Sąd może nałożyć grzywnę także na uczestnika postępowania, który nie wykona obowiązku, o którym mowa w art. 436.

§ 4. Przed wydaniem postanowienia sąd wysłucha osobę, której dotyczy wniosek o nałożenie grzywny.

§ 5. Na postanowienia, o których mowa w § 2 i 3 przysługuje zażalenie.

Art. 445. §1. Odpis postanowienia, o którym mowa w art. 444 § 2 i 3, sąd doręcza osobie, na którą nałożono grzywnę.

§ 2. Przepis art. 395 § 5 stosuje się odpowiednio.

§ 3. Nałożenie grzywny nie zwalnia od odpowiedzialności karnej za niedopełnienie lub przekroczenie obowiązków służbowych.

Art. 446. § 1. W przypadku utrudniania lub uniemożliwiania przez uczestnika postępowania wykonania orzeczenia, zawodowy kurator sądowy może udzielić mu pisemnego upomnienia, w którym wskazuje rodzaj naruszenia oraz informuje go o skutkach niezastosowania się do upomnienia. Odpis upomnienia zawodowy kurator sądowy niezwłocznie przekazuje sądowi.

§ 2. W razie niezastosowania się do upomnienia, sąd na wniosek zawodowego kuratora sądowego, może nałożyć na uczestnika postępowania grzywnę.

§ 3. Odpis postanowienia, o którym mowa w § 2, sąd doręcza uczestnikowi postępowania, którego upomnienie dotyczy.

§ 4. Na postanowienie przysługuje zażalenie.

Art. 447. § 1. Sąd uchyla postanowienie, o którym mowa w art. 446 § 2, jeżeli uczestnik postępowania wykonał obowiązki wynikające z orzeczenia przed uprawomocnieniem się postanowienia.

§ 2. Przepis art. 395 § 5 stosuje się odpowiednio.

Art. 448. Przepisów art. 446 nie stosuje się, jeżeli sąd wszczął postępowanie, o którym mowa w Księdze VI Tytule III Dziale VII.

Art. 449. Sąd lub sędzia wykonujący orzeczenie może zlecić kuratorowi sądowemu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego; art. 291 stosuje się odpowiednio.

TYTUŁ V

Czynności nadzoru nad wykonywaniem obowiązków i praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej

Art. 450. Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, sprawowanie nadzoru nad wykonywaniem obowiązków i praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej powierza się kuratorowi sądowemu sądu określonego w art. 430 § 1.

Art. 451. Kurator sądowy ustala sytuację rodziny, organizuje i prowadzi działania mające na celu pomoc rodzinie w wykonywaniu jej zadań oraz usunięciu trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. W tym celu może też wydawać zalecenia i sprawdzać ich realizację.

Art. 452. § 1. Do zakresu zadań zawodowego kuratora sądowego, poza określonymi w ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz. U. z 2014 r. poz. 795 i 1689 oraz z 2017 r. poz. 60), należy:

- 1) składanie wniosków w przedmiocie odpowiedzialności rodzicielskiej;
- 2) udział w posiedzeniu sądu w sprawie, w której kurator wystąpił z wnioskiem lub gdy sąd tak postanowi;

Art. 453. § 1. Do zakresu zadań kuratora sądowego, poza określonymi w ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych, należy w szczególności:

- 1) kontaktowanie się z osobami, których dotyczy postępowanie, w miejscu ich pobytu;
- 2) ustalanie sytuacji socjalno-bytowej, opiekuńczej, zdrowotnej, majątkowej i środowiskowej rodziny, zachowania się oraz sytuacji i warunków wychowawczych dziecka, sposobu wykonywania wobec niego obowiązków i praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej, relacji osobistych i rodzinnych z dzieckiem, przebiegu nauki dziecka i sposobu spędzania czasu wolnego, jego kontaktów środowiskowych, podejmowanych oddziaływań wychowawczych, stanu zdrowia i znanych uzależnień dziecka, jego rodziców i osób bliskich dziecku;

- 3) podejmowanie działań o charakterze profilaktyczno-wychowawczym;
- 4) prowadzenie w kuratorskim ośrodku zajęć z dziećmi, w szczególności profilaktycznych, socjoterapeutycznych i edukacyjnych oraz działania podnoszące kompetencje wychowawcze jego rodziców;
- 5) podjęcie działań, mających na celu udzielenie dzieciom w rodzinach, w których ustanowiono nadzór kuratora sądowego niezbędnej pomocy prawnej;
- 6) żądanie informacji i wyjaśnień od uczestników postępowania oraz od podmiotów wymienionych w art. 444 § 1;
- 7) współdziałanie z podmiotami działającymi w zakresie poprawy warunków bytowych i zdrowotnych, zatrudnienia i szkolenia osób, wobec których ustanowiono nadzór;
- 8) przeprowadzanie wywiadów środowiskowych, o których mowa w art. 449.

§ 2. Kurator sądowy, któremu powierzono sprawowanie nadzoru, powinien niezwłocznie nawiązać kontakt z dzieckiem i jego rodzicami lub z innymi osobami ponoszącymi taką odpowiedzialność jak rodzice oraz poinformować o zasadach sprawowania nadzoru, w szczególności o obowiązkach i prawach tych osób.

§ 3. Kurator sądowy może wejść do mieszkania i innych pomieszczeń, w których przebywają dziecko i osoby, wobec których ustanowiony jest nadzór celem ustalenia aktualnej sytuacji osób, których postępowanie dotyczy.

Art. 454. § 1. Zawodowy kurator sądowy składa sądowi, co sześć miesięcy, sprawozdanie z przebiegu nadzoru, chyba że sąd postanowi inaczej.

§ 2. Zawodowy kurator sądowy niezwłocznie zawiadamia sąd o okolicznościach, które mogą stanowić podstawę do zmiany orzeczenia.

§ 3. Przepis § 2 stosuje się odpowiednio do kobiety w ciąży, w przypadku orzeczenia wobec niej nadzoru zawodowego kuratora sądowego, o którym mowa w art. 408 § 1 i art. 411 § 1.

Art. 455. § 1. Rodzice i inne osoby ponoszące taką odpowiedzialność jak rodzice, wobec których ustanowiono nadzór kuratora sądowego wykonują obowiązki ustanowione przez sąd.

§ 2. Osoby, o których mowa w § 1, obowiązane są stawić się na wezwanie sądu lub zawodowego kuratora sądowego i udzielić wyjaśnień co do przebiegu nadzoru i wykonywania nałożonych na nie obowiązków oraz informować o zmianie miejsca pobytu trwającej dłużej niż miesiąc.

§ 3. Przepis § 1-2 stosuje się odpowiednio do kobiety w ciąży, w przypadku orzeczenia wobec niej nadzoru zawodowego kuratora sądowego, o którym mowa w art. 408 § 1 i art. 411 § 1.

Art. 456. W sprawach, w których prowadzone jest postępowanie wykonawcze, na wniosek dziecka, które ukończyło lat 16 lub adwokata dziecka bez względu na wiek dziecka, sąd może zażądać od osoby otrzymującej należne dziecku alimenty rozliczenia sposobu ich wydatkowania, chyba że sąd postanowił inaczej. Wniosek może być złożony do czasu uzyskania przez dziecko pełnoletności.

Art. 457. § 1. Kierownik zakładu leczniczego niezwłocznie informuje sąd o podjęciu przez kobietę w ciąży leczenia, o którym mowa w art. 408 § 1, a także w terminach wskazanych

przez sąd, nie rzadziej niż co 30 dni, informuje o przebiegu tego leczenia, a także udzielonej jej pomocy, w tym terapeutycznej i jej rezultatach; informację jest obowiązany przesłać niezwłocznie, jeżeli kobieta w ciąży przerwie leczenie albo ustanie przyczyny leczenia.

§ 2. Sąd może w każdym czasie żądać informacji o przebiegu leczenia kobiety w ciąży.

TYTUŁ VI

Nadzór nad sprawowaniem opieki

Art. 458. § 1. Sąd wykonuje nadzór nad sprawowaniem opieki, zapoznając się na bieżąco ze sposobem wypełniania funkcji opiekuna oraz udziela mu wskazówek i poleceń.

§ 2. Sąd może żądać od opiekuna wyjaśnień we wszelkich sprawach należących do zakresu opieki oraz przedstawiania dokumentów związanych z jej sprawowaniem.

Art. 459. § 1. Opiekun obowiązany jest, w terminach oznaczonych przez sąd, nie rzadziej niż raz w roku, składać sądowi sprawozdania dotyczące osoby pozostającej pod opieką oraz rachunki z zarządu jej majątkiem.

§ 2. Jeżeli dochody z majątku nie przekraczają prawdopodobnych kosztów utrzymania i wychowania osoby pozostającej pod opieką, sąd może zwolnić opiekuna od przedstawiania szczegółowych rachunków z zarządu; wówczas składa on tylko ogólne sprawozdanie o zarządzie majątkiem.

Art. 460. § 1. Sąd bada sprawozdania i rachunki opiekuna pod względem rzeczowym i rachunkowym, zarządza w razie potrzeby ich sprostowanie i uzupełnienie oraz orzeka, czy i w jakim zakresie rachunki zatwierdza.

§ 2. Zatwierdzenie rachunku przez sąd nie wyłącza odpowiedzialności opiekuna za szkodę wyrządzoną nienależytym sprawowaniem zarządu majątkiem.

Art. 461. Jeżeli opiekun nie sprawuje należycie opieki, sąd wyda odpowiednie zarządzenia.

Art. 462. § 1. O zwolnieniu od obowiązku objęcia opieki sąd opiekuńczy rozstrzyga na wniosek osoby ustanowionej opiekunem, zgłoszony w ciągu 7 dni od doręczenia jej postanowienia w tym przedmiocie.

Art. 463. Po zwolnieniu opiekuna lub ustaniu opieki opiekun obowiązany jest zwrócić sądowi otrzymane zaświadczenie, o którym mowa w art. 424.

Art. 464. Zezwolenia we wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku osoby pozostającej pod opieką, udziela sąd na wniosek opiekuna. Postanowienie staje się skuteczne z chwilą uprawomocnienia się i nie może być zmienione ani uchylone, jeżeli na podstawie zezwolenia powstały skutki prawne względem osób trzecich.

Art. 465. Minister właściwy do spraw finansów publicznych w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, zasady i tryb składania przez opiekunów gotówki w instytucji bankowej, uwzględniając zabezpieczenie interesów osób pozostających pod opieką oraz kompetencje sądu określone w art. 464.

Art. 466. Opiekun składa sądowi ustnie lub na piśmie sprawozdanie dotyczące osoby pozostającej pod opieką. Sprawozdanie z zarządu majątkiem tej osoby składa na piśmie, chyba że sąd zezwoli mu na złożenie sprawozdania do protokołu.

Art. 467. Do wzięcia udziału w badaniu rachunku końcowego z opieki sąd wezwie osobę, która pozostawała pod opieką, jeżeli ma ona pełną zdolność do czynności prawnych, w innych przypadkach - przedstawiciela ustawowego tej osoby lub jej spadkobierców, jeżeli są sądowi znani. Sąd może także wezwać adwokata dziecka.

Art. 468. § 1. W czasie trwania opieki sąd analizuje nie rzadziej niż raz w roku warunki życiowe osób poddanych opiece.

§ 2. W przypadku osób pozostających pod opieką przebywających w środowisku rodzinnym, sąd analizuje warunki życiowe tych osób przy współudziale zawodowego kuratora sądowego.

Art. 469. § 1. Zawodowy kurator sądowy analizując warunki życiowe osoby pozostającej pod opieką, w miarę potrzeby, udziela opiekunowi wskazówek oraz wydaje zalecenia w celu prawidłowego sprawowania opieki.

§ 2. Zawodowy kurator sądowy może zwrócić się do instytucji i organizacji społecznych, które zajmują się opieką, wychowaniem, resocjalizacją, leczeniem lub świadczeniem pomocy społecznej o udzielenie informacji niezbędnych do prowadzenia postępowania wykonawczego.

§ 3. Zawodowy kurator sądowy może także zwrócić się do organów administracji publicznej o udzielenie informacji niezbędnych do prowadzenia postępowania wykonawczego lub o udzielenie pomocy w sprawowaniu opieki.

Art. 470. § 1. Kurator sądowy może żądać od opiekuna informacji i wyjaśnień dotyczących osoby poddanej opiece, w tym dokumentów związanych ze sprawowaniem opieki oraz wykonania innych czynności niezbędnych do jej prawidłowego sprawowania. Może też wzywać opiekuna do osobistego stawiennictwa.

§ 2. Opiekun obowiązany jest do współpracy z kuratorem sądowym, udzielania informacji i wyjaśnień oraz wykonywania zaleceń mających na celu zapewnienie prawidłowego sprawowania opieki.

Art. 471. W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości w sprawowaniu opieki, zawodowy kurator sądowy występuje do sądu z wnioskiem o wydanie odpowiednich zarządzeń.

Art. 472. Jeżeli osoba pozostająca pod opieką przebywa w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej albo wykonujących świadczenia zdrowotne, sąd zwraca się do kierownika tych jednostek o przesłanie informacji o osobie pozostającej pod opieką.

Art. 473. § 1. W postanowieniu o przyznaniu opiekunowi wynagrodzenia sąd upoważnia opiekuna do pobrania wynagrodzenia z dochodów lub majątku osoby pozostającej pod opieką, bądź ustala, że wynagrodzenie ma być wypłacone ze środków publicznych na podstawie przepisów o pomocy społecznej. W takim przypadku również właściwy organ gminy jest uczestnikiem postępowania.

§ 2. Postanowienie, o którym mowa w § 1, staje się wykonalne po uprawomocnieniu się.

Art. 474. § 1. Sąd może wymierzyć grzywnę osobie, która uchyla się od objęcia opieki.

§ 2. Sąd może wymierzyć grzywnę opiekunowi, który nie wykonuje zarządzeń sądu. Jeżeli zarządzenie zostanie wykonane, grzywna nieuiszczona powinna być uchylona.

TYTUŁ VII

Uczestnictwo kuratora sądowego w relacjach z dzieckiem

Art. 475. § 1. Kurator sądowy podejmuje działania zmierzające do ukształtowania prawidłowych sytuacji wychowawczych w ramach relacji osobistych i rodzinnych z dzieckiem, mając na względzie dobro dziecka.

§ 2. Kurator sądowy, który uczestniczy w ustalonych przez sąd relacjach z dzieckiem, dba o prawidłowość ich przebiegu; w szczególności udziela niezbędnych porad, a w uzasadnionych przypadkach wydaje odpowiednie zlecenia.

Art. 476. Rodzice lub inne uprawnione do relacji z dzieckiem osoby obowiązani są do współpracy z kuratorem sądowym, udzielania informacji i wyjaśnień oraz wykonywania jego zaleceń w celu prawidłowego przebiegu relacji.

Art. 477. § 1. Kurator sądowy przerywa relację, jeżeli zagraża ona dobru dziecka.

§ 2. W razie niezastosowania się przez rodzica lub inną osobę uprawnioną do relacji z dzieckiem do polecenia przerwania relacji, kurator sądowy może zwrócić się o pomoc Policji.

§ 3. Jeżeli w relacji z dzieckiem uczestniczy osoba nieuprawniona, kurator sądowy po bezskutecznym wezwaniu jej do zaprzestania uczestnictwa w relacji, może zwrócić się o pomoc Policji.

§ 4. W przypadkach, o których mowa w § 2 i 3, art. 388 § 3 stosuje się odpowiednio.

Art. 478. § 1. W razie przerwania relacji z dzieckiem lub naruszenia określonych przez sąd zasad ich utrzymywania, kurator sądowy niezwłocznie zawiadamia sąd o potrzebie wydania zarządzeń.

§ 2. Zarządzenia, o których mowa w § 1, mogą dotyczyć w szczególności:

- 1) zobowiązania rodziców lub innych osób uprawnionych do relacji z dzieckiem do określonego postępowania, w tym do podjęcia terapii rodzinnej, skorzystania z poradnictwa rodzinnego lub innej pomocy,
 - 2) zmiany sposobu utrzymywania relacji z dzieckiem, w tym zmiany miejsca, terminu lub częstotliwości spotkań, czasu ich trwania, porozumiewania się na odległość, osobistej styczności z dzieckiem, ograniczenia relacji do określonych sposobów porozumiewania się na odległość, zakazu zabierania dziecka poza miejsce jego zwykłego pobytu,
- z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonywania wydanych zarządzeń.

TYTUŁ VIII

Współpraca organów wykonawczych z administracją publiczną i innymi podmiotami

Art. 479. § 1. O wydaniu orzeczenia o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, a także w razie zastosowania innych środków, o których mowa w przepisach ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, sąd niezwłocznie zawiadamia o wydaniu orzeczenia właściwą jednostkę organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, która udziela rodzinie odpowiedniej pomocy i składa sądowi, w terminach określonych przez ten sąd, sprawozdania dotyczące sytuacji rodziny i udzielanej jej pomocy, w tym prowadzonej z rodziną pracy oraz ich rezultatach.

§ 2. Jednostka, o której mowa w 1, współpracuje z kuratorem sądowym.

Art. 480. O wydaniu orzeczenia, o którym mowa w art. 479 § 1, sąd zawiadamia także właściwy ośrodek pomocy społecznej, który niezwłocznie udziela pomocy rodzinie biologicznej dziecka na podstawie odrębnych przepisów.

Art. 481. § 1. Sąd okresowo, nie rzadziej niż raz na sześć miesięcy, dokonuje oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej w celu ustalenia możliwości jego powrotu do rodziny albo celowości wszczęcia postępowania o ustalenie, czy istnieją warunki do pozbawienia rodziców odpowiedzialności rodzicielskiej.

§ 2. W przypadku dzieci poniżej trzech lat, sąd dokonuje oceny, o której mowa w § 1 nie rzadziej niż co trzy miesiące.

Art. 482. Sąd niezwłocznie, nie później niż w terminie 7 dni od dnia uprawomocnienia się postanowienia o zwolnieniu z odpowiedzialności rodzicielskiej przesyła jego odpis do właściwego ośrodka adopcyjnego, prowadzącego wojewódzki bank danych o dzieciach oczekujących na adopcję.

Art. 483. Przy czynnościach postępowania wykonawczego organy wykonawcze współpracują z organami administracji publicznej, jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny

i systemu pieczy zastępczej, o których mowa w przepisach ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz innymi podmiotami, które udzielają wsparcia lub pomocy rodzinie.

UZASADNIENIE

Asumptem podjęcia przez Rzecznika Praw Dziecka prac nad opracowaniem przepisów prawa rodzinnego oraz powołania do realizacji tego celu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego i Opiekuńczego była konieczność dostosowania przepisów do nowej filozofii pojmowania zagadnień rodzinno-prawnych, myślenia o dziecku i rodzinie, ich podmiotowości i o ochronie tych dóbr oraz wprowadzenia przystających do rzeczywistości nowoczesnych rozwiązań prawnych przedmiotowych kwestii. Zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie, przewagę uzyskują głosy o potrzebie wyodrębnienia prawa rodzinnego, którego zadaniem byłaby funkcja ochronna (na co wskazuje konstytucyjna zasada ochrony rodziny) podniesiona do rangi równorzędnej z funkcją odszkodowawczą prawa cywilnego oraz funkcją represyjną prawa karnego.

Umiejscowienie prawa rodzinnego na skraju prawa cywilnego powoduje, że jest ono traktowane marginalnie. Prawem rodzinnym zajmują się cywiliści, w większości nieznający problematyki i specyfiki spraw rodzinnych. Nie funkcjonują katedry prawa rodzinnego, nie rozwija się nauka i metodyka tego prawa.

Społeczeństwo, prawnicy i inne osoby korzystające z regulacji prawno-rodzinnych oczekują, że przepisy będą jasne, precyzyjne i komunikatywne oraz uwzględniać będą rzeczywistość multicentrycznego systemu prawa. Poza przejrzystością przepisów i ich kompleksowością – skupienie regulacji prawnych w jednym akcie prawnym (prawo materialne, prawo procesowe i prawo wykonawcze) staje się też ważne nie tylko dla stron postępowania sądowego w sprawach rodzinnych, ale także dla każdego z nas.

Pojmowanie rodziny i praw dziecka wraz z wejściem w życie Konwencji z 20 listopada 1989 r. o prawach dziecka⁶ i innych ratyfikowanych przez Polskę umów stworzyło podstawy różne od tego, co legło w założeniach opracowania Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁷ jako części prawa cywilnego, w którym to zamiast skodyfikowanych zasad prawa rodzinnego występują zasady prawa cywilnego w prawie rodzinnym. Na grunt prawa rodzinnego recypowano zasady i terminologię prawa cywilnego, co w ocenie Rzecznika Praw Dziecka nie jest właściwe. W prawie rodzinnym nie może przecież dominować legalizm i formalizm, czy też ekwiwalentność świadczeń. Takie pojęcia, jak m.in. zdolność prawna, zdolność do czynności prawnych, oświadczenia woli, terminy, przedawnienia są uniwersalne w prawie, ale te dziedziny pozostają jednak poza głównym zainteresowaniem prawa

⁶ Dz.U. z 1991 r. poz. 526

⁷ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682).

rodzinnego. Prawo rodzinne powinno być ukierunkowane na możliwie najpełniejsze zabezpieczenie interesów dziecka i rodziny. Ujmowanie prawa rodzinnego jako części prawa cywilnego – to swoisty hamulec rozwojowy prawa rodzinnego, czego wymiernym przykładem jest brak skodyfikowanych zasad tego prawa, które jest przecież oparte na aksjologii. Za wydzieleniem prawa rodzinnego i potraktowaniem go jako samodzielnej gałęzi prawa przemawia praktyka, realia życia oraz myślowe założenia harmonizacji interesu społecznego z indywidualnym. Liczba aktów prawnych, w tym międzynarodowych, w których treści występuje pojęcie „rodzinny” stanowi ważny argument, że podejmowane dyskusje o odrębności prawa rodzinnego są słuszne i nadal aktualne.

Chcąc tworzyć model rodziny, w latach sześćdziesiątych XX wieku odbyły się debaty na temat separacji prawa rodzinnego od cywilnego⁸. Dotychczasowy ustawodawca przesądził o prawie rodzinnym jako części prawa cywilnego⁹ i konsekwentnie procedowanie w tych sprawach umieścił w Kodeksie postępowania cywilnego¹⁰. Regulacji prawnej nie doczekały się natomiast czynności prowadzone w toku postępowania wykonawczego – szczątkowa regulacja znajduje się na poziomie aktu wykonawczego¹¹.

Obowiązujący Kodeks rodzinny i opiekuńczy w zakresie prawa rodzinnego materialnego, spełniał swoje zadania do czasu transformacji ustrojowej, jaka nastąpiła w Polsce w latach 90-tych XX wieku. W jej wyniku zmieniła się sytuacja, nie tylko społeczeństwa jako całości. Zmiany te spowodowały przede wszystkim istotne skutki w zakresie funkcjonowania rodzin, sytuacji demograficznej, sytuacji ekonomicznej rodzin. Otwarcie granic i wstąpienie Polski do Unii Europejskiej wywołało poważne konsekwencje w sferze rozluźnienia więzów rodzinnych, poprzez emigrację zarobkową wielu rodziców. Zmieniła się świadomość społeczna co do potrzeby większej ochrony praw człowieka, podmiotowości dziecka i rodziny. Wystąpiła również konieczność dostosowania polskich przepisów prawa do regulacji zawartych w międzynarodowych aktach prawnych. W dokumentach tych podkreśla się kwestie praw człowieka oraz przysługujące mu takie wartości, jak: autonomia, godność, równość¹². Pod ich wpływem doszło też do

⁸ Szerzej: P. Fiodorczyk, *Unifikacja i kodyfikacja prawa rodzinnego w Polsce (1945-1964)*, Białystok 2014.

⁹ Art. 1 k.p.c.: „Kodeks postępowania cywilnego normuje postępowanie sądowe w sprawach ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz w innych sprawach, do których przepisy tego Kodeksu stosuje się z mocy ustaw szczególnych (sprawy cywilne).”.

¹⁰ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 155).

¹¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2015 r. poz. 2316).

¹² M.in. Konwencja o prawach dziecka, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych z 10 grudnia 1948 r.

zakwestionowania przemocy, jako regulatora stosunków (więzi) międzyludzkich, odrzucenia postaw moralnych do gorszego traktowania osób słabszych (dzieci, kobiet, osób starszych), ograniczania praw jednostek i grup społecznych ze względu na wiek, płeć, pochodzenie etniczne czy orientację seksualną¹³. Wspomniane dokumenty podkreślają, że do harmonijnego rozwoju osobowości, dziecko potrzebuje miłości i zrozumienia. Powinno ono wzrastać pod opieką rodziców, w atmosferze przywiązania, moralnego i materialnego bezpieczeństwa.

Z Konwencji o prawach dziecka wywodzi się istotne dla dziecka i rodziny zasady: dobra dziecka, ochrony rodziny, ochrony prywatności życia rodzinnego, w tym autonomii rodziny, prymatu rodziców w wychowaniu dzieci, odpowiedzialności za rozwój dziecka, decydowania o sprawach dziecka, solidaryzmu rodzinnego, subsydiarności, ingerencji odpowiednich władz zgodnie z obowiązującym prawem w przypadku nadużyć lub zaniedbań ze strony rodziców i innych osób odpowiedzialnych za dziecko. W preambule Konwencji akcentowana jest rola rodziny w opiece i wychowaniu dziecka, jak również rola państwa w tworzeniu dogodnych do tego warunków rozwoju. W Konwencji oraz innych europejskich aktach prawnych¹⁴ podkreśla się, że to z rodzicielstwem łączy się odpowiedzialność, wskazując jednocześnie na konstytutywną cechę podmiotu, jakim jest rodzic, który zobowiązuje się do bycia odpowiedzialnym. Odpowiedzialność ta ma charakter ontologiczny, gdyż związana jest z bytem ludzkim.

Art. 3 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka daje dziecku prawo do tego, aby ocena i zabezpieczenie jego najlepiej pojętego interesu były sprawą nadrzędną we wszystkich dotyczących go działaniach oraz decyzjach, zarówno w sferze prywatnej, jak i publicznej. Z treści Konwencji wynika, że w stosunkach rodzinnych mamy do czynienia z samodzielnym podmiotem jakim jest dziecko. Żadne z praw nie może zostać naruszone przez nieprawidłową interpretację najlepiej pojętego interesu dziecka.

Obecne pojmowanie praw człowieka, w tym praw dziecka, praw rodziny – w porównaniu z prądami myślowymi lat 60-tych ubiegłego wieku, a także rzeczywistość, w której przyszło żyć współczesnej rodzinie – są diametralnie inne.

Powyższe okoliczności „wymusiły” szereg nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, w szczególności odnoszących się do przesłanek i sposobu zawierania małżeństw, problematyki stosunków majątkowych między małżonkami, separacji i rozwodu.

¹³ J. Oniszczyk: O znaczeniu i zmienności godności człowieka. Światowy katalog wolności i praw człowieka jako kryterium godności. (w) Człowiek. Prawo. Państwo. Księga Jubileuszowa dedykowana Stanisławowi Leszkowi Stadniczeńko, Warszawa 2017, s. 753-755.

¹⁴ Vide: np. Europejska konwencja o wykonywaniu praw dziecka (Dz.U. z 2000 r. poz. 1128).

Osiągnięcia nauk medycznych wywołały konieczność modyfikacji przepisów dotyczących pochodzenia dziecka.

Nowelizacje te nie wpłynęły jednak w większym stopniu na poprawę sytuacji dziecka i rodziny. Przeciwnie, zaobserwowano wzrost liczby skarg i wniosków o interwencję kierowanych do instytucji kontrolnych. Procedury sądowe nie przewidują w praktyce środków i metod rozładowania konfliktów i napięć w rodzinie. Brak jest skutecznych rozwiązań przeciwdziałających zaniedbaniom i niedomaganiom wychowawczym rodziców. Mediacja nie przyniosła oczekiwanych efektów. Okazała się instytucją o symbolicznym wymiarze. Postępowanie sądowe stawia sędziów w roli arbitra niezaangażowanego w udzielanie pomocy rodzinie w przezwyciężaniu rodzinnych kryzysów, konfliktów i wszelkiego rodzaju dysfunkcji. Powstają stowarzyszenia ochrony praw ojców, matek, rodziny. Postuluje się likwidowanie sądownictwa rodzinnego, a wśród sędziów rodzinnych rośnie poziom bezsilności i frustracji.

Nie ulega wątpliwości, że sądownictwo rodzinne nie spełnia oczekiwań społecznych i pokładanych w nim nadziei przyjętych w latach siedemdziesiątych XX wieku. Od lat formułowane są pod jego adresem te same zarzuty: przedłużające się postępowania, dzielenie problemów rodziny na sprawy i tryby, konfliktogenność procedur sądowych, nikła skuteczność i wykonalność orzeczeń w sprawach opiekuńczych, brak przepisów wykonawczych w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. Zastrzeżenia te są podnoszone niezależnie od okręgu sądowego i sądu, w którym rozpoznawane są sprawy rodzinne.

Prawo rodzinne z zawartymi w nim normami musi wyrażać świadomość, kim jest człowiek i obok wolności, i praw wskazywać na odpowiedzialność i obowiązki. Łączyć powinno filozoficzne pojmowanie powiązań między wolnością i odpowiedzialnością, przy uwzględnieniu myślenia personalistycznego. Aby właściwie rozumieć i interpretować prawo rodzinne, trzeba dostrzegać człowieka. Normą praw człowieka jest uznanie podmiotowości dziecka i uznawanie dobra dziecka, jego interesu za nadrzędne. Zgodnie z tymi wartościami muszą być zatem kształtowane stosunki prawne między rodzicem a dzieckiem.

Powyższe było podstawą decyzji Rzecznika Praw Dziecka w 2012 r. o przeprowadzeniu z sędziami rodzinnymi roboczych narad w okręgach sądowych na temat kondycji prawa rodzinnego i sądownictwa rodzinnego oraz konieczności niezbędnych zmian w tym zakresie. Wyniki spotkań z sędziami skłoniły Rzecznika do powołania Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego i Opiekuńczego przy Rzeczniku Praw Dziecka. W jej pracach brali udział stali jak i doraźni eksperci, reprezentujący różne grupy społeczne i zawodowe, w tym sędziowie, kuratorzy, przedstawiciele świata nauki, działacze organizacji

pozarządowych, Społeczni Doradcy Rzecznika Praw Dziecka. Komisji przyświecał jeden cel - aby prawo jak najlepiej służyło ludziom. Zarówno w płaszczyźnie materialnej, procesowej jak i wykonawczej, w oparciu o katalog praw wywiedzionych z Konwencji o prawach dziecka, w **projekcie Kodeksu rodzinnego** zostały sformułowane przepisy od strony podmiotu praw. Poszczególne dobra należne dziecku i rodzinie stanowią tu obszary ochrony. Projekt konsultowano ze środowiskiem praktyków i światem nauki.

Przełomu trzeciego tysiąclecia - to czas postępu i zagrożeń, upadku autorytetów, co przekłada się na funkcjonowanie rodziny. Interes społeczny przemawia za dowartościowaniem rodziny przez poświęcenie jej specjalnego aktu normatywnego regulującego prawa rodziny. Klauzule generalne takie jak: dobro dziecka, dobro rodziny, godność, nabierają obecnie rzeczywistej treści w praktyce stosowania prawa. Wyniki badań z zakresu socjologii wskazują, że w społeczeństwie o rozchwianym systemie moralnym rośnie roszczeniowo-przymuszająca funkcja prawa stanowionego, a maleje odśrodkowy imperatyw odpowiedzialności moralnej. Rodzina wymaga życzliwego, dyskretnego wsparcia, pomocy oraz opieki ze strony państwa, zgodnie z zasadą subsydiarności. Rodzina, choć jest najstarszą i podstawową wspólnotą, naturalną społecznością, to jej struktura, skład osobowy, zasady, wzory wzajemnych stosunków, relacje, sposoby wypełniania zadań i obowiązków, odpowiedzialność, w ogromnej mierze zależą od społeczeństwa, w jakim ona żyje. Upowszechnia się wielość form życia rodzinnego, a jednocześnie następuje wzrost opinii o naruszalności zasad i form życia rodzinnego.

Uznając rodzinę za podstawową i naturalną wspólnotę społeczności ludzkiej należy ją otoczyć jak największą troską i ochroną prawną. Wszystko w tym celu, aby rodzinę umocnić i dopomóc jej w wypełnianiu przez nią przynależnych funkcji i zadań.

Należy zaakcentować szczególną rolę i specyfikę sądownictwa rodzinnego, którego naczelnym celem – odróżniającym go od sądownictwa cywilnego i karnego – jest ochrona interesów osób, które z racji wieku, niepełnosprawności, nieporadności, nie są w stanie same bronić swych praw. Sędziowie rodzinni ingerują w sprawy najbliższe dla obywateli – stosunki i relacje wewnątrzrodzinne, a wydawane przez nich orzeczenia dotyczą osób, w szczególności dzieci, które nie mogą same o sobie decydować. Celem postępowania w sprawach rodzinnych i opiekuńczych nie jest tylko formalne rozstrzygnięcie wniosku, ale przede wszystkim niesienie pomocy rodzinie przeżywającej trudności. Natura tych spraw oraz cel postępowania – dobro dziecka – nakazują obowiązek roztropnego działania sądu.

Sędzia rodzinny nie tylko kieruje postępowaniem sądowym i odpowiada za prawidłowe rozstrzygnięcie sprawy, ale również nadzoruje przebieg wykonania wydanych

przez siebie orzeczeń. Postępowanie wykonawcze może trwać wiele lat – niejednokrotnie aż do osiągnięcia przez dziecko pełnoletności. Przepisy prawa wymagają od sędziego rodzinnego podejmowania aktywnej współpracy i współdziałania z różnego rodzaju instytucjami i organizacjami zajmującymi się problematyką rodziny i wychowania.

Podkreślić należy, że w sprawach rodzinnych powinni orzekać sędziowie posiadający szczególne kwalifikacje do orzekania w kwestiach dotyczących rodziny, dzieci i nieletnich. Oprócz znajomości prawa, potrzebne są doświadczenie zawodowe i życiowe oraz szeroka wiedza z zakresu etyki, psychologii, w tym psychologii dziecięcej, socjologii i pedagogiki. Niezbędne są odpowiednie przygotowanie i specjalizacja w prawie rodzinnym. Sędzia rodzinny musi posiadać nie tylko ugruntowaną i wszechstronną wiedzę prawniczą, ale także być osobą wyczuloną na sprawy rodziny i młodzieży, przekonaną o potrzebie podejmowania działań na rzecz umacniania i ochrony rodziny. Powinien też posiadać umiejętność nawiązywania kontaktów i zdobywania zaufania osób, w których życie ingeruje. Oprócz wysokich kwalifikacji zawodowych, sędzia rodzinny powinien być człowiekiem charakteryzującym się empatią, dużą wrażliwością na sprawy dziecka oraz chęcią niesienia pomocy rodzinie¹⁵. Wszystko to składa się na specyfikę działania sądów rodzinnych, które powinny funkcjonować także w sądach okręgowych. Sędzia, który na co dzień orzeka w sprawach cywilnych nie ma doświadczenia w prowadzeniu spraw rodzinnych, często też nie docenia wagi tych spraw. Pokutuje błędne przekonanie, że praca sędziego rodzinnego jest łatwiejsza i lżejsza, aniżeli sędziów karnistów lub cywilistów. Kwestie te były wielokrotnie podnoszone przez Rzecznika Praw Dziecka w wystąpieniach generalnych kierowanych do Ministra Sprawiedliwości¹⁶.

Z tych względów w **projekcie Kodeksu rodzinnego** przyjęto zasadę wyłącznej właściwości sądu rodzinnego, jako sądu orzekającego w sprawach rodzinnych w obu instancjach (proj. art. 18, art. 19), uwzględniając w ten sposób szczególną rolę sądownictwa rodzinnego w ochronie wartości wskazanych w proj. preambule do **Kodeksu rodzinnego** oraz potrzebę realizacji i rozwoju idei tego sądownictwa.

¹⁵ Stowarzyszenie Sędziów Rodzinnych w Polsce, *Sędziowie rodinni o sobie – wyniki badania 2012*, <http://www.sssrwp.pl/aktualnosci.php?typ=pu&art=62&start=8&irek=9>.

¹⁶ ZBIA/500/9-1/08/NG

http://brpd.gov.pl/sites/default/files/rpd_stare/wystapienia/wyst_2008_30_01.pdf

ZSR/500/24/2010/AK

http://brpd.gov.pl/sites/default/files/rpd_stare/wystapienia/wyst_2010_12_06_sksipc.pdf

ZSR/500/8-1/2010/KC

http://brpd.gov.pl/sites/default/files/rpd_stare/wystapienia/wyst_2010_02_22.pdf

ZSR.422.11.2017.MK

http://brpd.gov.pl/sites/default/files/2017_07_24_wyst_ms.pdf

W treści opracowywanego **projektu Kodeksu rodzinnego** odbijają się te wszystkie wartości społeczne, które funkcjonują w życiu społecznym i wpływają na przyjmowanie określonego rozwiązania. Są to z jednej strony wartości ideologii oficjalnej, a z drugiej walory będące składową częścią różnych – częściowo niezależnych od prawa – autonomicznych form świadomości społecznej, a więc moralnej, religijnej, obyczajowej.

Proponowana w **projekcie Kodeksu rodzinnego** reforma kreuje nowy system prawa rodzinnego, choć powiela niektóre z regulacji obowiązującego Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Dotyczą one w szczególności: zawarcia małżeństwa, jego ustania, małżeńskich ustrojów majątkowych, separacji, pochodzenia dziecka, alimentacji, opieki i kurateli. W projekcie zawarto część ogólną i szczególną z odesłaniem posiłkowym, że w zakresie nieuregulowanym mają zastosowanie przepisy Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego.

W **projekcie Kodeksu rodzinnego** podkreślono zasadę dobra dziecka, zasadę poszanowania praw i odpowiedzialności obojga rodziców oraz autonomię rodziny, wskazując na możliwość ingerencji w życie rodzinne wyłącznie w uzasadnionych przypadkach. Zasada pomocy państwa dotyczyć powinna udzielania wczesnego wsparcia oraz zabezpieczenia socjalnego rodzin, w szczególności dla tego potrzebujących.

Rodzina jest podstawową strukturą społeczną w wymiarze uniwersalnym. Rodzina jest pierwszą i w wielu aspektach najważniejszą zbiorowością, w której dzieci i młodzież uczą się życia odpowiedzialnego. Ma odpowiedzialną rolę do spełnienia na płaszczyźnie emocjonalnej, moralnej oraz społecznej w wychowaniu dzieci i młodzieży. W systemowo ujmowanej rodzinie, małżeństwo stanowi podsystem podstawowy. Utrata zdolności do racjonalnego i odpowiedzialnego myślenia jest jednym z głównych mechanizmów niepowodzeń w rodzinie.

Żyjemy obecnie w okresie wielkich przemian cywilizacyjnych, odkryć naukowych oraz znaczącego rozwoju techniki. Te i inne zmiany mają istotny wpływ nie tylko na poziom rozwoju przemysłowego, społecznego, ale również wywierają znaczący wpływ na funkcjonowanie rodziny i wychowanie dzieci. Szkołą dojrzałej postawy nadal stają się te rodziny, w których dorośli dają odpowiedzialny przykład.

Akcentowanie odpowiedzialności rodzicielskiej stanowi nawiązanie do współczesnej koncepcji filozofii odpowiedzialności. Ściśle powiązано tu rozumienie praw dziecka z koncepcją człowieka, w tym dziecka, rodziny i wychowania, które stanowią podstawę proponowanych rozwiązań, a następnie interpretacji i wykładni, co przekładać się ma na troskę o dobro dziecka i dobro rodziny.

W *projekcie Kodeksu rodzinnego* prezentowana jest odpowiedzialność nawiązująca do istnienia wartości i zachodzących między nimi związków, które są pierwszym warunkiem idei odpowiedzialności. Macierzyństwo i ojcostwo (rodzicielstwo), to niezwykle trudne role. W odpowiedzialności rodzicielskiej występuje kilka aspektów odpowiedzialności: moralny, psychologiczny, pedagogiczny, społeczny i prawny. Odpowiedzialność ma wymiar podmiotowy „za kogoś”, „za coś”, „przed kimś za coś” i „przed samym sobą za coś”.

Konwencja o prawach dziecka uznaje pierwszeństwo rodziców w zakresie odpowiedzialności za dziecko. Rola państwa jest subsydiarna. W aktualnie obowiązującym Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym dzieci podlegają władzy rodzicielskiej i władztwu rodziców. Rodziców, jak się wydaje, nie postrzega się tu w funkcji podmiotów zobowiązanych z tytułu ochrony praw dziecka.

Wskazując na odpowiedzialność w działaniu człowieka, a nie władzę rodzicielską, na ponadczasowy archetyp odpowiedzialności, w projektowanym *Kodeksie rodzinnym* podkreśla się relacyjność w stosunkach rodzic-dziecko. Z odpowiedzialnością wiążą się: powinność rodziców, dialog, wolność, sprawiedliwość, godność osobowa, prawda, troska, wzajemny szacunek i pomoc.

Podjmując decyzję o opracowaniu nowej regulacji w postaci *projektu Kodeksu rodzinnego*, Rzecznik Praw Dziecka kierował się następującymi przesłankami:

- 1) dostosowaniem przepisów prawa rodzinnego do obecnej sytuacji społecznej i ustrojowej rodziny;
- 2) wprowadzeniem zmian odnoszących się do nowego, europejskiego pojęcia stosunków rodzinnych,
- 3) wzmocnieniem podmiotowości dziecka, rodziny, w tym małżeństwa;
- 4) zwiększeniem ochrony dobra dziecka, jego praw i wolności;
- 5) wprowadzeniem nowej instytucji działającej dla dobra dziecka – adwokata dziecka;
- 6) wprowadzeniem odpowiedniej reprezentacji dziecka w postępowaniu;
- 7) nadaniem odpowiedniej rangi ustawowej czynności wysłuchania dziecka;
- 8) wprowadzeniem nowej jakości pracy kuratora sądowego w budowaniu lub odbudowywaniu relacji osobistych dziecka z rodzicem lub inną osobą uprawnioną do relacji z dzieckiem;
- 9) przyjęciem zasady, że w sprawach dotyczących dziecka organy władzy publicznej i inne podmioty powinny się kierować jego dobrem, wspierać rodzinę i umacniać więzi łączące jej członków, a także udzielać im ochrony, pomocy i wsparcia, przy

- zachowaniu zasady subsydiarności;
- 10) położeniem nacisku na pomoc i wsparcie dla dziecka i rodziny;
 - 11) odejściem od pojęcia władztwa rodzica nad dzieckiem i zastąpieniem „władzy rodzicielskiej” pojęciem „odpowiedzialności rodzicielskiej”, pojęcia „winy za rozkład pożycia małżeńskiego” pojęciem „odpowiedzialności za rozkład pożycia małżeńskiego” oraz pojęcia „kontakty” pojęciem „relacji osobistych”;
 - 12) wprowadzeniem nowych pojęć, m.in. „relacji rodzinnych”, „sytuacji wychowawczych”, „pieczy konsensualnej”, „pieczy równoważnej”;
 - 13) sformułowaniem i nadaniem podstawowym zasadom prawa rodzinnego rangi ustawowej;
 - 14) zdefiniowaniem podstawowych pojęć prawa rodzinnego, użytych w **projekcie Kodeksu**, w tym dobra dziecka, odpowiedzialności rodzicielskiej, rodziny, współdziałania dla dobra rodziny;
 - 15) przełamaniem zasady kontrydiktoryjności właściwej w postępowaniu cywilnym oraz wprowadzeniem zasady, że w sprawach rodzinnych należy przede wszystkim kierować się dobrem dziecka oraz dążyć do ugodowego rozwiązywania konfliktów i sporów, w szczególności w drodze mediacji;
 - 16) przywróceniem instytucji posiedzeń pojednawczych prowadzonych przez odpowiednio do tego przygotowane osoby;
 - 17) opracowaniem regulacji prawa rodzinnego wykonawczego i umieszczeniem jej na poziomie ustawy;
 - 18) zamieszczeniem w jednym akcie prawnym nie tylko przepisów prawa materialnego regulujących stosunki rodzinne, ale także prawa procesowego, umożliwiającego prawidłowe zastosowanie regulacji materialnoprawnych oraz przepisów wykonawczych.

Przedstawiony **projekt Kodeksu rodzinnego** jest kompleksowym podejściem do tematu prawa rodzinnego, regulując w jednym akcie prawnym prawo rodzinne w trzech obszarach: prawa materialnego, prawa procesowego i prawa wykonawczego.

Zmianie uległa też systematyka regulowanych zagadnień. W odróżnieniu do obowiązującego Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, **projekt Kodeksu rodzinnego** składa się z siedmiu Ksiąg.

Księga pierwsza zawiera przepisy ogólne dotyczące prawa rodzinnego, w tym wskazanie naczelných zasad prawa rodzinnego oraz objaśnienie określeń ustawowych,

użytych w projekcie, co umożliwi dokonywanie jednolitej, właściwej interpretacji przepisów prawa i ich stosowanie w praktyce, zarówno dla potrzeb orzekania, jak i umożliwienia korzystania z przepisów osobom niemającym przygotowania prawniczego.

Księga druga zajmuje się rodziną i zawiera wszelkie treści w tym zakresie, wymagające uregulowania prawnego. W jej skład wchodzi następujące tytuły:

1. przepisy wstępne,
2. relacje kreujące rodzinę i inne środowiska opiekuńczo-wychowawcze (zawarcie małżeństwa, macierzyństwo i ojcostwo, adopcja, piecza zastępcza),
3. dziecko w rodzinie (przepisy wstępne, odpowiedzialność rodzicielska, wykonywanie obowiązków i praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej, nadzór nad wykonywaniem praw i obowiązków wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej, miejsce zwykłego pobytu dziecka, reprezentacja dziecka, zarząd majątkiem dziecka, nazwisko dziecka, utrzymywanie relacji z dzieckiem).

Umieszczenie rodziny w początkowej Księdze zawierającej szczegółowe rozwiązania materialnoprawne jest podkreśleniem roli i znaczenia tej instytucji dla ochrony dobra dziecka, jego praw i wolności oraz ochrony rodziny, rozwoju stosunków rodzinnych w obszarze stosunków międzyludzkich, a także budowy podmiotowości dziecka i rodziny. Zwraca uwagę kolejność poszczególnych tytułów w Księdze, pierwszy z nich zawiera treści związane z powstaniem rodziny, drugi – dotyczy statusu dziecka w rodzinie.

Księga trzecia – to regulacja prawna instytucji małżeństwa, jako podstawowej formy kreującej powstanie rodziny. Składa się z następujących tytułów:

1. przepisy wstępne,
2. prawa i obowiązki osobiste małżonków,
3. małżeńskie ustroje majątkowe (ustawowy ustrój majątkowy, umowne ustroje majątkowe, rozdzielność majątkowa, rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków, przymusowy ustrój majątkowy),
4. separacja,
5. ustanie małżeństwa.

Czwarta Księga dotyczy alimentacji, piąta – opieki i kurateli.

W Księdze szóstej ujęto postępowanie w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. W jej skład wchodzi następujące tytuły:

1. postępowanie rozpoznawcze (przepisy wstępne, wysłuchanie dziecka, postępowanie pojednawcze i mediacja),
2. postępowanie w sprawach małżeńskich (przepisy wstępne, sprawy małżeńskie, sprawy

o separację i o rozwód, inne sprawy małżeńskie),

3. sprawy między dziećmi a rodzicami i innymi osobami ponoszącymi taką odpowiedzialność jak rodzice (przepisy wstępne, sprawy o pochodzenie dziecka, inne istotne sprawy dziecka, sprawy o adopcję, sprawy o wydanie dziecka wobec którego ponoszona jest odpowiedzialność rodzicielska lub wydanie osoby pozostającej pod opieką, postępowanie opiekuńcze w przypadku umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, sprawy dotyczące relacji z dzieckiem, postępowanie w sprawie ochrony prawa dziecka do życia i ochrony zdrowia w razie spożywania przez kobietę w ciąży alkoholu lub używania innych substancji psychoaktywnych, postępowanie w sprawach z zakresu opieki i kurateli, postępowanie o uznanie i stwierdzenie wykonalności zagranicznych orzeczeń sądowych).

W Księdze siódmej **projekt Kodeksu rodzinnego** reguluje postępowanie wykonawcze.

W pierwszym tytule – przepisy wstępne, zawarto zakres zastosowania oraz cel postępowania wykonawczego. W kolejnych tytułach określono organy wykonawcze i ich właściwość, kwestie wykonania orzeczeń, prawa i obowiązki uczestnika postępowania wykonawczego, czynności nadzoru nad wykonaniem obowiązków i praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej, nadzór nad sprawowaniem opieki, uczestnictwo kuratora sądowego w relacjach z dzieckiem oraz współpracę organów wykonawczych z administracją publiczną i innymi podmiotami.

Całość **projektu Kodeksu rodzinnego** poprzedza Preambuła.

W Preambule wskazano na wyjątkową rolę prawa rodzinnego w zakresie ochrony praw i wolności dziecka, praw rodziny oraz wieloaspektowość prawa rodzinnego w procesie stanowienia i stosowania prawa. Podkreślono, że w poszanowaniu godności człowieka, Rzeczpospolita Polska chroni dobro dziecka i dobro rodziny, wspiera rodzinę, w tym małżeństwo, a także rodzicielstwo oraz zgodnie z zasadą subsydiarności tworzy warunki do prawidłowego funkcjonowania rodziny. To przyrodzona godność człowieka stanowi źródło przysługujących mu praw. Prawa te gwarantują zaś Konstytucja RP i obowiązujące akty prawa międzynarodowego.

Prawo rodzinne ma działać dla dobra dziecka i zapewnienia mu godnych warunków życia w rodzinie, zaspokojenia jego potrzeb fizycznych, psychicznych, społecznych i moralnych, kształtujących osobowość dziecka. W Preambule **projektu Kodeksu** podkreśla się rolę rodziny jako podstawowej wspólnoty osób i instytucję społeczną. Rodzina stanowi naturalne środowisko wychowania i rozwoju dziecka. Prawo rodzinne ma uruchomić instrumenty takiego budowania środowiska wychowawczego, aby gwarantowało ono

wszechstronny rozwój dziecka oraz wzmacniające pozycję i funkcję rodziny.

W Preambule wskazano na dialog i mediację jako preferowane narzędzia rozwiązywania konfliktów i sporów rodzinnych, a także na szczególną rolę sądownictwa rodzinnego w ochronie wskazanych wyżej wartości oraz potrzebę realizacji i rozwoju idei tego sądownictwa.

Pośród naczelnych zasad prawa rodzinnego, sformułowanych w Księdze Pierwszej **projektu Kodeksu rodzinnego**, wymieniono następujące:

- zasadę podmiotowości dziecka (proj. art. 7),
- zasadę dobra dziecka (proj. art. 8),
- zasadę ustalania pochodzenia dziecka (proj. art. 9),
- zasadę wysłuchania dziecka (proj. art. 10),
- zasadę wychowywania dziecka w środowisku rodzinnym (proj. art. 11),
- zasadę ochrony rodziny (proj. art. 12),
- zasadę monogamii małżeństwa (proj. art. 13),
- zasadę autonomii rodziny (proj. art. 14),
- zasadę pomocniczości państwa (proj. art. 15),
- zasadę niedyskryminacji rodzin i dzieci (proj. art. 16),
- zasadę medacyjnego rozwiązywania konfliktów i sporów rodzinnych (proj. art. 17),
- zasadę prymatu sądownictwa rodzinnego (proj. art. 18),
- zasadę odrębności sądownictwa rodzinnego (proj. art. 19),
- zasadę współpracy w sprawach rodzinnych (proj. art. 20).

W Księdze tej umieszczono również słowniczek pojęć, tj. objaśnienie określeń ustawowych, użytych w **projekcie Kodeksu** (proj. art. 21). Swoje miejsce mają tutaj definicje: dziecka, dobra dziecka, adwokata dziecka, instytucjonalnej ochrony dziecka i rodziny, konkubinatu, kurateli, małżeństwa, mediacji rodzinnej, miejsca zwykłego pobytu, odpowiedzialności rodzicielskiej, opieki, organu pomocniczego sądu, osoby bliskiej dziecku, pieczy konsensualnej, pieczy równoważnej, pieczy zastępczej, pokrewieństwa, powinowactwa, przedstawiciela ustawowego dziecka, relacji osobistych, relacji rodzinnych, rodziny, sądu rodzinnego, sytuacji wychowawczej, uczestnika postępowania, współdziałania dla dobra rodziny oraz wysłuchania dziecka.

Większość z tych pojęć funkcjonuje już w obszarze obowiązującego Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, nigdy natomiast nie zostały one zdefiniowane, co w praktyce

rodzi problemy interpretacyjne i związane z tym różne ich rozumienie i stosowanie. **Projekt Kodeksu rodzinnego** doprecyzowuje je, wprowadzając jednocześnie kilka nowych pojęć. Poniżej szerzej omówione zostaną niektóre z nich.

Projekt definiuje pojęcie „dziecka” (proj. art. 21 pkt 3), które obecnie nie jest określone w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. **Projekt Kodeksu rodzinnego** przyjmuje definicję dziecka tożsamą z definicją zawartą w ustawie o Rzeczniku Praw Dziecka¹⁷. Dzieckiem jest więc każda istota ludzka od poczęcia do pełnoletności.

Z pojęciem „dziecka” ściśle wiąże się zdefiniowanie „dobra dziecka”, jako stanu, w którym dziecko osiąga prawidłowy, całościowy i harmonijny rozwój psychiczny, fizyczny i społeczny, z poszanowaniem jego godności i wynikających z niej naturalnych praw. Jest ono kształtowane w szczególności przez pozytywne relacje osobiste, relacje rodzinne i sytuacje wychowawcze (proj. art. 21 pkt 2).

W **projekcie Kodeksu rodzinnego** kładzie się szczególny nacisk na podmiotowość dziecka, na którą składają się nie tylko wolności i prawa, ale i odpowiedzialność za ich posiadanie oraz obowiązki. Przykładowo, wskazać należy przepisy proj. art. 112-115, art. 118, w myśl których:

- a) dziecko ma prawo do szczególnej troski i pomocy oraz ochrony swoich praw i wolności, określonych w Konstytucji, Konwencji o prawach dziecka, Europejskiej Konwencji o wykonywaniu praw dziecka, **Kodeksie** i innych ustawach;
- b) rodzice i dzieci są obowiązani do wzajemnego szacunku i wspierania się, także po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności;
- c) dziecko ma prawo do utrzymywania relacji z rodzicami, osobami jemu bliskimi, w szczególności z krewnymi lub powinowatymi rodziców oraz innymi osobami, które zapewniają bądź zapewniały mu pieczę i wychowanie, realizację jego potrzeb emocjonalnych, rozwojowych, bytowych, społecznych i duchowych;
- d) dziecko powinno utrzymywać relacje z rodzicami, chyba że ma to negatywny wpływ na jego rozwój lub postawy;
- e) dziecko posiada autonomię, a w sprawach dotyczących jego osoby lub majątku ma prawo do bycia wysłuchanym;
- f) dziecko powinno przestrzegać zasad ustanowionych przez rodziców, a w sprawach, w których może samodzielnie podejmować decyzję i składać oświadczenia woli, powinno wysłuchać zaleceń i opinii rodziców, formułowanych dla jego dobra;

¹⁷ Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. z 2017 r. poz. 922).

- g) dziecko powinno pomagać rodzicom we wspólnym gospodarstwie domowym, a jeżeli posiada własne dochody, przyczyniać się do pokrywania kosztów prowadzenia tego gospodarstwa.

Powyższe rozwiązania wzmacniają podmiotowość dziecka oraz zwiększają gwarancje ochrony dobra dziecka, jego praw i wolności, w tym prawa dziecka do wychowania w rodzinie, przez oboje rodziców oraz do wysłuchania, co niewątpliwie jest odzwierciedleniem i wzmocnieniem postanowień m.in. Konwencji o prawach dziecka w naszym porządku krajowego. O podmiotowości dziecka w postępowaniu sądowym świadczy także to, że **projekt Kodeksu rodzinnego** nadaje dziecku status uczestnika postępowania.

W odniesieniu do wysłuchania dziecka, sąd ma obowiązek przeprowadzenia tej czynności we wszystkich sprawach dotyczących osoby dziecka lub jego majątku (proj. art. 299 § 1) oraz uwzględnia stanowisko dziecka i jego rozsądne życzenia, stosownie do okoliczności, rozwoju intelektualnego, społecznego i psychicznego oraz stanu zdrowia dziecka (proj. art. 299 § 2). W wysłuchaniu dziecka powinien uczestniczyć biegły psycholog lub inny specjalista (proj. art. 299 § 3).

Projekt Kodeksu, co do zasady, wprowadza jednorazowość wysłuchania dziecka. Wyjątkiem jest tu dopuszczalność ponownego wysłuchania, jeżeli wymaga tego ochrona praw i dobra dziecka (proj. art. 299 § 4). Wskazuje się także warunki, w jakich wysłuchanie dziecka ma miejsce. Warunki wysłuchania muszą stanowić gwarancję, że czynność wysłuchania będzie prowadzona zgodnie z dobrem dziecka i że nie naruszy jego praw.

Projekt szczegółowo wskazuje na następujące okoliczności wysłuchania:

- bez obecności stron, uczestników postępowania, ich pełnomocników,
- poza salą sądową, w pomieszczeniu przyjaznym dziecku,
- w sposób zapewniający dziecku pełną swobodę wypowiedzi,
- w uzasadnionych przypadkach – w miejscu zwykłego pobytu dziecka (proj. art. 300 § 1),
- czynność wysłuchania utrwała się na nośnikach utrwalających dźwięk i obraz oraz sporządza się z czynności notatkę (proj. art. 300 § 2 zd. pierwsze),
- zapisu dźwięku i obrazu z wysłuchania dziecka oraz treści notatki nie udostępnia się uczestnikom i stronom postępowania oraz ich pełnomocnikom (proj. art. 300 § 2 zd. drugie),
- pora i czas wysłuchania powinny uwzględniać potrzeby wynikające z wieku dziecka,

nawiązania z nim kontaktu przez biegłego psychologa lub innego specjalistę przed przystąpieniem do wysłuchania oraz ewentualnych przerw w prowadzeniu tej czynności (proj. art. 300 § 3),

- przed rozpoczęciem wysłuchania, biegły psycholog lub inny specjalista może przeprowadzić z dzieckiem wstępną rozmowę w celu obniżenia poziomu lęku i niepokoju dziecka (proj. art. 300 § 5),
- przed rozpoczęciem wysłuchania, sędzia informuje dziecko o znaczeniu i sposobie prowadzenia wysłuchania, w sposób zrozumiały dla dziecka, stosownie do jego wieku i stopnia dojrzałości (proj. art. 300 § 4). Biegły psycholog lub inny specjalista może, w miarę potrzeby, udzielić sędziemu pomocy w wyjaśnieniu zasad wysłuchania, w tym obowiązku mówienia prawdy, utrwalania czynności w formie zapisu na nośnikach oraz prawa dziecka do odmowy wysłuchania (proj. art. 300 § 5). Z pomocy psychologa lub innego specjalisty sędzia korzysta zawsze, gdy wysłuchuje dziecko z niepełnosprawnością (proj. art. 300 § 6).

Podkreślenia wymaga, że zapisu dźwięku i obrazu z wysłuchania dziecka oraz treści notatki nie udostępnia się uczestnikom i stronom postępowania oraz ich pełnomocnikom. Regulacja w proponowanym brzmieniu ma zagwarantować dziecku poczucie bezpieczeństwa i swobodę wypowiedzi, umożliwić jej szczerość i wskazanie, jakie są oczekiwania dziecka i jego potrzeby, a przede wszystkim zapobiec wejściu dziecka w konflikt lojalności lub interesów z którymkolwiek z rodziców.

W **projekcie Kodeksu rodzinnego** przewidziano wydanie aktu wykonawczego, określającego sposób przygotowania wysłuchania dziecka oraz warunki, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania wysłuchania, w tym ich wyposażenie techniczne, w celu zapewnienia swobody wypowiedzi i poczucia bezpieczeństwa wysłuchiwanego dziecka (proj. art. 300 § 7).

Przed wydaniem orzeczenia co do istoty sprawy, sąd ma obowiązek wysłuchania także przedstawiciela ustawowego dziecka. W uzasadnionych przypadkach powinien również wysłuchiwać inną osobę bliską dziecku, jego opiekuna, kuratora lub adwokata dziecka (proj. art. 301).

Dla zwiększenia ochrony dobra dziecka, jego praw i wolności, **projekt Kodeksu rodzinnego** wprowadza nowe instytucje prawne:

- ochronę dobra i praw dziecka wspólnie wychowywanego,
- ochrony dobra dziecka jeszcze nieurodzonego,

- ochronę dobra i praw dziecka nieposiadającego obywatelstwa polskiego przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki,
- ochronę po uzyskaniu przez dziecko pełnoletności.

Przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego obejmują obecnie ochroną prawną dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków (art. 56 § 2, art. 61¹ §2, art. 58 § 4. Ochroną prawną nie jest objęte dobro dziecka wspólnie wychowywanego przez małżonków, którego rodzicem jest tylko jeden z nich.

W **projekcie Kodeksu rodzinnego** poszerza się ochronę małoletniego dziecka małżonków, wprowadzając ochronę dziecka wspólnie wychowywanego przez małżonków (proj. art. 219 § 2, art. 222 § 1, 2 i 4, art. 335).

Dodatkowo, w sprawach o separację i rozwód, projekt wprowadza obowiązek sądu skierowania małżonków wspólnie wychowujących dziecko do specjalisty z zakresu życia rodzinnego, w celu uświadomienia im następstw separacji albo rozwodu dla rozwoju i wychowania dziecka (proj. art. 331 § 1). W projekcie przewidziano w tym zakresie wydanie aktu wykonawczego, który określać będzie kwalifikacje i zasady powoływania i wynagradzania specjalistów, mając na względzie w szczególności zapewnienie profesjonalizmu w prowadzeniu przez nich poradnictwa rodzinnego (proj. art. 331 § 2). Projekt wprowadza także konieczność prowadzenia całości postępowania dowodowego w sprawach o separację albo rozwód, jeżeli małżonkowie wspólnie wychowują małoletnie dziecko (proj. art. 335 *a contrario*).

Całkowite *novum* stanowi projektowana w **Kodeksie rodzinnym** regulacja dotycząca ochrony dziecka, po uzyskaniu przez nie pełnoletności (proj. art. 246, art. 113 § 2) oraz ochrony dziecka jeszcze nieurodzonego (proj. art. 132).

W odniesieniu do ochrony dziecka po uzyskaniu pełnoletności, Kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje możliwość uchylenia się od wykonywania obowiązku alimentacyjnego względem uprawnionego, jeżeli żądanie alimentów jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 144¹). Tego typu roszczenie rodzica o świadczenia alimentacyjne, w skonkretyzowanej sytuacji, może stanowić nadużycie przysługującego mu uprawnienia. Przepis pozwala więc na uchylenie się od płacenia alimentów na rzecz wstępnego, nie stanowi natomiast podstawy do uchylenia się od płacenia przez zstępnego kosztów utrzymania wstępnego przebywającego w domu pomocy społecznej.

Opisane powyżej zagadnienie stanowi istotny problem społeczny. Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie zgłaszał postulat zmiany przepisów w tym zakresie oraz potrzebę

objęcia ochroną zstępnych¹⁸, gdy ponoszenie opłat stoi w sprzeczności z klauzulą zasad współżycia społecznego. Przedstawił również swoje stanowisko w tej sprawie do petycji procedowanych w sejmowej Komisji do Spraw Petycji¹⁹, podnosząc konieczność spójności z regulacją art. 144¹ Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

Prawo musi chronić dzieci po uzyskaniu przez nie pełnoletności, w przypadkach braku ponoszenia przez rodziców odpowiedzialności rodzicielskiej lub jej nadużywania, uchylania się od świadczeń alimentacyjnych, czy popełniania w przeszłości na szkodę tych dzieci przestępstwa. Zstępni w bliższej i dalszej kolejności w takich sytuacjach, niezależnie od ich statusu majątkowego, powinni mieć możliwość uchylenia się od obowiązków pokrywania kosztów pobytu wstępnego w domu pomocy społecznej. Ponoszenie bowiem tych kosztów jest z punktu widzenia sprawiedliwości społecznej niesłuszne.

Powyższe przesłanki legły u podstaw pozostawienia w projektowanej regulacji prawnej treści przepisu art. 144¹ Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz dodanie nowej treści zawartej w proj. art. 246. Podkreślenia wymaga, że wprowadzone proj. art. 246 rozwiązanie dotyczy zstępnych w bliższej i dalszej kolejności oraz, że przepis znajdzie zastosowanie tylko w sytuacjach wyjątkowych.

Projekt w miejsce klauzuli zasad współżycia społecznego posługuje się klauzulą zasad prawa rodzinnego, jako pojęciem szerszym. W tym miejscu należy podnieść, że klauzula zasad prawa rodzinnego została wprowadzona w wielu miejscach projektowanego **Kodeksu rodzinnego** (m.in. proj. art. 6, art. 214 § 2, art. 222 § 2, art. 244, art. 245, art. 246, art. 258 § 2, art. 277 § 2, art. 315, art. 432), jako generalna dyrektywa orzekania w sprawach rodzinnych i opiekuńczych.

Drugą formą ochrony dziecka po uzyskaniu przez nie pełnoletności jest przepis art. 113 § 2 **projektu Kodeksu rodzinnego**. Przepis ten zakłada możliwość orzeczenia przez sąd wobec osób, które dotychczas ponosiły odpowiedzialność rodzicielską, dalszego wykonywania wynikających z niej obowiązków lub praw przez określony czas w sytuacji, gdy dziecko, które osiągnęło pełnoletność, nie ma możliwości samodzielnej egzystencji (niepełnosprawność). Orzeczenie sądu może zostać zmienione w każdym czasie w przypadku zmiany okoliczności (proj. art. 113 § 3).

Wprowadzenie do **projektu Kodeksu rodzinnego** ochrony dziecka jeszcze

¹⁸ ZSS.422.14.2017.AT

http://brpd.gov.pl/sites/default/files/2017_12_12_wyst_mrpips.pdf

ZSS.422.35.2017. AT

http://brpd.gov.pl/sites/default/files/2017_09_08_petycja.pdf

¹⁹ BKSP-145-114/16, BKS-145-218/17

nieurodzonego jest realizacją prawa dziecka do życia i ochrony zdrowia w przypadku spożywania alkoholu przez kobietę w ciąży lub używania innych substancji psychoaktywnych (proj. art. 132).

W Polsce, co roku rodzi się kilka tysięcy dzieci z zaburzeniami spowodowanymi spożywaniem alkoholu przez matki w okresie ciąży. Dzieci te są bezbronne wobec braku skutecznych mechanizmów je chroniących. Do sięgania po alkohol podczas ciąży przyznaje się ok. 30 % kobiet. Jest to więc duży problem społeczny wymagający pilnego rozwiązania.

Zgodnie z Konstytucją RP, Konwencją o prawach dziecka oraz innymi aktami prawnymi, ochrona praw dziecka jest priorytetem, a państwo ma obowiązek chronić, m.in. dzieci, rodzinę, macierzyństwo i rodzicielstwo. W ocenie Rzecznika Praw Dziecka istnieje konieczność podjęcia działań dla zabezpieczenia dziecka przed negatywnymi konsekwencjami nieodpowiedzialnych zachowań podejmowanych przez kobiety w ciąży. Picie alkoholu, zażywanie innych substancji psychoaktywnych w okresie ciąży powoduje trwałe uszkodzenie dziecka.

W powyższej sprawie Rzecznik Praw Dziecka zwracał się do Ministra Sprawiedliwości Prokuratora Generalnego, Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministra Zdrowia²⁰ o podjęcie zintegrowanych i wielopłaszczyznowych działań mających na celu zabezpieczenie szeroko pojętego dobra dziecka zagrożonego utratą zdrowia lub życia na skutek nieodpowiedzialnego zachowania matek. Działania profilaktyczne, edukacyjne i interwencyjne, podjęte dotychczas przez wskazane resorty nie przełożyły się na wypracowanie skutecznych rozwiązań prawnych chroniących dziecko. Rzecznik Praw Dziecka wystąpił także do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej²¹ z prośbą o rozważenie podjęcia inicjatywy ustawodawczej zmierzającej do prawnego uregulowania problemu kobiet w ciąży, działających na szkodę swojego dziecka.

Zaproponowana w **projekcie Kodeksu rodzinnego** regulacja (proj. art. 403-414) ma przede wszystkim uświadomić kobiecie w ciąży szkodliwe dla dziecka skutki nieodpowiedzialnych zachowań w okresie ciąży, edukować w zakresie wpływu alkoholu lub

²⁰ ZSR.422. 23.2015.MK

http://brpd.gov.pl/sites/default/files/wyst_2016_08_26_mz_ms_mrpips.pdf

http://brpd.gov.pl/sites/default/files/2017_11_22_wyst_ms.pdf

http://brpd.gov.pl/sites/default/files/2017_11_22_wyst_mrpips.pdf

http://brpd.gov.pl/sites/default/files/2017_11_22_wyst_mz.pdf

²¹ GAB.422.11.2017.AT

http://brpd.gov.pl/sites/default/files/2017_09_07_prezydent.pdf

innych substancji psychoaktywnych na rozwój dziecka, udzielić kobiecie w ciąży pomocy i wsparcia w przezwyciężaniu trudności i w wyjściu z uzależnienia.

Projekt nakłada na sąd obowiązek wysłuchania kobiety w ciąży oraz informowania, m.in. o negatywnym wpływie alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych na zdrowie kobiety i jej dziecka, a także o konieczności zachowania abstynencji w okresie ciąży. Sąd może również skierować kobietę w ciąży do placówki prowadzącej edukację w tym zakresie lub do specjalistów zajmujących się terapią i leczeniem uzależnień, celem udzielenia jej pomocy lub podjęcia przez nią terapii leczenia uzależnień. Może także przydzielić kobiecie w ciąży asystenta rodziny, zawiadomić jednostkę organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej o potrzebie udzielenia kobiecie w ciąży odpowiedniej pomocy (proj. art. 405 § 1 i 2).

W przypadku, gdy kobiecie w ciąży przydzielono asystenta rodziny, podejmuje on z kobietą i jej rodziną działania określone przepisami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Zgodnie z projektem, sąd zwraca się do właściwej jednostki organizacyjnej wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej o informacje dotyczące przestrzegania przez kobietę abstynencji, udzielonej jej pomocy lub poddania się przez nią terapii, a także o podjętych przez asystenta rodziny działaniach (proj. art. 405 § 4). Na sądzie spoczywa również obowiązek pouczenia kobiety w ciąży o skutkach prawnych niezachowania przez nią abstynencji w okresie ciąży (proj. art. 405 § 3).

Dopiero w przypadku, gdy kierowane środki pomocowe nie przyniosą skutku, w uzasadnionych przypadkach możliwe będzie zastosowanie interwencyjnych środków pomocowych w postaci możliwości skierowania kobiety w ciąży na dobrowolne leczenie lub ustanowienia nadzoru zawodowego kuratora sądowego (proj. art. 408 § 1).

Leczenie obejmować będzie, w szczególności, opiekę lekarską nad kobietą w ciąży i jej dzieckiem oraz prace edukacyjną i terapeutyczną z kobietą w ciąży i jej rodziną (proj. art. 132 § 2). Leczenie będzie prowadzone w ściśle określonych zakładach leczniczych. Jest to związane z podejmowaniem wobec kobiety w ciąży różnych form pomocy i wsparcia, w tym pracy terapeutycznej w celu pomocy w zachowaniu przez nią abstynencji, edukacji w zakresie wpływu alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych na rozwój dziecka, a także odpowiedniej opieki lekarskiej nad dzieckiem i nad kobietą w ciąży. Na oddziałach szpitali zatrudniony będzie także pracownik socjalny, z odpowiednim doświadczeniem zawodowym oraz umiejętnościami komunikowania się i empatią, którego zadaniem będzie praca nie tylko z kobietą w ciąży, ale także z jej środowiskiem domowym.

Projekt przewiduje wydanie aktu wykonawczego (proj. art. 414 § 1), który zawierać będzie wykaz szpitali gwarantujących kobiecie powyższe warunki pobytu na leczeniu oraz, że nie zostanie ona skierowana do zakładu innego niż ten, który widnieje w wykazie. Pociąga to za sobą potrzebę utworzenia nowych specjalistycznych oddziałów w szpitalach oraz konieczność takiego usytuowania szpitali, aby odległość pomiędzy szpitalem a środowiskiem domowym kobiety w ciąży pozwalała na utrzymywanie przez nią osobistych relacji z rodziną i osobami bliskimi. Projekt zakłada, że koszty leczenia będą ponoszone przez Skarb Państwa (proj. art. 414 § 1).

Kolejna nowa instytucja wprowadzona **projektem Kodeksu rodzinnego** ma na celu zabezpieczenie praw i dobra dzieci nieposiadających obywatelstwa polskiego, które przebywają na terytorium Polski bez opieki rodziców albo opiekunów prawnych, w szczególności tych z nich, którzy uciekli z kraju pochodzenia przed prześladowaniem, torturami lub innymi formami niehumanitarnego, okrutnego albo poniżającego traktowania lub karania (proj. art. 247 § 1, art. 276 § 2). W sprawie tej Rzecznik Praw Dziecka występował do Ministra Sprawiedliwości, sygnalizując konieczność wprowadzenia zmian w przepisach²².

Nie ulega wątpliwości, że szczególna sytuacja takich dzieci wymaga od władz publicznych zapewnienia im pełnej i szybkiej pomocy, wyrażającej się z jednej strony – zapewnieniem dzieciom należytej pieczy oraz wielowymiarowego wsparcia (zwłaszcza psychologicznego), z drugiej zaś – zagwarantowaniem właściwej reprezentacji prawnej przy wszelkich zdarzeniach prawnych, jakie mogą w stosunku do nich zaistnieć.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka, obecna regulacja kwestii reprezentacji małoletnich cudzoziemców przebywających w Polsce bez opieki – rozproszona wśród przepisów ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej²³ oraz ustawy o cudzoziemcach²⁴, nie gwarantuje należytej realizacji drugiego z wymienionych powyżej obowiązków organów władzy publicznej wobec tych dzieci. Obie ustawy ustanawiają jedynie instytucję kuratora procesowego dla dziecka. Jego obowiązkiem jest reprezentacja małoletniego cudzoziemca, ale tylko i wyłącznie w ramach określonego postępowania

²² ZSM/500/5/2013/AJ

<https://brpd.gov.pl/aktualnosci-wystapienia-generalne/w-sprawie-maloletnich-cudzoziemcow-bez-opieki-odpowiedz>

ZSM.422.14.2017.AC

<https://brpd.gov.pl/aktualnosci-wystapienia-generalne/w-sprawie-maloletnich-cudzoziemcow-bez-opieki>

²³ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2018 r. poz. 1109).

²⁴ Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2017 r. poz. 2206, z późn. zm.).

lub grupy postępowań administracyjnych (w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej, w sprawie przekazania małoletniego do innego państwa członkowskiego na podstawie rozporządzenia 604/2013²⁵, w sprawie udzielenia dziecku pomocy socjalnej lub pomocy w dobrowolnym powrocie do kraju pochodzenia, w sprawie udzielenia zezwolenia na pobyt czasowy, pobyt stały, pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej, w sprawie wydania karty pobytu).

Wprowadzenie **projektem Kodeksu rodzinnego** ochrony dziecka nieposiadającego obywatelstwa polskiego przebywającego na terytorium RP bez opieki w postaci ustanowienia opieki (proj. art. 247 § 1) albo specjalnego rodzaju kompleksowej kurateli, która przedmiotowo odpowiadałaby opiece (proj. art. 276 § 2) da gwarancję, że decyzje dotyczące dobra i przyszłości dziecka (w ramach różnego rodzaju toczących się postępowań, m.in. zaskarżanie niekorzystnych z jego punktu widzenia rozstrzygnięć, ale też np. wyrażanie zgody na poddanie dziecka zabiegom medycznym, wyjazd na wycieczkę) podejmowane będą szybko i efektywnie, przez osobę, która miałaby realną szansę na zdobycie zaufania dziecka. Obecnie umocowanie kuratora procesowego „przypisanego” do danego postępowania, np. w sprawie udzielenia dziecku ochrony międzynarodowej, nie pozwala mu nie tylko na troskę o inne sprawy małoletniego, ale nawet na zaskarżenie do wojewódzkiego sądu administracyjnego niekorzystnej decyzji kończącej to postępowanie.

Projekt Kodeksu rodzinnego poszerza i wzmacnia obowiązujące regulacje zawarte w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym w zakresie:

- ochrony dobra i praw dziecka przy przymusowym odebraniu,
- ochrony dobra i praw dziecka, gdy są one zagrożone brakiem należytego ponoszenia odpowiedzialności rodzicielskiej,
- ochrony dobra i praw dziecka pozostającego pod opieką,
- ochrony dobra i praw dziecka adoptowanego,
- ochrony dobra i praw dziecka przebywającego w pieczy zastępczej, jednocześnie wprowadzając
- ochronę dobra i praw dziecka biologicznego adoptującego.

Projekt Kodeksu rodzinnego wzmacnia ochronę dobra dziecka przy wykonywaniu czynności przymusowego odebrania dziecka, wobec którego ponoszona jest

²⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 604/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia kryteriów i mechanizmów ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca (wersja przekształcona), Dz. Urz. UE z dnia 29 czerwca 2013 r., L 180/31.

odpowiedzialność rodzicielska, poprzez wprowadzenie powinności uczestnictwa w niej psychologa (proj. art. 386 § 2). Niewątpliwie wiedza i doświadczenie psychologa oraz jego aktywne uczestnictwo w czynności daje szansę na zmniejszenie traumatycznych przeżyć dziecka oraz pomoże w podjęciu właściwej decyzji co do kontynuacji działań lub odstąpienia od nich.

W odniesieniu do dziecka, którego dobro jest zagrożone poprzez niewłaściwe wykonywanie obowiązków wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej, do katalogu zarządzeń wymienionych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, które w takiej sytuacji może wydać sąd (art. 109), dodano - skierowanie dziecka do ośrodka kuratorskiego i zobowiązanie jego rodziców do współpracy z ośrodkiem (proj. art. 125 § 1 pkt 2). Będzie to stanowić wsparcie dla rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze, poprzez pracę z dzieckiem i jego rodzicami, prowadzoną w ośrodku kuratorskim przez kuratorów sądowych i innych specjalistów zatrudnionych w ośrodku.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje już ochronę dziecka pozostającego pod opieką w postaci warunków, jakie musi spełniać opiekun małoletniego (art. 148). **Projekt Kodeksu rodzinnego** wprowadza dodatkowe negatywne przesłanki podmiotowe opiekuna dziecka. Opiekunem dziecka nie może być osoba, która została skazana za umyślne przestępstwo przeciwko rodzinie, umyślne przestępstwo przeciwko życiu lub zdrowiu lub umyślne przestępstwo z użyciem przemocy oraz wobec której orzeczono zakaz zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów, związanych z wychowywaniem, edukacją, leczeniem dzieci lub z opieką nad nimi, zakaz zbliżania się do określonej osoby, nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego z inną osobą (proj. art. 264 pkt 2a,c,e i pkt 3a,c,e).

W sprawach dotyczących osoby lub majątku osoby pozostającej pod opieką, w tym dziecka pozostającego pod opieką, przed powzięciem decyzji przez opiekuna, **projekt Kodeksu rodzinnego** nakłada na opiekuna obowiązek wysłuchania tej osoby, jeżeli pozwala na to jej rozwój psychiczny, stan zdrowia i stopień dojrzałości oraz uwzględnienia w miarę możliwości jej stanowiska i rozsądnych życzeń (proj. art. 248 § 3). Wykonując opiekę, opiekun może zwrócić się o pomoc do specjalisty (proj. art. 248 § 4).

Projekt Kodeksu rodzinnego powiela regulacje prawne dotyczące adopcji i pieczy zastępczej, zawarte w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz w Kodeksie postępowania cywilnego, w brzmieniu po wprowadzeniu zmian w 2015 r., postulowanych przez Rzecznika

Praw Dziecka²⁶. Uzupełnia je jednocześnie o przepisy poszerzające ochronę dobra dziecka adoptowanego i dziecka przebywającego w pieczy zastępczej, a także wprowadza ochronę dziecka biologicznego adoptującego.

W odniesieniu do adopcji, projekt uzupełnia dotychczasową regulację o przepis dotyczący wskazania, we wniosku do sądu, również ośrodka adopcyjnego dokonującego doboru kandydata na rodzica adopcyjnego do wskazanego we wniosku dziecka oraz informacji, czy odbył już kontakt z dzieckiem w obecności pracownika ośrodka adopcyjnego (proj. art. 367 § 3).

Z przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wynika wprost, że to ośrodek adopcyjny dokonuje doboru rodziny adopcyjnej właściwej ze względu na potrzeby dziecka (art. 156 ust. 1 pkt 2 i art. 164 ust. 5 i nast.). To na ośrodek adopcyjny ustawodawca nałożył ciężar przeprowadzenia stosownej diagnozy, uwzględniającej priorytet potrzeb konkretnego dziecka i predyspozycji opiekuńczo-wychowawczych kandydatów, ich predyspozycji osobowościowych, akceptację ewentualnych deficytów rozwojowych i zdrowotnych dziecka, łączenia rodzeństwa biologicznego, sytuacji zdrowotnej i rodzinnej kandydatów na rodziców adopcyjnych. Ośrodki monitorują przepływ informacji o dziecku, jak również przebieg kontaktu z dzieckiem (art. 169 ust. 1).

Wprowadzenie regulacji proj. art. 367 § 3 stanowi wypełnienie obowiązujących przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, a jednocześnie stworzy szansę na uszczelnienie systemu i wyeliminuje sytuacje „wyszukiwania dzieci na własną rękę”, wnoszenia w sprawie o adopcję dziecka jednocześnie kilku wniosków przez różne osoby, przedłużania postępowania sądowego. Skróci to pobyt dziecka, którego dotyczy postępowanie adopcyjne, w rodzinie zastępczej i przyspieszy orzeczenie adopcji.

W odniesieniu do relacji osobistych dziecka adoptowanego z rodzicami biologicznymi, **projekt Kodeksu rodzinnego** wprowadza możliwość określenia przez sąd, na wniosek dziecka lub rodzica biologicznego albo rodzica adoptowanego, rodzaju i sposobu relacji dziecka z jego rodzicami biologicznymi. Musi jednak w tym przypadku zostać spełniona podstawowa przesłanka – za relacją przemawia dobro dziecka adoptowanego (proj. art. 149 § 4). Możliwość określenia rodzaju i sposobu relacji osobistej dziecka adoptowanego z rodzicem biologicznym jest wyłączona w przypadku adopcji pełnej, określonej proj. art. 91 i adopcji anonimowej, określonej proj. art. 85 (proj. art. 149 § 5).

²⁶ Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2015 r. poz. 1199).

Projekt Kodeksu rodzinnego wprowadza ochronę dziecka biologicznego adoptującego. Zgodnie z proj. art. 90, sąd orzeka adopcję po wysłuchaniu dziecka biologicznego adoptującego, adopcja nie może naruszać jego dobra. To istotne *novum*. Adopcja dziecka i jego pojawienie się w rodzinie adopcyjnej jest ważnym przeżyciem nie tylko dla rodziców adopcyjnych i dziecka adoptowanego, ale musi być także w pełni akceptowane przez dziecko czy dzieci biologiczne rodziców adopcyjnych. To nowa sytuacja dla wszystkich, dlatego prawo do wysłuchania powinno przysługiwać nie tylko adoptowanemu ale i innym dzieciom wychowywanym w rodzinie.

W odniesieniu do ochrony dobra dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej, co do zasady, **projekt Kodeksu rodzinnego** przejmuje regulacje już obowiązujące. Wprowadza dodatkową ochronę w zakresie osoby sprawującej pieczę, określonej w art. 112⁵ § 2 k.r.o. Projekt ogranicza możliwość powierzenia tymczasowo funkcji rodziny zastępczej, na okres nie dłuższy niż sześć miesięcy, wyłącznie małżonkom albo osobie niepozostającej w związku małżeńskim niespełniającym warunku niezbędnych szkoleń, określonego w przepisach ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, którzy są krewnymi dziecka, innymi niż wstępni lub rodzeństwo dziecka albo rodzeństwo jego wstępnych lub do powinowatych (proj. art. 108 § 2).

Zapobieganie to wydawaniu przez sąd decyzji o umieszczeniu tymczasowo dziecka w pieczy zastępczej u osoby dla niego obcej, która nie posiada kwalifikacji do pełnienia funkcji rodziny zastępczej. Występuje w związku z tym ryzyko niewłaściwego sprawowania opieki nad dzieckiem, jego rozwojem i wychowaniem. Obecna regulacja prawna sprzyja powstawaniu sytuacji, w których *lege artis*, dziecko przebywa tymczasowo w pieczy zastępczej u osoby dla niego obcej, nie posiadającej kwalifikacji do pełnienia takiej funkcji przez wiele lat, w powtarzających się 6-miesięcznych okresach. Uniemożliwia to rozpoczęcie wobec dziecka procedury adopcyjnej – której skutkiem jest znalezienie dla dziecka właściwego środowiska rodzinnego – co niewątpliwie narusza jego dobro.

Wprowadzenie regulacji ograniczającej krąg osób, które mogą uzyskać tymczasowo pieczę nad dzieckiem zmierza także do wyeliminowania sytuacji, w których osoby zainteresowane *de facto* adopcją próbują obejść przepisy dotyczące procedury adopcyjnej i wymaganych ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej szkoleń dla kandydatów na rodziców adopcyjnych oraz przewidziany tą ustawą dobór przez ośrodek adopcyjny kandydatów do dziecka i skrócić okres oczekiwania na dziecko. W praktyce występują przypadki osób, które w sposób nieformalny i za przyzwoleniem rodziców biologicznych przejmują faktyczną opiekę nad dzieckiem, a następnie uzyskują status rodziny

zastępczej dla tego dziecka i występują o jego adopcję. Jako rodzina zastępcza, osoby te nie przechodzą całej procedury adopcyjnej, korzystają z prawa pierwszeństwa adopcji dziecka, *de facto* same dokonują doboru dziecka, z pominięciem ośrodka adopcyjnego, który dokonując doboru konkretnej rodziny kieruje się doborem dziecka i jego indywidualnymi potrzebami.

Dodatkową ochronę dobra dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej gwarantują przepisy proj. art. 110 § 1 i 2. Wskazują one na priorytet umieszczenia dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej, a także nakładają na sąd obowiązek wskazania rodziny zastępczej albo rodzinnego domu dziecka. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej instytucjonalnej powinno mieć charakter wyjątkowy. Zgodnie z projektem jest możliwe tylko wtedy, gdy brak możliwości umieszczenia go w rodzinnej pieczy zastępczej lub z innych ważnych względów nie będzie zgodne z dobrem dziecka. Sąd będzie miał możliwość wskazania w postanowieniu jednostki instytucjonalnej pieczy zastępczej.

W miejsce możliwości, **projekt Kodeksu rodzinnego** wprowadza powinność sądu umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej na terenie powiatu miejsca jego zwykłego pobytu, co skutkuje dokładniejszym podejściem sądu do poszukania miejsca pobytu dziecka w pieczy zastępczej (proj. art. 110 § 3). Bliskość miejsca umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej z miejscem pobytu jego rodziców biologicznych sprzyjać będzie pracy pełniących funkcję pieczy zastępczej oraz służb socjalnych, w tym asystenta rodziny, z rodziną dziecka przeżywającą trudności opiekuńczo-wychowawcze, w celu powrotu dziecka do rodziny.

Przypomnieć należy, że zgodnie z przepisami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, piecza zastępcza ma charakter tymczasowy, a umieszczenie w niej dziecka może mieć miejsce tylko w okresie koniecznym, potrzebnym dla wsparcia rodziny i usunięcia trudności opiekuńczo-wychowawczych. Projekt nakłada na organizatora pieczy zastępczej obowiązek informowania sądu o rejestrze wolnych miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej i rejestrze wolnych miejsc w instytucjonalnej pieczy zastępczej raz w miesiącu, chyba że sąd wskaże inny termin (proj. art. 110 § 4). Pozwoli to sądowi orzekającemu w sprawie umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej podjąć właściwą decyzję co do podmiotu i miejsca pieczy, w oparciu o aktualne dane z rejestrów.

Jeżeli z rodziną dziecka prowadzona jest praca przez asystenta rodziny w myśl ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, sąd może zwrócić się do właściwej jednostki organizacyjnej wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej o wskazanie osób właściwych do zapewnienia dziecku rodzinnej pieczy zastępczej (proj. art. 291 § 4).

Istotną zmianą wprowadzoną **projektem Kodeksu rodzinnego** jest zastąpienie pejoratywnego pojęcia władza rodzicielska, którą posługuje się obowiązujący Kodeks rodziny i opiekuńczy – odpowiedzialnością rodzicielską. Odpowiedzialność rodzicielska jest pojęciem zdecydowanie szerszym od władzy rodzicielskiej, zdejmując z rodziców formę władztwa nad dzieckiem, wskazuje na położenie nacisku na podmiotowość dziecka w rodzinie. W szerszym zakresie odpowiada także treści odpowiedzialności rodzicielskiej zawartej w aktach prawa międzynarodowego.

W **projekcie Kodeksu rodzinnego** odpowiedzialność rodzicielska została ujęta zadaniowo. To zadanie, postawa i relacje rodziców z dzieckiem, wykonywane z poszanowaniem jego godności i praw, zgodnie z porządkiem społeczno-prawnym. Celem odpowiedzialności rodzicielskiej są troska o dziecko i zaspokajanie jego potrzeb, przygotowanie do życia w rodzinie i społeczeństwie oraz wypełnianie obowiązku alimentacyjnego. Jest realizowana, w szczególności, przez wykonywanie obowiązków i praw w zakresie pieczy nad osobą i majątkiem dziecka, reprezentacji, utrzymywania relacji osobistych, ustalania pochodzenia dziecka, jego imienia i nazwiska, miejsca pobytu. Odpowiedzialność rodzicielska odnosi się odpowiednio do osób, które na mocy orzeczenia sądu ponoszą wobec dziecka taką odpowiedzialność jak rodzice (proj. art. 21 pkt 10). **Projekt Kodeksu rodzinnego** reguluje również odpowiedzialność rodziców dziecka pozostających w konkubinacie (proj. art. 116) oraz definiuje pojęcie konkubinatu (proj. art. 21 pkt 5).

Na wstępie należy wskazać, że zgodnie z **projektem Kodeksu**, odpowiedzialność rodzicielska powstaje od poczęcia dziecka i trwa do osiągnięcia przez nie pełnoletności. Może powstać także na podstawie orzeczenia sądu. Odpowiedzialność rodzicielską ponoszą rodzice, chyba że sąd powierzył ją innej osobie w całości lub w części (proj. art. 117).

Rodzice lub inne osoby ponoszące taką odpowiedzialność jak rodzice, obowiązki i prawa wobec dziecka wykonują zgodnie z dobrem dziecka i we wszystkich sprawach uwzględniają to dobro (proj. art. 118 § 2, art. 121 § 2). Wychowanie i piecza odbywają się z poszanowaniem godności dziecka, jego praw i obowiązków oraz więzi rodzinnych (proj. art. 121 § 1). Wychowując dziecko zapewniają mu odpowiednie warunki do życia, pieczę, bezpieczeństwo, zgodnie z potrzebami rozwojowymi dziecka, odpowiednio do jego uzdolnień i możliwości (proj. art. 122). Rodzice i inne osoby ponoszące odpowiedzialność taką jak rodzice, mają obowiązek szanować, a w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka, informować je i wysłuchać, z uwzględnieniem stanowiska dziecka stosownie do jego rozwoju psychicznego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości (proj. art. 118 § 1). Rodzice i ich dzieci, także te, które osiągnęły pełnoletność, są obowiązani do wzajemnego szacunku

i wspierania się (proj. art. 113 § 1).

Do **projektu Kodeksu rodzinnego** przeniesiono zakaz stosowania kar cielesnych jako metody wychowawczej (art. 96¹ k.r.o.), wprowadzony do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego zgodnie z postulatami Rzecznika Praw Dziecka w 2010 r.²⁷ Treści zawarte w tym przepisie poszerzono o wszelkie formy przemocy wobec dziecka, w tym także poniżające traktowanie (proj. art. 119).

Projekt Kodeksu rodzinnego wprowadza dwie nowe instytucje prawne: pieczę konsensualną i pieczę równoważną.

Pieczę konsensualna to pieczę rodziców sprawowana nad dzieckiem, oparta na porozumieniu między nimi, zgodna z dobrem dziecka, uwzględniająca jego zdanie oraz prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców (proj. art. 21 pkt 14). Pieczę równoważna to pieczę rodziców sprawowana nad dzieckiem, określona w orzeczeniu sądu, sprawowana naprzemiennie przez każdego z rodziców w powtarzających się, ale niekoniecznie w takich samych okresach, zgodna z dobrem dziecka, uwzględniająca jego zdanie oraz prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców (proj. art. 21 pkt 15).

Przed zatwierdzeniem porozumienia rodziców, dotyczącego pieczy konsensualnej lub wydaniem orzeczenia w zakresie pieczy równoważnej, sąd wysłuchuje dziecko i uwzględnia jego zdanie stosownie do okoliczności, rozwoju psychicznego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości, jeżeli jest ono zgodne z dobrem i potrzebami dziecka (proj. art. 134 § 3). Sąd bierze także pod uwagę w szczególności:

- 6) wiek dziecka, jego stan psychiczny i ogólny stan zdrowia;
- 7) zdolność realizacji obowiązków i praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej;
- 8) zdolność i wolę rodziców do wzajemnej współpracy w sprawach dotyczących dziecka, jak również ich sytuację osobistą;
- 9) odległość pomiędzy miejscami zwykłego pobytu rodziców oraz możliwość zaspokajania potrzeb dziecka, w tym opiekuńczych, rozwojowych, zdrowotnych, edukacyjnych i społecznych;
- 10) prawo dziecka do utrzymywania relacji osobistych z rodzicami i innymi osobami bliskimi dziecku (proj. art. 134 § 4).

²⁷ Art. 2 ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2010 r. poz. 842).

Jeżeli rodzic chce zmienić miejsce zwykłego pobytu dziecka, ma obowiązek uprzednio uzyskać zgodę dziecka oraz drugiego z rodziców, a w przypadku braku zgody, może zwrócić się do sądu o określenie miejsca zwykłego pobytu dziecka (proj. art. 135).

Projekt Kodeksu rodzinnego przewiduje, że w sprawach dotyczących dziecka, wywiad środowiskowy kuratora sądowego, oprócz informacji o sytuacji socjalno-bytowej, opiekuńczej, zdrowotnej, majątkowej i środowiskowej rodziny, obejmuje ponadto informacje dotyczące dziecka i jego środowiska, a w szczególności zachowania się oraz sytuacji i warunków wychowawczych, sposobu wykonywania wobec niego obowiązków i praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej, jego relacji osobistych i rodzinnych, przebiegu nauki dziecka i sposobu spędzania czasu wolnego, podejmowanych oddziaływań wychowawczych, stanu zdrowia i znanych uzależnień dziecka, jego rodziców i osób bliskich dziecku, kontaktów środowiskowych dziecka, sytuacji bytowej rodziny (proj. art. 291 § 2). W przypadku, gdy z rodziną dziecka prowadzona jest praca przez asystenta rodziny, sąd dodatkowo zwraca się o informację do właściwej jednostki organizacyjnej wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (proj. art. 291 § 3). Daje to pełny wgląd w sytuację rodzinną dziecka, co pozwoli na wydanie najbardziej właściwego orzeczenia.

Kolejnymi nowymi pojęciami, którymi posługuje się **projekt Kodeksu rodzinnego** są relacje osobiste oraz sytuacja wychowawcza. Relacje osobiste to styczność dziecka z rodzicami, osobami ponoszącymi taką odpowiedzialność jak rodzice, krewnymi i innymi osobami mu bliskimi, a także między małżonkami oraz ich wzajemne stosunki i powinności osobowe, oparte na więzi psychicznej, fizycznej i gospodarczej (proj. art. 21 pkt 20). Relacje osobiste z dzieckiem nie mogą naruszać jego dobra (proj. art. 150 § 4).

Relacje osobiste – zawierające szersze treści w stosunkach między dzieckiem a jego rodzicem - zastąpiły pojęcie kontaktów, którymi operuje Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Relacje osobiste wzmacniają także podmiotowość obu stron. Zgodnie z projektem, dziecko ma prawo i powinność utrzymywania relacji osobistych z rodzicami, a także prawo do utrzymywania relacji osobistych z osobami jemu bliskimi (proj. art. 149 § 1 i 2). Relacje osobiste z dzieckiem obejmują w szczególności: osobistą styczność z dzieckiem, bezpośrednie porozumiewanie się, porozumiewanie się przy pomocy środków teleinformatycznych, utrzymywanie korespondencji oraz korzystanie z innych środków porozumiewania się na odległość (proj. art. 151).

Realizacja prawa lub powinności dziecka do relacji osobistych jest obowiązkiem rodziców lub innych osób ponoszących odpowiedzialność taką jak rodzice. Zgodnie

z projektem, ustalając relacje osobiste z dzieckiem, osoby te biorą pod uwagę prawo dziecka do utrzymywania relacji osobistych oraz jego zdanie co do formy, miejsca i czasu trwania relacji, a także własne obowiązki względem dziecka w zakresie zapewnienia mu bezpieczeństwa i właściwego wychowania (proj. art. 150 § 1 i 2). Rodzice i inne osoby ponoszące taką odpowiedzialność jak rodzice, mają obowiązek i prawo utrzymywania relacji osobistych z dzieckiem (proj. art. 149 § 3).

Projekt definiuje także pojęcie relacji rodzinnych. To osobista styczność oraz wzajemne stosunki i powinności osobowe i majątkowe między członkami rodziny (proj. art. 21 pkt 21). Relacje osobiste i relacje rodzinne powinny zapewniać dziecku prawidłową sytuację wychowawczą (proj. art. 152).

Sytuacja wychowawcza jest nową jakością w wychowaniu dziecka. Jest to zespół warunków społecznych występujących lub wprowadzanych w środowisku życia dziecka, które kształtują w sposób pozytywny lub negatywny jego rozwój fizyczny, psychiczny, społeczny i moralny oraz jego zachowania i postawy (proj. art. 21 pkt 24). Rodzice lub inne osoby ponoszące taką odpowiedzialność jak rodzice, sprawują pieczę nad dzieckiem oraz wychowują je, kształtując sytuacje wychowawcze w sposób sprzyjający prawidłowemu i wszechstronnemu rozwojowi dziecka (proj. art. 121 § 1).

Dla wzmocnienia ochrony dobra dziecka, jego praw i wolności, a także mając na uwadze status dziecka jako uczestnika postępowania sądowego, **projekt Kodeksu rodzinnego** wprowadza nową instytucję – reprezentację dziecka w postępowaniach w sprawach rodzinnych w postaci adwokata dziecka. To adwokat lub radca prawny, wyspecjalizowany w sprawach ochrony praw i wolności dziecka, który działa dla dobra dziecka w przypadkach przewidzianych w **projekcie Kodeksu** i innych ustawach (proj. art. 21 pkt 1).

Projekt przewiduje działanie adwokata dziecka jako pełnomocnika dziecka obligatoryjnie i fakultatywnie.

Obligatoryjność działania adwokata dziecka występuje w sprawach o:

- ustalenie macierzyństwa (proj. art. 43 § 4),
- zaprzeczenie macierzyństwa (proj. art. 45 § 6),
- zaprzeczenie ojcostwa (proj. art. 52 § 2),
- uznanie ojcostwa przez osobę mającą ukończone 16 lat, a która nie jest pełnoletnia (proj. art. 64 § 2),

- ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa na żądanie dziecka (proj. art. 69 § 2),
- sądowe ustalenie ojcostwa (proj. art. 72 § 3),
- adopcję zagraniczną (proj. art. 78 § 3),
- rozwiązanie adopcji (proj. art. 97 § 2)
- unieważnienie adopcji (proj. art. 101 § 3),
- ograniczenie lub pozbawienie odpowiedzialności rodzicielskiej obojga rodziców (proj. art. 128 § 6),
- żądanie dziecka zawieszenia, ograniczenia, pozbawienia odpowiedzialności rodzicielskiej (proj. art. 130 § 2),
- przy czynnościach między dziećmi lub między dzieckiem a rodzicem lub jego małżonkiem (proj. art. 136 § 4),
- z wniosku dziecka o zmianę imienia/imion lub nazwiska (proj. art. 148 § 2),
- złożenie przez dziecko adoptowane wniosku o orzeczenie rodzaju i sposobu relacji dziecka z rodzicami biologicznymi (proj. art. 149 § 4),
- ograniczenie lub zawieszenie relacji osobistych dziecka z obojgiem rodziców (proj. art. 153 § 2),
- zakaz relacji osobistych z dzieckiem obojgu rodzicom (proj. art. 154 § 2).

Adwokat dziecka reprezentuje je także w procedurze prowadzonej wobec kobiety w ciąży (proj. art. 132 § 3) oraz ustanowienia go kuratorem kolizyjnym w innych niż rodzinne postępowaniach (proj. art. 137 § 1). **Projekt Kodeksu rodzinnego** nakłada na adwokata dziecka działającego jako kurator kolizyjny, obowiązek udzielania na piśmie temu z rodziców, który nie uczestniczy w postępowaniu, niezbędnych informacji o przebiegu i podjętych w toku postępowania czynnościach, jeżeli nie jest to sprzeczne z dobrem dziecka (proj. art. 137 § 2). W ocenie Rzecznika Praw Dziecka, projektowany przepis kończy dyskusję na temat nieodpowiedniej regulacji obowiązującej w art. 99 k.r.o. oraz braku możliwości uczestniczenia przez dziecko w postępowaniu sądowym i reprezentowania jego interesów.

Fakultatywność reprezentacji dziecka przez adwokata dziecka **projekt Kodeksu** przewiduje w następujących sprawach rodzinnych:

- zawieszenie odpowiedzialności rodzicielskiej – wymaganą przesłanką jest ochrona dobra dziecka (proj. art. 127 § 2),
- przy konflikcie interesów dziecka i rodzica albo osoby ponoszącej taką odpowiedzialność jak rodzice – przesłanką wymaganą jest dobro dziecka (proj. art. 136 § 5),

- obok kuratora, dla dziecka jeszcze nieurodzonego – w uzasadnionych przypadkach, gdy jest to potrzebne dla ochrony przyszłych praw dziecka (proj. art. 280),
- wniesienia skargi kasacyjnej od orzeczenia o uznanie i stwierdzenie wykonalności orzeczenia sądu zagranicznego (proj. art. 425 § 2),
- w toku postępowania wykonawczego, żądania zmiany orzeczenia lub zażalenia na postanowienie (proj. art. 443 § 2),
- do wzięcia udziału w badaniu rachunku końcowego z opieki (proj. art. 467).

W projekcie przewidziano ogólną zasadę, że adwokat dziecka może być ustanowiony jako jego pełnomocnik w każdej sprawie, jeżeli sąd uzna to za potrzebne (proj. art. 286 § 1).

W sprawach, w których dziecko powinno być reprezentowane przez adwokata dziecka, sąd niezwłocznie wydaje postanowienie o ustanowieniu adwokata dziecka, nie później niż w terminie 7 dni (proj. art. 366 § 1). W przypadku ustanowienia adwokata dziecka kuratorem kolizyjnym, sąd wydaje w tym przedmiocie postanowienie niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 3 dni (proj. art. 366 § 2).

W **projekcie Kodeksu rodzinnego** dużą wagę przywiązuje się do statusu rodziny i jej funkcji w wychowaniu dziecka. Po raz pierwszy w prawie polskim definiuje się na poziomie ustawy pojęcia: rodzina, małżeństwo, konkubinat, współdziałanie dla dobra rodziny.

Rodzina jest wspólnotą obejmującą małżonków, małżonków i dziecko, rodzica i dziecko, a także oparta na pokrewieństwie, powinowactwie lub adopcji, którą łączą relacje rodzinne. Konkubinat w rozumieniu projektu to także rodzina, jeżeli wychowuje się w niej wspólne dziecko konkubentów lub dziecko jednego z nich (proj. art. 21 pkt 22).

Małżeństwo to formalnoprawny związek kobiety i mężczyzny zawarty zgodnie z przepisami prawa o zawarciu małżeństwa, z uwzględnieniem ich relacji osobistych i majątkowych (proj. art. 21 pkt 7).

Przepisy odnoszące się do stosunków osobistych małżonków zostały ujęte w **projekcie Kodeksu rodzinnego** w Księdze III. W przepisach wstępnych Księgi wpisano trzy podstawowe zasady odnoszące się do małżeństwa: zasadę trwałości związku małżeńskiego (proj. art. 157), zasadę solidarności i wspólnoty życia małżeńskiego (proj. art. 158) oraz zasadę równouprawnienia małżonków (proj. art. 159). Było to celowym zabiegiem projektodawcy, ponieważ wartości określone w tych zasadach oddziałują w sposób istotny na prawidłowe funkcjonowanie małżeństwa jako rodziny. Do **projektu Kodeksu**

przeniesiono wiele instytucji i rozwiązań zawartych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, takich jak: małżeńskie ustroje majątkowe, separacja, ustanie małżeństwa.

W odniesieniu do małżeńskich ustrojów majątkowych, **projekt Kodeksu rodzinnego** wprowadza jedynie ich definicję, poprzez wskazanie, że ustrój majątkowy pomiędzy małżonkami powstaje z mocy ustawy, umowy majątkowej małżeńskiej albo orzeczenia sądu (proj. art. 168).

Z kolei, do ustania małżeństwa, **projekt Kodeksu rodzinnego** definiuje przesłanki ustania małżeństwa (proj. art. 203 § 1), co porządkuje obowiązującą regulację prawną. Przesłanki ustania małżeństwa znajdują się bowiem w różnych częściach Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Przesłankami ustania małżeństwa, zgodnie z **projektem Kodeksu**, są: chwila śmierci jednego z małżonków, uznanie go za zmarłego, sądowe stwierdzenie jego zgonu, unieważnienie małżeństwa oraz orzeczenie rozwodu. Należy tu zasignalizować, że przesłanki te zostały w projekcie uzupełnione o sądowe stwierdzenie zgonu jednego z małżonków – przesłankę tę pomija bowiem obowiązujący Kodeks rodzinny i opiekuńczy. W projekcie wyraźnie wskazano, że unieważnienie małżeństwa wywołuje skutki od chwili jego zawarcia, poza wyjątkami przewidzianymi w Kodeksie (proj. art. 203 § 2).

Projekt Kodeksu rodzinnego powiela wiele obowiązujących przepisów w zakresie rozwiązania małżeństwa przez rozwód. Istotnymi zmianami są:

- zastąpienie winy za rozkład pożycia małżeńskiego pojęciem odpowiedzialności za rozkład pożycia małżeńskiego,
- w miejsce władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem, projekt posługuje się, odpowiednio, odpowiedzialnością rodzicielską i relacjami z dzieckiem,
- w miejsce wspólnych małoletnich dzieci, jako negatywnej przesłanki orzeczenia rozwodu oraz w przypadku, gdy sąd orzeka o wspólnym mieszkaniu małżonków – wspólnie wychowywane dziecko,
- w miejsce zasad współżycia społecznego - zasady prawa rodzinnego (proj. art. 219, art. 220, art. 221 § 1, 3, 4 i 5, art. 222 § 1, 2 i 4).

Projekt Kodeksu rodzinnego wprowadza szczególne instrumenty ochrony rodziny. Jedną z naczelných zasad postępowania w sprawach rodzinnych jest rozwiązanie sporów i konfliktów przy pomocy konsensualnych metod. Zgodnie z proj. art. 285, sąd powinien dążyć do ugodowego załatwienia sprawy, wyznaczając posiedzenie informacyjne, posiedzenie pojednawcze lub kierując strony do mediacji.

Projekt wprowadza kilka instrumentów ochrony rodziny przed rozstaniem się małżonków, m.in. w sprawach o separację i o rozwód, sąd, w pierwszej kolejności, kieruje małżonków wspólnie wychowujących dziecko do specjalisty z zakresu prawa rodzinnego w celu uświadomienia im następstw separacji albo rozwodu dla dzieci (proj. art. 331 § 1). Jeżeli sąd nabierze przekonania, że istnieją widoki na utrzymanie pożycia małżeńskiego – zawiesza postępowanie (proj. art. 333 § 1).

Dla pełniejszego obrazu sytuacji rodzinnej, sąd może zarządzić przeprowadzenie wywiadu środowiskowego w każdej sprawie. Wywiad obejmuje w szczególności informacje dotyczące sytuacji socjalno-bytowej, opiekuńczej, zdrowotnej, majątkowej i środowiskowej (proj. art. 291 § 1). Projekt przewiduje wydanie aktu wykonawczego, określającego szczegółowe zasady i tryb przeprowadzania wywiadów, uwzględniający potrzebę poszanowania dobra dziecka i prywatności rodziny oraz potrzebę sprawnego przeprowadzenia postępowania.(proj. art. 291 § 5).

Projekt Kodeksu rodzinnego przyjmuje zasadę poufności postępowania w sprawach rodzinnych (proj. art. 296 i art. 315).

Sygnalizacji wymaga także zmiana wprowadzona **projektem Kodeksu**, dotycząca unieważnienia małżeństwa (proj. art. 207 § 1) oraz negatywnej przesłanki do zawarcia małżeństwa (proj. art. 35) w postaci istnienia podstawy do ubezwłasnowolnienia całkowitego małżonka, w miejsce choroby psychicznej albo niedorozwoju umysłowego, którymi to pojęciami posługuje się Kodeks rodzinny i opiekuńczy (art. 12). Zmiana ta jest następstwem, z jednej strony, braku definicji choroby psychicznej oraz różnymi stopniami niedorozwoju umysłowego. Nie każdy bowiem stopień jest podstawą do ubezwłasnowolnienia, a tylko w takim przypadku należy rozważać niedorozwój umysłowy jako negatywną przesłankę zawarcia małżeństwa i pozytywną przesłankę jego unieważnienia.

Projektowana regulacja nadaje osobie chcącej zawrzeć związek małżeński podmiotowość, gdyż tylko w przypadku istnienia podstaw do całkowitego ubezwłasnowolnienia wprowadza tę negatywną przesłankę zawarcia małżeństwa. Obowiązujące przepisy nadają sądowi kompetencję do zezwolenia na zawarcie małżeństwa, jeżeli stan zdrowia i umysłu osoby dotkniętej chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłego potomstwa i jeżeli osoba ta nie została ubezwłasnowolniona całkowicie (art. 12 § 1 k.r.o.). Z drugiej strony, pojęcia choroby psychicznej i niedorozwoju umysłowego są pojęciami archaicznymi, nieprzystającymi do obecnych czasów.

Częściowo z Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego do **projektu Kodeksu rodzinnego** przeniesiono także rozwiązania dotyczące praw i obowiązków małżonków, wprowadzając jednak pewne istotne regulacje, wymuszone zmianami w życiu rodzinnym i społecznym, które nastąpiły w społeczeństwie i rodzinie w ciągu ostatnich 50 lat. Pozostawiając równość praw i obowiązków małżonków w małżeństwie, podkreślono, że z tych obowiązków i praw wynika wzajemna pomoc, szacunek i współdziałanie dla dobra rodziny, oparte na wzajemnej lojalności, wierności i wspólnym pożyciu.

Projekt wskazuje także, że wykonywanie obowiązków i praw małżonków polega w szczególności na rozeznaniu i realizacji własnych obowiązków wobec siebie i rodziny, w tym na zapewnieniu dziecku uwagi i troski, adekwatnych do możliwości i warunków jego wychowania oraz rozwoju, przy zachowaniu obiektywnej hierarchii wartości (proj. art. 160). Małżonkowie są obowiązani, według swych sił oraz możliwości intelektualnych, zdrowotnych i majątkowych, przyczyniać się do zaspokajania potrzeb rodziny. Projekt wskazuje, że zadośćuczynienie temu obowiązkowi może polegać w całości lub w części na: dostarczaniu środków utrzymania, osobistych staraniach o utrzymanie rodziny i wychowanie dzieci, pracy we wspólnym gospodarstwie domowym, przedsiębiorstwie albo gospodarstwie rolnym, a także prowadzeniu innej aktywności zawodowej (proj. art. 163 § 1). Istotnym *novum* jest, że w razie sporu sąd może określić wysokość kwot należnych każdemu z uprawnionych (proj. art. 163 § 2).

Małżonkowie rozstrzygają wspólnie o istotnych sprawach rodziny, a w braku porozumienia każdy z nich może zwrócić się do sądu o rozstrzygnięcie sprawy lub udzielenie pomocy. Sąd, w zależności od rodzaju sprawy i sytuacji małżonków, może skierować ich do specjalisty lub mediatora (proj. art. 161).

Do obowiązującego już przepisu dotyczącego prawa małżonków do korzystania z mieszkania (art. 28¹ k.r.o.), **projekt Kodeksu** – do rozporządzenia prawem do mieszkania w sytuacji, gdy prawo to przysługuje tylko jednemu małżonkowi – wprowadza warunek zgody drugiego małżonka albo zgodę sądu (proj. art. 165 § 2). Przepis ten nakierowany jest na wzmocnienie ochrony małżonka, który nie jest właścicielem mieszkania zajmowanego wspólnie przez małżonków w celu zaspokojenia potrzeb rodziny, w sytuacji sporu czy konfliktu stron. Obecne przepisy nie niosą takiej ochrony, co powoduje w praktyce, że w przypadku rozstania małżonków, małżonek któremu przysługuje prawo do mieszkania rozporządza tym prawem na rzecz osoby trzeciej, zmuszając tym samym drugiego z małżonków do opuszczenia mieszkania, w ten sposób uniemożliwiając mu zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych rodziny. Oczywistym jest, że omawiany przepis ogranicza jednego

z małżonków w rozporządzeniu prawem do mieszkania, ale tylko tego, w którym małżonkowie zamieszkują i które służy do zaspokojenia potrzeb rodziny. Nie ma takiego ograniczenia w odniesieniu do innych mieszkań, których właścicielem czy współwłaścicielem jest tylko jeden z małżonków.

W odniesieniu do separacji i obowiązku alimentacyjnego, **projekt Kodeksu rodzinnego** powiela w zasadzie obowiązujące przepisy. Do separacji wprowadza dodatkową ochronę dziecka wspólnie wychowywanego przez małżonków oraz przesłankę negatywną orzeczenia separacji w postaci zasad prawa rodzinnego (proj. art. 198 § 2 i 3), w miejsce odpowiednio wspólnych małoletnich dzieci i zasad współżycia społecznego (art. 61¹ § 2 i 3 k.r.o.).

W przepisach o obowiązku alimentacyjnym wydłużono okres przedawnienia roszczeń z trzech do pięciu lat (proj. art. 237 § 1, art. 240 § 2, art. 241 § 2). W przypadku żądania matki, aby mężczyzna nie będący mężem matki, którego ojcostwo zostało uwiarygodnione, jeszcze przed urodzeniem dziecka przekazał odpowiednią sumę pieniężną na koszty utrzymania matki przez trzy miesiące w okresie porodu oraz na koszty utrzymania dziecka przez pierwsze trzy miesiące po urodzeniu, sąd określa termin i sposób zapłaty tej sumy oddzielnie dla matki i dziecka (proj. art. 242).

Projekt Kodeksu rodzinnego, jako pierwszy, definiuje na poziomie ustawy instytucję konkubinatu, wskazując, że jest to nieformalny związek kobiety i mężczyzny oparty na porozumieniu osób niezwiązanych ze sobą stosunkiem małżeństwa, a pozostających w takich relacjach jak małżonkowie (proj. art. 21 pkt 5). Wyraźnie określa, że projektowane przepisy mają zastosowanie do odpowiedzialności rodzicielskiej rodziców pozostających w konkubinacie. Inne stosunki między konkubentami regulują łączące ich umowy cywilnoprawne, a więc mają do nich zastosowanie przepisy Kodeksu cywilnego (proj. art. 116).

W postępowaniu sądowym w sprawach rodzinnych, **projekt Kodeksu rodzinnego** przyjmuje ogólną zasadę, że w kwestiach nieuregulowanych stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego (proj. art. 284 § 2). Projekt powiela większość przepisów obecnie obowiązujących w postępowaniu w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, zawartych w Kodeksie postępowania cywilnego. Określa także, które ze spraw rodzinnych prowadzone są w trybie postępowania procesowego, a które w trybie postępowania nieprocesowego (proj. art. 284 § 3).

W sposób jednak zasadniczy **projekt Kodeksu** zmienia właściwość rzeczową sądów. Do kognicji sądu rejonowego wprowadza bowiem sprawy o separację, o rozwód, o unieważnienie małżeństwa oraz ustalenie istnienia albo nieistnienia małżeństwa. Podziału majątku dorobkowego małżonków dokonuje sąd rodzinny (proj. art. 288). Projektowane zmiany są skutkiem przyjęcia w **projekcie Kodeksu** zasady prawa rodzinnego, że sądami wyłącznie właściwymi do orzekania w sprawach rodzinnych są sądy i sędziowie rodinni oraz wprowadzenia dwuinstancyjności sądów rodzinnych (proj. art. 18 i art. 19).

Projekt wprowadza priorytet ugodowego załatwiania spraw rodzinnych, kierując się zasadą mediacyjnego rozwiązywania konfliktów i sporów rodzinnych (proj. art. 17), dążeniem do ugodowego załatwiania sprawy poprzez wyznaczenie posiedzenia informacyjnego, posiedzenia pojednawczego lub skierowanie sprawy do mediacji (proj. art. 285).

Projekt Kodeksu rodzinnego przywraca obowiązkowe posiedzenia pojednawcze, prowadzone przez odpowiednio do tego przygotowane osoby – sędziego albo referendarza sądowego (proj. art. 303 § 1). Sąd może także skierować strony do mediacji, w szczególności w sprawach wymagających ochrony dobra dziecka i rodziny, określenia sposobu ponoszenia odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym relacji z dzieckiem, alimentów oraz innych spraw majątkowych podlegających rozstrzygnięciu w wyroku orzekającym separację albo rozwód, a także w celu załagodzenia lub rozwiązania konfliktu (proj. art. 303 § 2).

W sprawach o separację albo o rozwód, skierowanie do mediacji jest obligatoryjne, jeżeli małżonkowie mają wspólnie wychowywane dziecko (proj. art. 303 § 3). Obligatoryjność występuje po stronie sądu. Oznacza to, że sąd ma obowiązek w tej kategorii spraw skierować strony do mediacji. Małżonkowie mają obowiązek stawić się przed mediatorem, z tym że decyzja o uczestnictwie w procedurze mediacyjnej zależy od ich woli (proj. art. 305). W ten sposób uniknięto ewentualnych zarzutów stawianych przez niektóre osoby zajmujące się problematyką mediacji oraz mediatorów, że wprowadzenie obligatoryjności skierowania stron sporu czy konfliktu do mediacji narusza zasadę dobrowolności. Regulacja ta uzupełniona jest przepisem proj. art. 312 § 2, zgodnie z którym, jeżeli małżonkowie mają wspólnie wychowywane dziecko i skierowano ich do mediacji, brak zgody na mediację przynajmniej jednej ze stron powoduje, że wyznaczenie terminu posiedzenia lub rozprawy może nastąpić nie wcześniej niż po upływie wyznaczonego przez sąd czasu na mediację – do trzech miesięcy z możliwością jego przedłużenia (proj. art. 312 § 1).

Sąd może skierować strony do mediacji także wtedy, gdy postępowanie w sprawie zostało zawieszone (proj. art. 303 § 4).

Projekt Kodeksu rodzinnego nakłada na sąd obowiązek pouczenia stron postępowania o możliwości ugodowego rozwiązania konfliktu lub sporu, w szczególności w drodze mediacji, informowania o celach i zasadach postępowania mediacyjnego. Sąd poucza strony o możliwości cofnięcia zgody na mediację, aż do zakończenia postępowania mediacyjnego (proj. art. 304).

W projektowanych przepisach zagwarantowano zasady mediacji: dobrowolności (proj. art. 305), bezstronności (proj. art. 309) i poufności (proj. art. 310), z tym że co do zasady poufności wprowadzono takie same ograniczenia, jakie występują w przypadku zakazu przesłuchania mediatora w postępowaniu karnym (art. 178a k.p.k.). Mediatorowi stawia się też wysokie wymagania co do jego profesjonalizmu (proj. art. 306). Projekt określa także ogólne warunki warsztatu, jakim posługuje się mediator: wykorzystanie różnych metod zmierzających do polubownego rozwiązywania konfliktów, w tym przez wspieranie stron w formułowaniu przez nie propozycji ugodowych. Na zgodny wniosek stron, mediator może wskazać sposoby rozwiązania konfliktu, które jednak nie są dla stron wiążące (proj. art. 308).

Proponuje się, aby strony uczestniczące w mediacji ponosiły zryczałtowany koszt tego postępowania, w pozostałej części koszty mediacji pokrywałby Skarb Państwa (proj. art. 311 § 1). Ponoszenie kosztów mediacji przez Skarb Państwa da szansę na to, że procedura mediacyjna stanie się dostępna dla wszystkich stron konfliktu i sporu rodzinnego, tak jak ma to miejsce w przypadku kosztów mediacji w sprawach karnych i mediacji w sprawach nieletnich.

Projekt Kodeksu przewiduje wydanie aktu wykonawczego, określającego ryczałt, który ponoszą strony oraz wysokość wynagrodzenia mediatora i jego wydatki podlegające zwrotowi, biorąc pod uwagę rodzaj sprawy i nakład pracy mediatora oraz sprawny przebieg postępowania mediacyjnego, a także niezbędne wydatki związane z prowadzeniem postępowania mediacyjnego (proj. art. 311 § 2). Ryczałt ten powinien być ustalony w wysokości pozwalającej na jego zapłacenie nawet stronie ubogiej. Z drugiej strony jest to forma zdyscyplinowania stron, które wyraziły zgodę na mediację do uczestnictwa w tym procesie. W ocenie projektodawcy powinna to być kwota nie wyższa niż 50 zł.

Projekt Kodeksu rodzinnego nakłada też na sąd dodatkowe obowiązki, nie występujące w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego lub które budzą kontrowersje i różne praktyki stosowania. Są to, m. in.: wysłuchanie przez sąd dziecka w każdej sprawie dotyczącej jego osoby lub majątku na określonych zasadach i warunkach

(proj. art. 299 § 1) i stosownie do okoliczności, rozwoju intelektualnego, społecznego i psychicznego oraz stanu zdrowia dziecka uwzględnienie jego stanowisko i rozsądnego życzenia (proj. art. 299 § 2); przed wydaniem orzeczenia co do istoty sprawy – wysłuchanie przedstawiciela ustawowego dziecka, a w uzasadnionych przypadkach powinność wysłuchania osób bliskich dziecku, jego opiekuna, kuratora lub adwokata dziecka (proj. art. 301). Projekt wprowadza dodatkowe pouczenia, informowanie przez sąd oraz edukację (np. art. 304, art. 405 § 1 i 3), a także obowiązki, np. zawiadomienia właściwej jednostki organizacyjnej wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej lub organizacji świadczącej pomoc dziecku i rodzinie o potrzebie pomocy, zwrócenia się do właściwej jednostki organizacyjnej o udzielenie informacji, jeżeli pracę z rodziną prowadzi asystent rodziny (proj. art. 291 § 3, art. 405 § 4). W przypadku rozpoznawania sprawy o umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej na podstawie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, sąd ma obowiązek zapoznania się z wywiadem kuratora sądowego i opinią policji (proj. art. 393 § 2).

Projekt Kodeksu rodzinnego wprowadza także określone terminy na wydanie przez sąd decyzji (np. w przedmiocie ustanowienia kuratora kolizyjnego – niezwłocznie, nie później niż w terminie 3 dni, ustanowienie adwokata dziecka w sprawach, w których reprezentuje on dziecko – niezwłocznie, nie później niż 7 dni – proj. art. 366 § 1, przeprowadzenie wywiadu środowiskowego przez zawodowego kuratora sądowego w terminie 48 godzin – proj. art. 404).

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniu do Ministra Sprawiedliwości zwracał uwagę na problematykę braku uregulowań prawnych postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, na poziomie ustawy, w tym obowiązków i uprawnień kuratorów sądowych w postępowaniu wykonawczym, ze szczególnym uwzględnieniem wykonywania orzeczeń sądu regulujących kontakty dziecka z rodzicem w obecności kuratora²⁸. Regulacja ta musi znajdować się na poziomie ustawy, gdyż tylko wtedy zostanie zachowana konstytucyjna norma prawa do życia rodzinnego i prawa do prywatności.

Obecnie, jedynie szczątkowo, kompetencje kuratorów sądowych związane z wykonywaniem orzeczeń sądu w sprawie o kontakty z dzieckiem określone zostały na poziomie rozporządzenia²⁹.

Projekt Kodeksu rodzinnego po raz pierwszy wprowadza do polskiego prawa całościową regulację postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych – w jednym akcie

²⁸ ZSR.422.9.2016.MK

http://brpd.gov.pl/sites/default/files/wyst_2016_02_18_ms.pdf

²⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz.U. z 2014 r. poz. 989).

na poziomie ustawy, wraz z przepisami prawa materialnego i prawa procesowego. Określa zakres stosowania przepisów wykonawczych, cel oraz organy postępowania i ich czynności.

Projekt zawiera określenie celów postępowania wykonawczego w formie katalogu otwartego, wskazując na trzy podstawowe wartości. Zgodnie z projektem, są nimi w szczególności :

- prawidłowe wypełnianie przez rodziców, opiekunów i kuratorów ich obowiązków i praw wobec dziecka i innych osób objętych opieką albo kuratelą,
- kształtowanie i utrwalanie społecznie pożądaney postawy i odpowiedzialności rodzicielskiej zapewniającej ochronę dobra dziecka, jego praw i wolności, a także
- stworzenie prawidłowej sytuacji wychowawczej, przygotowanie dziecka do uczestnictwa w społeczeństwie z zagwarantowaniem podmiotowości dziecka (proj. art. 427).

Zgodnie z **projektem Kodeksu**, organami postępowania wykonawczego są: sąd rodzinny, sędzia rodzinny, zawodowy kurator sądowy oraz inny organ lub podmiot wskazany w ustawie (proj. art. 428). Wskazano także właściwość miejscową organów wykonawczych w sprawach rodzinnych (proj. art. 429 – art. 431).

Podstawą wszczęcia postępowania wykonawczego są prawomocne orzeczenia sądu, ugoda zawarta przed sądem, ugoda zawarta przed mediatorem po jej zatwierdzeniu przez sąd oraz postanowienie, które jest wykonalne z chwilą wydania (proj. art. 434). Zasadą jest, że w postępowaniu wykonawczym sąd orzeka na posiedzeniu w składzie jednoosobowym, wydając postanowienie (proj. art. 433 i art. 435 § 1). Na posiedzeniu wykonawczym sąd może wysłuchać każdego, kto posiada wiadomości dotyczące rodziny, dziecka i jego sytuacji rodzinnej (proj. art. 437). Uczestnikami postępowania wykonawczego przed sądem mogą być prokurator, Rzecznik Praw Dziecka oraz Rzecznik Praw Obywatelskich (proj. art. 440). Projekt określa także kto ma prawo lub obowiązek wziąć udział w posiedzeniu (proj. art. 441). W kwestiach niewymagających wydania postanowienia, zarządzenie wydaje sędzia (proj. art. 435 § 2).

Projekt Kodeksu rodzinnego wprowadza pewne *novum* co do możliwości, w jakie wyposażony jest sędzia – jako organ wykonawczy – w zakresie czynności pozaprocesowych. Chodzi tu w szczególności o możliwość zwrócenia się do właściwych organów, instytucji lub innych podmiotów o przyznanie pomocy rodzinie, w tym określonych świadczeń, w sprawach zdrowia, edukacji i wychowania dzieci, przydzielenia asystenta rodziny, w znalezieniu pracy, czy polepszeniu warunków mieszkaniowych rodziny (proj. art. 439 § 1). Mamy tu więc do

czynienia z dużym obszarem pomocy rodzinie w przezwyciężeniu problemów i wykonywaniu jej zadań. Podmioty, do których sędzia zwróci się o udzielenie pomocy, mają obowiązek informowania sądu o podjętych działaniach i zakresie udzielonej pomocy oraz – co bardzo ważne – o rezultacie tej pomocy, w terminie wskazanym przez sąd, nie dłuższym niż 30 dni (proj. art. 439 § 2). Pozwoli to sędziemu ocenić efektywność działań pomocowych dla rodziny, ewentualnie szybko zaoferować inną formę wsparcia i pomocy.

Projekt Kodeksu nadaje dziecku, które ukończyło 16 lat nowe uprawnienie w zakresie rozliczenia sposobu wydatkowania należnych dziecku alimentów. W sprawach, w których prowadzone jest postępowanie wykonawcze, na wniosek dziecka, sąd może zażądać od osoby otrzymującej należne dziecku alimenty rozliczenia sposobu ich wydatkowania. Wniosek taki może złożyć dziecko do czasu uzyskania pełnoletności, a także adwokat dziecka bez względu na wiek dziecka (proj. art. 456).

W **projekcie Kodeksu rodzinnego** określono także prawa i obowiązki uczestnika postępowania wykonawczego (proj. art. 443 – art. 447). Jest nim każda osoba, której obowiązków lub praw dotyczy wynik postępowania sądowego (proj. art. 21 pkt 25). Uczestnik postępowania ma obowiązek stosować się do wydanych przez organy wykonawcze zaleceń, zmierzających do wykonania orzeczenia. Organ postępowania wykonawczego jest zobowiązany do pouczenia w formie pisemnej uczestnika postępowania o przysługujących mu prawach i ciążących na nim obowiązkach wynikających z orzeczenia sądu.

Umocowania prawnego doczekały się czynności rodzinnego kuratora sądowego w zakresie nadzoru nad wykonywaniem obowiązków i praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej (proj. art. 450). Obecny brak regulacji uprawnień i obowiązków kuratora sądowego rodzi w praktyce wiele nieporozumień, nierzadko wręcz utrudnia wykonanie orzeczeń i jest źródłem szerokich oczekiwań ze strony rodziców wobec kuratora, przy równoczesnym braku prawnych środków do wykonania orzeczenia. Podnieść należy, że wobec braku przepisów postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, dochodzi do różnic interpretacyjnych i zróżnicowania praktyk odnośnie udziału i postępowania kuratorów podczas realizacji orzeczenia sądu (w tym uczestnictwa kuratora w kontaktach dziecka z rodzicem, nadzór kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej).

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka, do skutecznego wykonywania orzeczenia sądu konieczne jest więc ustanowienie kuratora rodzinnego organem wykonawczym, powierzenie mu określonych zadań, a także określenie jego praw i obowiązków niezbędnych

do wykonania tych zadań. Takie usytuowanie kuratora w postępowaniu wykonawczym, aby pełnił on rolę pomocową przy odbudowie lub uzdrowieniu relacji rodzic – dziecko oraz relacji rodzinnych. Kuratorzy są przecież profesjonalnie przygotowani do takiej roli i wykonywania tego rodzaju zadania.

Zgodnie z projektem, kurator ustala sytuację rodziny, organizuje i prowadzi działania mające na celu pomoc rodzinie w wykonywaniu jej zadań oraz usunięciu trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych (proj. art. 451). Do zadań kuratora sądowego, oprócz zadań wymienionych w ustawie o kuratorach sądowych³⁰, należy w szczególności:

- kontaktowanie się z osobami, których dotyczy postępowanie, w miejscu ich pobytu,
- ustalanie sytuacji socjalno-bytowej, opiekuńczej, zdrowotnej, majątkowej i środowiskowej rodziny, zachowania się oraz sytuacji i warunków wychowawczych dziecka, sposobu wykonywania wobec niego obowiązków i praw wynikających z odpowiedzialności rodzicielskiej, relacji osobistych i rodzinnych z dzieckiem, przebiegu nauki dziecka i sposobu spędzania czasu wolnego, jego kontaktów środowiskowych, podejmowanych oddziaływań wychowawczych, stanu zdrowia i znanych uzależnień dziecka, jego rodziców i osób bliskich dziecku,
- podejmowanie działań o charakterze profilaktyczno-wychowawczym,
- prowadzenie w kuratorskim ośrodku zajęć z dziećmi, w szczególności profilaktycznych, socjoterapeutycznych i edukacyjnych oraz działanie podnoszące kompetencje wychowawcze jego rodziców,
- podjęcie działań, mających na celu udzielenie dzieciom w rodzinach, w których ustanowiono nadzór kuratora sądowego niezbędnej pomocy prawnej,
- żądanie informacji i wyjaśnień od uczestników postępowania oraz od podmiotów wymienionych w art. 444 § 1,
- współdziałanie z podmiotami działającymi w zakresie poprawy warunków bytowych i zdrowotnych, zatrudnienia i szkolenia osób, wobec których ustanowiono nadzór,
- przeprowadzanie wywiadów środowiskowych, o których mowa w art. 449 (proj. art. 453 § 1).

Kurator sądowy, któremu powierzono sprawowanie nadzoru, powinien niezwłocznie nawiązać kontakt z dzieckiem i jego rodzicami lub osobami ponoszącymi taką odpowiedzialność jak rodzice, a także poinformować o zasadach sprawowania nadzoru,

³⁰ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1014).

w szczególności o obowiązkach i prawach tych osób (proj. art. 453 § 2). Projekt nadaje kuratorowi uprawnienie do wejścia do mieszkania i innych pomieszczeń, w których przebywają dziecko i osoby, wobec których ustanowiony jest nadzór w celu ustalenia aktualnej sytuacji osób, których postępowanie dotyczy (proj. art. 453 § 3). To bardzo ważne uprawnienie, uregulowane na poziomie ustawy, zgodne z normą konstytucyjną. Projektowana regulacja zabezpiecza kuratora sądowego wykonującego orzeczenie sądu rodzinnego przed zarzutem naruszenia miru domowego.

Bardzo ważną częścią **projektu Kodeksu rodzinnego** są przepisy regulujące uczestnictwo kuratora sądowego w relacjach z dzieckiem (proj. art. 475 – art. 478). To zupełnie inne spojrzenie na rolę i zadania rodzinnego kuratora sądowego.

W obecnym stanie prawnym, kompetencje kuratorów związane z wykonywaniem orzeczeń sądu w sprawie o kontakty z dzieckiem określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych.

Stosownie do § 10 ust. 1 ww. rozporządzenia, kurator rodzinny, któremu zlecono obecność przy kontaktach rodziców z dziećmi, ustalonych przez sąd opiekuńczy, stawia się w określonym w postanowieniu sądu terminie i miejscu, i jest obecny przez cały czas trwania kontaktu zapewniając, by kontakt ten nie trwał dłużej, niż postanowił sąd. Nadto z każdej obecności przy kontaktach, kurator rodzinny niezwłocznie składa sądowi pisemną notatkę (§ 10 ust. 2 ww. rozporządzenia). Kurator ma więc obowiązek obecności przy kontaktach dziecka z rodzicem, a narzucona przepisem treść notatki z odbytego kontaktu i brak ustawowych przepisów postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych powodują, że rola i zadania kuratora ograniczają się tylko do roli biernego obserwatora w zakresie, czy kontakt dziecka z rodzicem rozpoczął się i zakończył w czasie określonym orzeczeniem sądu oraz, czy kontakt odbył się w miejscu wskazanym przez sąd. Do takiego też zakresu tematycznego sprowadza się obecnie treść notatki sporządzonej przez kuratora, po zakończeniu kontaktu dziecka z rodzicem.

Skromna regulacja prawna, na poziomie aktu wykonawczego sprawia, że kurator rodzinny nie ma obecnie narzędzi oddziaływania w celu prawidłowego przebiegu relacji dziecko-rodzic, ochrony dobra dziecka i jego praw, w tym prawa do wychowania przez oboje rodziców.

Projekt Kodeksu rodzinnego nadaje kuratorowi uczestniczącemu w relacji z dzieckiem charakter aktywnego podmiotu. W czasie relacji, kurator podejmuje działania zmierzające do ukształtowania prawidłowych sytuacji wychowawczych, w ramach relacji osobistych

i rodzinnych z dzieckiem, mając na względzie dobro dziecka, dba o prawidłowość przebiegu relacji, w szczególności udziela niezbędnych porad. W uzasadnionych przypadkach może wydać odpowiednie zalecenia (proj. art. 475). Jeżeli relacja dziecka z osobą uprawnioną zagraża dobru dziecka, kurator ma obowiązek przerwać relację. Kurator może zwrócić się o pomoc do policji w dwóch sytuacjach:

1. w razie niezastosowania się przez rodzica lub inną osobę uprawnioną do relacji z dzieckiem do polecenia przerwania relacji, jeżeli jej kontynuacja zagraża dobru dziecka,
2. jeżeli w relacji z dzieckiem uczestniczy osoba nieuprawniona i nie zastosuje się ona do wezwania do zaprzestania uczestnictwa w relacji z dzieckiem (proj. art. 477).

Rodzice i inne osoby uprawnione do relacji z dzieckiem są zobowiązani do współpracy z kuratorem sądowym, udzielania informacji i wyjaśnień oraz wykonywania zaleceń kuratora, w celu prawidłowego przebiegu relacji (proj. art. 476).

Kurator sądowy jest zobowiązany niezwłocznie zawiadomić sąd o przerwaniu relacji z dzieckiem lub naruszeniu przez rodzica albo osobę uprawnioną określonych w orzeczeniu sądu zasad oraz o potrzebie wydania zarządzeń. Zarządzenia sądu mogą dotyczyć w szczególności:

- zobowiązania rodziców lub innych osób uprawnionych do określonego postępowania, w tym do podjęcia terapii rodzinnej, skorzystania z poradnictwa rodzinnego lub innej pomocy;
- zmiany sposobu utrzymywania relacji z dzieckiem, w tym zmiany miejsca, terminu lub częstotliwości spotkań, czasu ich trwania, porozumiewania się na odległość, osobistej styczności z dzieckiem, ograniczenia relacji do określonych sposobów porozumiewania się na odległość, zakazu zabierania dziecka poza miejsce jego zwykłego pobytu.

Sąd jest zobowiązany do wskazania sposobu kontroli wykonywania wydanych zarządzeń (proj. art. 478). Przepis, tak samo jak w przypadku zarządzeń wydawanych w trybie proj. art. 125, zawiera otwarty katalog treści wydanych przez sąd zarządzeń, uzależnionych od indywidualnej sytuacji, w jakiej znajduje się dziecko utrzymujące relację osobistą.

W **projekcie Kodeksu rodzinnego** umieszczono także odrębny dział, zajmujący się współpracą organów wykonawczych z administracją publiczną i innymi podmiotami (proj. art. 479 – art. 483). Projektowane przepisy regulują kwestie współpracy po wydaniu orzeczenia o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej oraz zastosowania innych środków

wsparcia i pomocy, określonych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Dobra współpraca sądu i jednostki organizacyjnej wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz kuratora sądowego przeniesie się na niezwłoczność i adekwatność udzielenia rodzinie odpowiedniej pomocy. Jednostka organizacyjna wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej jest obowiązana do składania, w terminach wskazanych przez sąd, sprawozdania dotyczącego sytuacji rodziny i udzielonej jej pomocy, a także prowadzonej z rodziną pracy i ich rezultatach.

Aby pomoc i wsparcie rodziny w wykonywaniu jej zadań i przezwyciężeniu trudności opiekuńczo-wychowawczych była udzielona kompleksowo, **projekt Kodeksu** przewiduje obowiązek – po stronie sądu – zawiadomienia także właściwego ośrodka pomocy społecznej, w celu niezwłocznego udzielenia pomocy rodzinie biologicznej dziecka, na podstawie odrębnych przepisów.

Celem pomocy i pracy z rodziną jest jak najszybsze usunięcie trudności opiekuńczo-wychowawczych, wsparcie rodziny i powrót dziecka z pieczy zastępczej. Sąd okresowo, nie rzadziej niż raz na sześć miesięcy, dokonuje oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej dla ustalenia, czy istnieje możliwość powrotu dziecka do rodziny biologicznej albo czy występują warunki do pozbawienia rodziców odpowiedzialności rodzicielskiej. W przypadku dzieci najmłodszych, poniżej trzeciego roku życia, takiej oceny sąd dokonuje nie rzadziej niż co trzy miesiące. Odpis prawomocnego postanowienia o zwolnieniu z odpowiedzialności rodzicielskiej, sąd niezwłocznie, nie później niż w terminie 7 dni, przesyła do właściwego ośrodka adopcyjnego, prowadzącego wojewódzki bank danych o dzieciach oczekujących na adopcję.

Projektowane przepisy wymuszą sprawność postępowania wykonawczego i większą aktywność sądu, w celu uniknięcia sytuacji wieloletniego pobytu dzieci w pieczy zastępczej występujących obecnie w praktyce, a naruszających dobro dziecka i jego prawo do wychowania w środowisku rodzinnym.

Współpraca wszystkich organów, instytucji oraz innych podmiotów w celu wsparcia i pomocy rodzinie została w **projekcie Kodeksu rodzinnego** ujęta systemowo, co daje większą gwarancję skierowania odpowiednich działań dla ochrony rodziny, ochrony dobra dziecka, jego praw i wolności.